

İçindekiler Tablosu

Parlamentonun Performansı	3
"Dışarıdan" Sorular	3
Ordu'nun Tepkisi ve Uyarı Mektubu	5
Ordu'nun İstekleri	7
Ordu'nun Müdahale Hazırlıkları	10
Ordu'nun Fiili İktidarı	13
Bülend Ulusu Hükümeti	18
Danışma Meclisi	19
Anayasanın Hazırlanması ve Kabulü	20
Kışlaya Dönüş Süreci ve Sorunları	23
Bir Hukuk Hatırlatması	26
7 Kasım 1983 Genel Seçimleri	28
Askeri Dönemin "Sivil" Bilançosu	29
Turgut Özal'ın Reformları	30
Ordu-Hükümet İlişkileri	34
1983 Vetolarının Rövanşı	35
1987 Referandumu ve Özal'ın Baskın Seçimi	36
Soğuk Savaş Biterken Siyaset	37
Sosyal Demokratların Zaferi	37
Çankaya'da Nöbet Değişimi	38
Körfez Savaşı ve Türkiye	39
20 Ekim 1991 Genel Seçimleri	40

1980 VE SONRASI

DYP-SHP Koalisyonu	41
Çankaya-Hükümet İlişkileri	42
Cumhurbaşkanı Özal'ın Ölümü	43
İlk Kadın Başbakan	43
24 Aralık 1995 Genel Seçimleri	44
Erbakan'ın Refah-Yol Koalisyonu	45
28 Şubat MGK Kararları	47
Mesut Yılmaz'ın (ANAP+DSP+DTP) Koalisyon Hükümeti	50
Bülent Ecevit'in DSP Azınlık Hükümeti	50
18 Nisan 1999 Seçimleri / DSP ve MHP'nin Yükselişi	51
Ecevit+Bahçeli+Yılmaz Koalisyonu	53
Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer	54
Unutulmaz Acılar	54
Diplomat Cinayetleri	54
Aydın Cinayetleri	55
Büyük Kazalar-Doğal Afetler	55
PKK Terörü	55
21. Yüzyıl Başlarken	59
Dipnotlar	60

Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR

Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Türkiye

1980 VE SONRASI

Parlamentonun Performansı

Kocaeli Milletvekili, Dışişleri eski Bakanı ve idare hukuku uzmanı kimliğiyle Prof. Turan Güneş (1922-1982), "Araba Devrilmeden Önce" adıyla basılan hatıralarında; Türkiye'de 1980 öncesi dönemde siyasetin erozyonu üzerine "içeriden" bir tanık olarak gözlemlerini ve özellikle parlamentonun performansını eriten iç tüzük engelinden söz eder:

"(İç tüzükteki) 55. maddeye göre, Millet Meclisi, Salı, Çarşamba, Perşembe günleri 15.00-19.00 arası toplanır. Yani bir hafta içinde normal çalışma süresi 12 saattir. Bu o kadar kesindir ki, gerekli olsa bile, konuşulan konu ülke için hayati olsa bile, ne Genel Kurulun, ne Başkanın çalışmalara devam etme kararı alması yasaklanmıştır. 56. madde gereğince zorunlu hallerde ve sona ermek üzere olan işlerin tamamlanması amacıyla oturumun uzatılmasına Genel Kurulca karar verilebilir. O halde bir kez zorunluluk olacak, ayrıca konuşulan konu sonuçlanmak üzere bulunacak ki, süre bir miktar uzatılabilir. O gün için belli bir gündem yapılmış, ancak yarısına gelebilmek nasip olmuş, milletvekilleri bunu bitirmek istiyorlar. Ne yapılsa faydası yoktur. Saat 19.00 oldu mu Başkan oturumu kapatacaktır. Dünyanın hiçbir yerinde meclislerin çalışmasını sınırlayıcı bir iç tüzük hükmünü bulmak olanağı yoktur."¹

1980 Parlamentosu'nun bir başka üyesi, Bitlis Senatörü Kamran İnan da, "içerden" bir tanıktır.

AP'li Senatör Kamran İnan, yeni kuşaklara "ders oluştursun" diye 1980 öncesinde siyasetin erozyonuna çarpıcı örnekler vermektedir:

"1978 Ekimi'nde, biraz da yaşadığım manzaraların tesiriyle not defterime şöyle bir cümle düşmüşüm: 'Siyasi tablodan cevap çıkmadığına göre, Türkiye meselelerinin cevabı başka yerde ve başka şekilde aranacak demektir; oraya doğru gidiyoruz.' (.) Birbirine hakaret eden liderler, birbirine ateş eden gençler, fiyat etiketi karşısında gözünden yaş akan vatandaş... Grup toplantısında ise, 'Bu derece önemli meseleleri bulunan bir memleket Parlamentosunun bu derece hareketsiz oluşunu anlamak mümkün değildir,' dedim. Bir gün sonra (CHP'li) Prof. (Haluk) Ülman, "Geminin batmasını seyrediyoruz," diyordu. Konuşmada hazır bulunan soldaki bir diğer Profesör, açık bir şekilde, "Bu işin çıkışı yoktur. Yeni bir buhran dönemi yaşanıyor, müdahale ile biter," diyordu. (...) Başta 105 insanın öldürüldüğü Kahramanmaraş olmak üzere, acı olaylara sahne olan 1978 yılını kapatırken not defterime şu, isyan dolu satırları yazmışım: Acı bir yılın son günü; 115 ölü, binlerce yaralı, artan bir kin, derinleşen bölünmeler, duyarsız bir toplum, güçsüz bir Hükümet, felce uğramış bir Parlamento, yüzde 80 enflasyon, 13 ilde sıkıyönetim, üç milyon işsiz, servet ve savurganlık içinde yüzen bir sınıf insan, her tarafından su almaya başlayan bir gemi (...) 1979 Okyanusuna bu gemi ile giriyor Türkiye.' (.) Kolektif basiret bağlanması yaşanıyor. (.) Memlekette olaylar arttıkça Mecliste gerginlik artıyor, Mecliste gerginlik yükseldikçe dışarıda olaylar tırmanıyor. (.) 10 Şubat 1979 günü Senato'da yine olay çıkması üzerine, Senatör (Atıf) Benderlioğlu salondan çıkarken, 'Bu iş burada biter,' dedi. 'Hayır, burada değil, karakolda biter,' dedim. Bizi dinleyen (Ahmet İhsan) Birincioğlu da, 'Evet, karakolda biter,' dedi; ve öyle bitti. (...)²

"Dışarıdan" Sorular

1980 Ordu müdahalesinin NATO'da ve Türkiye'nin Batılı müttefikleri gözünde sürpriz

1980 VE SONRASI

olmadığı, hatta resmi çevrelerde memnuniyetle karşılandığı sır değildir. Mehmet Ali Birand'ın tespitlerine göre; NATO Güneydoğu Karargahı Komutanı ABD'li Amiral Sheer, 1980 ilkbaharına doğru İstanbul'da Harp Akademilerinde bir konuşma yapmış ve genel konulardan sonra NATO'nun Güney Kanat sorunlarına ve bölgedeki gelişmelere değinerek Türkiye'ye geçmiştir. Amiral Sheer, üniformalı dinleyicilerine çok anlamlı bir soru yöneltmiştir:

"Türkiye'de enflasyon yüzde 100 (Birand, enflasyonun o sırada yüzde 45'e düştüğünü not ediyor./HÖ) civarında sürerken güçlü bir savunma gerçekleştirilemez. Uygulamaya konulan istikrar programı (24 Ocak ekonomik istikrar kararları kastediliyor./HÖ) çok önemlidir ve mutlaka aksamadan sürdürülmesi gerekir. Oysa bir yandan müthiş bir anarşi ve belirsizlik var. Böylesine bir tehlike karşısında ben size sormak isterim, siz ne yapıyorsunuz, ne yapmayı planlıyorsunuz?"³

NATO'nun, Türk Silahlı Kuvvetlerini bir askeri müdahale durumunda destekleyeceğini gösteren ilk mesaj, Türkiye Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve İkinci Başkan Haydar Saltık'a 11 Mayıs 1980 günü verilmiştir. Brüksel'de NATO Askeri Komitesi toplantısında General Rogers, Ege Denizi'nde komuta-kontrol sorunları ve Yunanistan'ın askeri kanada geri dönüşünü Türkiye Genelkurmay İkinci Başkanı Haydar Saltık ile görüşürken bir ara söz Türkiye'ye gelmiş ve General Rogers tereddüt etmeden sormuştur:

"Ülkenizdeki kargaşa karşısında Türk Ordusu ne yapmayı düşünüyor?"

Orgeneral Haydar Saltık hiç renk vermemiştir; böyle bir soruyu zaten beklemektedir:

"Her zamanki görevimizi sürdürüyoruz."

"Ancak, Ordu'nun sıkıyönetimde böylesine geniş şekilde rol almasının sakıncaları da vardır."

"Evet, sıkıyönetim nedeniyle bu göreve verilen birliklerin eğitimlerinde bazı güçlükler başladı. Ancak aranın kapatılmasına çalışıyoruz."

Genelkurmay Başkanları onuruna verilen kokteylde de Orgeneral Kenan Evren'i, ABD'li meslektaşısı Genelkurmay Başkanı General Jones sıkıştırmıştır:

"Türkiye'deki gelişmeleri doğrusu kaygıyla izliyoruz. Neler olduğunu anlayabilmek de çok güç. Aylardır bir Cumhurbaşkanı bile seçemedi politikacılarınız."

NATO'da görevli Türk subayları da Brüksel'de Türkiye Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in etrafını çevirip sıkıntılı ve sinirli bir şekilde şöyle konuşmuşlardır:

"Beyefendi, nedir bu durum? Sonu nereye varacak, bir Cumhurbaşkanı dahi seçilemiyor hâlâ. Biz burada anlatamıyoruz, millete rezil oluyoruz. Güç durumlara düşüyoruz."⁴

US Armed Forces dergisinin Haziran 1980 tarihli sayısında ise şu yorum yer almaktadır:

"Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya tırmanmıştır ki, Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahalesinden başka bir çıkış yolu görülememektedir. (.) Türk Silahlı Kuvvetleri müdahale edecek, ancak gelişmeleri uzun vadede Ordu da düzelterek olacaktır."⁵

1980 VE SONRASI

Ordu'nun Tepkisi ve Uyarı Mektubu

Ordu'nun, ülke genelinde yaşanan şiddet eylemlerine ve kanlı olaylara tepkisi ne idi?

Temmuz 1979'da, Milli Güvenlik Kurulu'nun aylık olağan toplantısında Napoli'deki NATO Karargahı ziyaretinden henüz dönen Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu şöyle konuşmaktadır:

"İtalya Deniz Kuvvetleri Komutanı ile konuşurken, bana dedi ki; 'ciddi tedbirler alın, yoksa demokratik rejimi tehlikeye sokarsınız.' Oramiral Ulusu, bizde eylemlerin halka indiğini söylüyor, "hükümet ciddi önlemler almalı," diyordu. Bu konuşmaya tanık olan Faruk Sükan, (Demokratik Parti'den Konya Milletvekili, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı sıfatıyla Milli Güvenlik Kurulu toplantısındadır/HÖ.), "ilk kez komutanların geziden döndükten sonra 'konuşmaya başladığını' gördüm," diyordu. Hele Güneydoğu ve Doğu illerinde 1979'un ilk dört ayında yaptıkları incelemelerden sonra Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Bülend Ulusu, Sedat Celasun ayrı ayrı söz alıp değerlendirmelerini sıralamışlardı. Özetle, "devlet otoritesinin yokluğundan, bürokrasinin çalışmadığından, eylemlerin giderek boyutlandığından," yakınıyorlardı. Askerler, "önlem alınmasını" vurgularken, Başbakan Ecevit-Faruk Sükan'ın gözlemidurmadan not alıyor, susuyordu. Deniz Kuvvetleri Komutanı elindeki yazılı metni yarım saat kadar okudu. 11-12 maddeye sığdırdığı bu konuşma, toplantıda bulunanların kanısı, bütün komutanların ortak görüşüydü. Oramiral, "sözcü" gibi konuşuyordu. Sözlerini bitirdiğinde, CHP'li Devlet Bakanı Hikmet Çetin yanında oturan CHP'li Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur'a, "Tıpkı, Muhsin Batur gibi," dedi. Orgeneral Batur da Milli Güvenlik Kurulu'nda 1971 askeri müdahalesinden hemen önce -tıpkı- Oramiral Ulusu gibi konuşmuş, iki de yazılı muhtıra vermişti.⁶

Mehmet Barlas'ın tespitlerine göre; askerler, terörün tırmanması, ekonominin iflas içinde olması ve siyasi arenada kavgalar sonucu, 1979 Eylülü'nde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in talimatıyla "askeri müdahalenin zamanının gelip gelmediğini saptayacak" bir "Çalışma Grubu" oluşturmuşlardı. Genelkurmay İkinci Başkanı Haydar Saltık'ın yönettiği "Çalışma Grubu" 11 Eylül 1979 günü (askeri müdahaleden bir yıl önce) çalışmaya başlamıştı. O sırada Başbakanlık koltuğunda Bülent Ecevit oturmakta idi.⁷

Genelkurmay "Çalışma Grubu" raporlarına göre, ülke iç savaşa doğru yol alıyordu. Eğer askeri müdahale gecikirse, Ordu'nun bölünmesi tehlikesi de vardı. Bu değerlendirmeden hareketle Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in, 21 Aralık 1979 günü İstanbul'da, 1. Ordu Karargahında komutanlarla bir toplantı yaptığı ve burada Hükümete yazılı bir uyarıda bulunulması kararı alındığı biliniyordu.⁸

27 Aralık 1979 tarihinde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren imzalı ve "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü" başlıklı mektup, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı sıfatıyla Cumhurbaşkanı Korutürk'e verildi. Mehmet Barlas'a göre, Orgeneral Kenan Evren, uyarı mektubunu Cumhurbaşkanına iletirken, "Ordu'da derhal yönetime el koyulması gerektiğini düşünenlerin sayısı çok," demeyi de ihmal etmemişti.⁹

Kenneth Mackenzie, iyi haber veren bir kaynağa dayanarak o dönemde Albay rütbesindekilerin acil olarak müdahale yapılmasını komutanlarından istediklerini yazmaktadır.¹⁰

Cumhurbaşkanı, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı unvanını da kullandığı bir ön yazı ile

1980 VE SONRASI

Komutanların ortaklaşa imzaladıkları mektubu 2 Ocak 1980 günü Başbakan Süleyman Demirel ile ana muhalefet lideri ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in bilgisine sunmuştu. Cumhurbaşkanı, mektubu vermek için iki lideri birlikte çağırmasının anlamını, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Haluk Bayülken ile Cumhurbaşkanlığı Hukuk Danışmanı Prof. İlhan Öztrak'a şöyle açıklamıştı: "Önce Başbakana versem -çünkü Başbakanı çağırılmaya mecburdum, çünkü Başbakan önce çağırılırdı- o takdirde mektuba sadece o muhatapmış gibi bir hava ortaya çıkacaktı. Bu sebeple ikisini de çağırarak verdim ve 'mektubu değerlendirin,' dedim."¹¹

1990'da, Süleyman Demirel, Kenan Evren'in anılarının yayınlanması üzerine verdiği yanıt-kitabında, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün "uyarı mektubu" ile ilgili tutumunu şöyle değerlendirmektedir:

"Ben kendisi ile, 28 Aralık 1979 tarihinde mutad ziyaretimi yapmış, haftanın sorunlarını görüşmüştüm."

"O gün mektup elinde olduğu halde, bana, Hükümet Başkanı olarak bir şey söylenmemesini ve 7 gün bu mektubu elinde tuttukten sonra bana intikal ettirmesini hep yadırgamışımdır."

"Sayın Korutürk, Cumhurbaşkanı seçilirken bana, kendiliğinden; 'askerlerle bir oyuna girmeyeceğini' söylemişti."

"Sayın Korutürk'ün dürüstlüğüne inanırdım. O sebeple de kendisi bir oyun içinde olamazdı."

"Bunun üzerine kendisine; 'Ben, Hükümet Başkanıyım. Benim vaziyetim herkesinkinden farklıdır. Ortada, çok ciddi bir durum vardır, bu bir 'bunalım hali'dir. Mektup, Hükümet aşılarak verilmiştir. Genelkurmay Başkanı ve Komutanlarla görüşeceğim. Bunun arkasında ne olduğunu tespit ettikten sonra, kendi vaziyetimi tayin edeceğim. Durumu ayrıca size arz edeceğim,' dedim."¹²

Ordu'nun uyarı mektubunda şu satırlar dikkati çekiyordu:

"Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır."

"Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konularını müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir."

"Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafından toplamamızın, iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinden bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır."

"Türk Silahlı Kuvvetleri; iç hizmet yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli

1980 VE SONRASI

menfaatlerimizi ön plana alarak, anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.”¹³

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün davranışı da kanıtıyor ki, Ordu'nun mektubu özellikle iki büyük siyasi parti ve onların genel başkanlarını hedefliyordu. Esasen taleplerin kanun ve anayasa değişiklikleri ile yapılabilecek oluşu, sorunun parlamentoda çoğunluğa sahip iki büyük parti tarafından aşılabileceğinin bir diğer göstergesi idi.

Olayların bundan sonraki gelişimi şöyledir:

Ordu'nun mektubu üzerine Başbakan önce 4 Ocak 1980 günü saat 16.15'te Genelkurmay Başkanı ile görüşerek, "konuyu, gayet soğukkanlılıkla beraberce düşünelim." önerisinde bulundu ve 7 Ocak 1980 günü saat 17.00'de Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarıyla buluşmak ve konuşmak kararı aldı.¹⁴

5 Ocak 1980 günü toplanan AP Genel Yönetim Kurulu'nda, uyarı mektubu ile "Ordu'nun yönetime el koymamakla birlikte, siyasete el koymuş olduğu." görüşüne varılmıştı. Cüneyt Arcayürek'in yazdığına göre, Genelkurmay Karargahında o günlerden başlayarak yönetime el koyulacağı gün nasıl davranılacağı, ne gibi işlemler yapılacağı, hangi bildirimlerin çıkacağı dosyalanıyordu.¹⁵

11-12 Eylül 1980 gecesi Genelkurmay Karargahında askerler tarafından "alınan" Doğan Kasaroğlu'nun aktardığına göre; Generaller aralarında konuşurlarken, "Peki ekonomiyi ne yapacağız?" gibi bir soru duyuluyor. Biri, "Özal'ı getireceğiz," diyor. "Ya kabul etmezse?" sorusuna karşı, diğeri, "Zorla yaparız," derken, bir diğeri "İkna ederiz," diye konuşuyor. Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal, çok sonra, "zorla yaparız," diyenin yeni Orgeneral ve Genelkurmay 2. Başkanı Necdet Öztörün; "İkna ederiz," diyenin de Orgeneral Haydar Saltık olduğunu öğreniyordu.¹⁶

Ordu'nun İstekleri

4 Ocak 1980 günü saat 16.00'da Başbakanlık Konutu'nda, Genelkurmay Başkanı ile Başbakan arasındaki toplantı şu sözlerle sona ermişti:

"Başbakan Demirel-Anayasa kuruluşlarının görevleri, yetkileri Anayasayla tanzim edilmiştir. Bunları bir mektupla disipline etmek mümkün değildir. Sizinle 7 Ocak 1980 Salı günü, bu konuyu konuşmak istiyorum. Konuyu gayet soğukkanlılıkla beraberce düşünelim."

"Orgeneral Evren-Diğer Komutan arkadaşlarımı da getirmek isterim."

"Başbakan Demirel-Tabii. 7 Ocak 1980 günü, saat 17'de görüşelim."¹⁷

7 Ocak 1980 günü saat 17.00'den itibaren üç saat boyunca Başbakan ve Komutanlar önceden kararlaştırdıkları şekilde toplanmışlardı. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, itinalı bir üslupla şunları söylemişti:

"Dünya değişiyor. Kanunlar çıkmadı. Zaman aleyhimize işliyor. Sol ve sağ çatışıp iç harbe

1980 VE SONRASI

gidecek. Yurt dışında aynı şeyler var. 'Tehditler alıyoruz'. Arkadaşlarımızda tedirginlik var. Bazılarında bedbinlik gördüm. Bunun böyle yürümeyeceği kanaati var. Bütün siyasi partilere ve Anayasal kuruluşlara bir ikaz yapalım düşüncesi hakim oldu. 'Ne yapalım', dedik. Cumhurbaşkanı'na bir mektup verelim. O da parti liderlerini çağırın, Anayasal kuruluşlara söylesin. 'Ordu rahatsızdır', desin. Bu duruma nasıl geldik? Gözden geçirelim: Anarşi ile mücadelede bir ve beraber olunmadı. Kısa ve uzun vadede yasal çalışmalar geciktirildi. Bir şey yapılmadı. İstihbarat örgütleri suç kaynaklarını ortaya çıkarmaya yararlı olmadı. Mahkemeler işlemedi. Devlet çarkı iyi çalışmadı. Emniyet teşkilatı bir türlü düzeltilemedi. Milli Eğitim, her türlü aşırı akımların aşaması haline getirildi. Silah kaçakçılığı ile bir türlü müessir mücadeleye girilemedi. Kötü kentleşme, sosyo-ekonomik (durum) anarşiye müsait ortam yarattı. Meclisler kendilerinden beklenen dinamik çalışmaya giremedi. Halkın devlete ve meclislere güveni sarsıldı, devletin yanında olmadı."

Genelkurmay Başkanı, ne yapılmasını istediklerini hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde sıralamıştı:

- 1402 sayılı sıkıyönetim kanunu yeniden düzenlenmelidir.
- Emniyet örgütünün etkinliğini arttırıcı kanun çıkarılmalıdır.
- Ceza usul kanununda değişiklik yapılmalıdır.
- Polis ve öğretmen dernekleri kurulmamalıdır.
- 1974 Affı bugünkü duruma sebep olmuştur. Anarşist ve bölücüler için af çıkarılmamalıdır.
- Her türlü ideolojik yayımlar önlenmelidir.
- Radyo ve televizyon programları düzeltilmelidir.
- Gecekondu bölgeleri organize edilmeli, yahut şehre akın önlenmelidir.
- Toplantı, gösteri ve yürüyüşler disipline alınmalıdır.
- Olağanüstü Hal ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kanunları çıkarılmalı. Ordu her seferinde müdahale mecburiyetinde kalmamalıdır.
- Seçim kanunu, siyasi partiler kanunu yeniden düzenlenmelidir. Aksi halde önümüzdeki seçimlerde parlamentonun yeni bir şekil alacağına inanmıyoruz.
- Danıştay'ın yetkileri yeniden düzenlenmelidir.
- Toprak reformu yeniden ele alınmalıdır.
- Gazete ve dergi çıkarılması başı boş olmamalıdır.
- Meclis çalışmalarının engellenmesi önlenmelidir. Halk üzerinde menfi tesir yapmaktadır.
- Vergi reformu yapılmalıdır.
- Siyasi partiler, kesin ve ortak tavır içine girmelidir.
- İstihbaratın etkinliği arttırılmalıdır.
- Öğretim kurumları politize olmaktan kurtarılmalıdır.
- Devlete ve kamu kuruluşlarına sızmış olan militanlar temizlenmelidir.
- Anayasal kuruluşlar yıkıcılık ve bölücülükle ilgili bilgi sahibi değildir. Bilgi sahibi yapılmalıdır.

1980 VE SONRASI

- Atatürk ilkelerinden asla taviz verilmemelidir.
- Bu konuda CHP'nin desteğinin alınması önemlidir.¹⁸

Genelkurmay Başkanı Evren'in konuşması ardından öteki komutanlar da sıra ile söz alıp bazı eklemelerde bulundular ve dileklerini belirttiler.

Başbakan, bütün bu konuşmalardan sonra şöyle dedi:

"... Sizi dikkatle dinledim. Bu söylediklerinizi sistematize edelim, gruplandıralım, idareten yapılabilecek şeyleri ayıralım ve derhal yapalım. Bunları Silahlı Kuvvetler yapacaksa Silahlı Kuvvetler, sivil idare yapacaksa, sivil idare yapsın. Yasa lazım olan haller içinde gerekli incelemeyi ve teşebbüsleri yapalım. 9 Ocak 1980 günü saat 17'de tekrar bir araya gelelim ve konuşmaya devam edelim..."¹⁹

Genelkurmay Başkanı tarafından sıralanan taleplerin hemen tamamı siyasi organ tarafından yapılması gereken işlerdi. Talepler sistematize edilmiş, itina ile hazırlanmıştı. Komutanlar ile görüşmesinin ertesi sabahı Cumhurbaşkanı'na şunları söyleyecekti:

"... Türkiye, bu meselelerin altında ezilmeyecektir. Ne iyimserliğin ne de kötümserliğin çare olmadığını, herkes bilmelidir. Bu meselelerin altından çıkmak, gün meselesi değildir. Ama, çıkılacaktır..."²⁰

Eski Başbakan, 1985 yılında Cüneyt Arcayürek ile yaptığı bir görüşmede şunları söylemiştir:

"Erim'in cenazesi kaldırıldığı gündü. İstanbul'da Ordu Komutanı bana, 'Bu kadar yapabiliyoruz' biçiminde bir söz söyleyince, 'yapmayacaklar' diye geçirdim içimden. Oysa vazifeyi yaptırmak benim vazifemdi. Kamunun avukatı bendim, çırpınıyordum, vazife yapılmıyorsa yapanları getirmek için. (.) Kendi kendime 'ikrar' edemiyordum, söylemek istemiyordum. İş gidiyordu. Komuta heyetini değiştireyim' diye düşünmedim de değil. Fakat bunu nasıl yapacaktım. Yeni komutanlar getireyim, bunu nasıl çözecektim? Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'le yapmaya kalksam, hadise üzerinde kalacaktı, muhalefet, 'Orduyla oynuyor,' diye ortaya çıkacaktı ya da seçime gitmeliydim, o da olmuyordu."²¹

Ordu'dan gelen uyarı ve taleplerin en az Hükümet ve Başbakan kadar muhatabı olan CHP ve lideri Bülent Ecevit ne yapıyordu?

Cüneyt Arcayürek'in de belirttiği gibi, Ordu'nun "işbirliği" yapılmasını isterken amacı, CHP ile AP'nin ortak hükümet kurması idi.²²

9 Ocak 1980 günü, Cumhurbaşkanı Korutürk ile ana muhalefet lideri arasında şu konuşmalar geçiyordu:

"(Bülent Ecevit): Çok ağır sorunlar var. Bilmem hükümet bunları yalnız başına kaldırabilir mi? İşbirliğine, koalisyona bile açığız. Sayın Başbakandan ise daha diyalogu bile lüzumlu bulmadığı izlenimi alıyoruz."

"(Cumhurbaşkanı Korutürk): Dış tehlikeler artıyor. Afganistan ve İran olaylarını görüyoruz. Türkiye ise hassas bölgede. Türkiye'nin birliği sağlanmalıdır. Mektubu soğukkanlılıkla

1980 VE SONRASI

değerlendirmeniz için bir süre tutmuştum. Sayın Demirel'le sizi birlikte davetimin sebebi alacağınız tutumun, kararın Ordu'nun teşebbüslerinin muallakta -boşlukta- kalmasının doğuracağı ağır sonuçlara, keza çevremizdeki gelişmelerin ağırlığına dikkati çekmek, iki partinin işbirliğini sağlamaktır. Siz kapınızı açık bırakınız, Sayın Başbakan bu tutuma lakayt (ilgisiz) kalmaz, kalamaz."

"(Bülent Ecevit): Gruplarımız uyarının şekline değil, özüne dikkat etti. En hararetleli üyelerimiz dahi (.) bu hususta ittifak içindeler. İşbirliğine hazırız. Sayın Başbakan ise kanunlar çıkar, iş biter imajını yaratmak eğiliminde gözüküyor."

"(Cumhurbaşkanı Korutürk): Siz itidalli (uyumlu) olun, kapıyı açık tutun. Afganistan'ın işgali karşısında Sedat ve Begin bile birleşiyorlar. Hal böyle iken iki büyük partinin mecliste birleşmemesi tarihi bir vebal olur."²³

Cumhurbaşkanı ile görüşen CHP Lideri Ecevit'in basın mensuplarına açıklaması da hiç bir tereddüde yer bırakmayacak kadar açıktır:

"... Türkiye'nin demokratik rejim içerisinde, bunalımlardan kurtuluşunu kolaylaştırmak için CHP, AP ile işbirliğine hazırdır. Eğer koalisyon önerisi bugün hükümette bulunan partiden gelecek olursa yetkili kurullarımıza destekleyerek götürürüm..."²⁴

CHP Lideri Bülent Ecevit'in ılımlı tutumu sonucu değiştirememiş; 12 Eylül 1980 öncesinde iki büyük parti ve liderleri hiçbir şekilde işbirliği yapamamışlardır.

Süleyman Demirel, siyasi yasaklı bulunduğu dönemde kaleme aldığı, 19 Eylül 1985 tarihli bir notta; 1980 öncesinde rejim için bile olsa, bir türlü CHP-AP ittifakına yanaşmayışını kastederek, "bir olmadınız, beraber olmadınız," diye konuşanlara böyle bir işbirliğine neden yanaşmadığını şu şekilde açıklamıştır:

"Çok parti ile tek partiyi karıştırmamak lazımdır. Çok partide, partiler farklı fikirlere sahip olacak ve farklı davranışlarda bulunacaklardır. Partilerin her meselede bir ve beraber olması isteniyorsa bu takdirde itiraz, sistem'edir. Aranılan tek partidir. Halbuki çok parti tek partiye göre ilerlemedir. Tek partiyi aramak geriye gitmek olur."²⁵

Ordu'nun Müdahale Hazırlıkları

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in anlatımıyla olayların bundan sonra gelişimi ve askeri müdahale hazırlıklarının tamamlanması şöyle olmuştur:

- 6 Nisan'da Korutürk'ün süresi dolduğundan cumhurbaşkanlığı makamı boşaldı. TBMM, yeni "cumhurbaşkanı seçimi için aylarca yasama görevini yerine getirmeyecek, oylama turları ile çok kıymetli olan zamanı harcayacaklardır."²⁶
- 24 Nisan'da, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Milli Savunma Bakanı A. İhsan Birincioğlu'na önemli bir uyarıda bulundu: "Herkesin ve tabii bu arada Silahlı Kuvvetlerin de bir sabır noktası vardır. Bu işin, bu şekilde ila nihaye (süresiz olarak) beklemeye tahammülü yoktur. Eğer böyle devam ederse ya alttan gelen tazyiklere dayanamayarak bu sele katılmak zorunda kalırız veya bizi bir kenara iterler. Binaenaleyh bir an evvel Cumhurbaşkanlığı meselesi halledilmelidir. Bunu Başbakana anlatınız." Aynı gün not defterine şunları da yazdı: "Durum hiç de iyi değil. Hiçbir şeyin halledildiği yok. Galiba

1980 VE SONRASI

sonunda bu işe müdahale etmek zorunda kalacağız. Kuvvet Komutanları ile yaptığımız görüşmede önümüzdeki haftayı da beklemenin uygun olacağı neticesine vardık. Eğer böyle devam eder ve partiler bu anlayışsızlık içinde olurlarsa bir müdahaleden başka çıkar yol kalmıyor." Nisan ayı bilançosu, 247 ölü, 475 yaralı idi.²⁷

- 5 Mayıs'ta Başbakan ve Genelkurmay Başkanı görüştü. Başbakan, Cumhurbaşkanı seçiminden hiç söz etmemiş; Özel Harp Dairesi personelinin terörle mücadelede kullanılmasını, 1972'de Kızıldereli olayları sırasında da böyle yapıldığını söylemişti. Genelkurmay Başkanı, bu görüşmede, Başbakanın kendisini oyaladığı izlenimi edinmiş ve Genelkurmay İkinci Başkanına; "7 Mayıs günü Askeri Komite ve SHAPE tatbikatına gideceğim. Dönüncüye kadar bütün hazırlıklar tamamlansın. Radyo ve televizyona verilecek tebliğler, beyanatlar da hazırlansın. Bu partilerin memleketi felakete sürüklemelerine daha fazla seyirci kalamayız. Brüksel'den dönüşte artık bu işi halledelim," emrini vermiştir.²⁸
- 18 Mayıs'ta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve 2. Başkanın katıldığı bir toplantı yapıldı. İkinci kez uyarı mektubu verilmesi konusu görüşüldü. Bunun bir fayda sağlamayacağı üzerinde görüş birliğine varıldı ve "müdahale kararı" alındı. Karargahtaki bütün hazırlıkların Temmuz'un ilk haftasına kadar bitirilmesi söylendi.²⁹
- 24 Mayıs'ta, İstanbul'da, Genelkurmay Başkanı ve öteki yüksek komutanlar, Ordu Komutanı, Harp Akademileri Komutanı ve Kolordu Komutanlarıyla bir toplantı yaptılar. Katılanlar, müdahalenin zaruretine inandıklarını söylediler.³⁰
- 27 Mayıs'ta, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve Eski Gümrük ve Tekel Bakanı öldürüldü. Cenazesinin kaldırıldığı 30 Mayıs günü birçok il ve ilçede gösteriler yapıldı. Bazı okullar tatil edildi. Korkudan oralardaki esnaf işyerlerini açamadı. O gün cereyan eden olaylarda 20 vatandaş can verdi. 28 Mayıs'ta, Çorum'da, Kahramanmaraş'dakine benzer olaylar çıktı. Çorum'daki olaylar, 7 Haziran'da yatıştırılabildi. Mayıs ayının bilançosu 239 ölü, 577 yaralı idi.³¹
- 4 Haziran'da, Genelkurmay İkinci Başkanı, askeri müdahale için emri Genelkurmay Başkanına sundu. Harekatın belkemiğini İstanbul oluştuyordu. Emir, 1. Ordu Komutanı ile ayrıca görüşüldü.³²
- 17 Haziran'da müdahale kararı kesinleşti. Genelkurmay Başkanı'nın kafasındaki tarih, 17 Temmuz'du.³³ Bu arada, Orgeneral Haydar Saltık'ın başkanlığında "Çalışma Grubu" genişletildi.³⁴ Haziran ayı bilançosu, 230 ölü, 466 yaralı idi.³⁵
- 1 Temmuz'da, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve İkinci Başkan yeniden toplandılar. Müdahalenin başlangıç tarihi olarak 11 veya 12 Temmuz'u uygun buldular. Bu tarihin tespitinde, CHP'nin hükümeti düşürmek için gensoru verecek oluşu rol oynamıştı. Komutanlar, hükümet bu şekilde düşürülürse müdahalenin daha kolay olacağını düşünüyorlardı. Ayrıca, devlet borçlarının üç yıl ertelenmesi için Paris'te 8, 9, 10 Temmuz günlerinde toplantı vardı ve yapılacak bir müdahale bu ertelemeyi engelleyebilir ve ülke borç ödemedede bir sıkıntı ile karşılaşılabileirdi.³⁶
- 3 Temmuz'da hareket emri özel kuryelerle Ordu Komutanlarına ve Sıkıyönetim Komutanlarına ulaştırıldı. Fakat, Başbakan Demirel, 214 güvensizlik oyuna karşı 227 güvenoyu almıştı. Bu arada, 8, 9, 10 Temmuz günlerinde Paris'te yapılması kararlaştırılan borç erteleme toplantısı da 22 Temmuz tarihine atılmıştı. Müdahale tarihi, bu gelişmeler üzerine ertelenmişti. Bu kararın bir faydası daha olmuştu: Ağustos ayı başında toplanan Yüksek Askeri Şura'da terfi ve emeklilik işlemleri düzenli olarak

1980 VE SONRASI

sürdürüldü.³⁷

- 8 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı ve Komutanlar Çorum'da incelemeler yaptılar. Geceyi Amasya'da geçirdikten sonra Samsun'a ve Ordu'ya geçtiler. 17 Temmuz'da Van'a gittiler. Aynı gün, Yüksekova, Şemdinli, Hakkari'yi ziyaret ettiler. Askeri birlikleri denetlediler ve Komutanlardan olaylar hakkında bilgi aldılar. 18 Temmuz'da, Ağrı, Kars ve Erzurum garnizonlarını denetlediler. 19 Temmuz'da, Elazığ, Tunceli, Diyarbakır garnizonlarındaki birlikleri denetlediler. 20 Temmuz'da Siverek üzerinden Kayseri'ye geçtiler. Denetimlerden varılan sonuç, müdahalenin mutlaka yapılması şeklinde idi. Gecikilmesi durumunda, "bir iç harbin içinde" olmak işten değildi.³⁸
- 23 Temmuz'da, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Eski Başkanı Kemal Türkler öldürüldü. "Artık bir soldan bir sağdan öldürme olayları kan davasına dönüşmüştü."³⁹
- 24 Temmuz'da, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, AP Lideri ve Başbakan Süleyman Demirel ile CHP lideri Bülent Ecevit'i Çankaya'da buluşturmuştu. Fakat görüşmeden olumlu bir sonuç alınamamıştı. Temmuz ayı bilançosu, 341 ölü, 510 yaralı idi. Yine Temmuz içinde, (Evren kesin tarihi hatırlamıyor/HÖ) Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'e, Büyükelçi Coşkun Kırca ve Kontenjan Senatörü Adnan Başer Kafaoglu hazırladıkları bir anayasa taslağını sunmuşlardı. Genelkurmay Başkanı, iki sivilin anayasa taslağı için şunları yazıyor: "Üzerinde epey çalıştım. Ancak uygun bulmadım. Katı tarafları çoktu. (.) Diktatörlüğe de götürebilirdi."⁴⁰
- 4 Ağustos'ta Yüksek Askeri Şura toplandı. Ordu'daki terfi ve tayinler tamamlandı. İhtimal vermemekle birlikte, emekli olacak General ve Amirallerin ellerindeki hareket emrini kızgınlık ve kırgınlıkla Başbakana veya bir Bakana bildirmeleri tehlikesine karşı 11 Temmuz'daki hareket planı ile ilgili dosyalar toplatıldı. Toplama işi, 7 Ağustos'ta tamamlandı.⁴¹
- 26 Ağustos'ta Genelkurmay Başkanı ve Komutanlar son bir toplantı yaptılar ve 5 Eylül Cuma günü müdahale yapılması kararı aldılar. Ancak, İkinci Başkan, Ankara Sıkıyönetim Komutanının göreve yeni başladığını ve bu tarihe kadar bütün hazırlıkları tam olarak yerine getiremeyebileceğini söyleyince, hareket günü bir hafta sonraki, 12 Eylül Cuma sabahı saat 03.00 olarak değiştirildi. İkinci Başkan (Korgeneral Necdet Öztoran), kendi el yazısı ile varılan kararları kaleme aldı ve tutanak, toplantıda bulunanlar (Orgeneral Kenan Evren, Orgeneral Nurettin Ersin, Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Oramiral Nejat Tümer ve Korgeneral Necdet Öztoran) tarafından imzalandı (Jandarma Genel Komutanı o sırada görevli olarak Ankara dışında idi, tutanağı 2 Eylül günü imzalayabildi). Böylece askeri müdahalenin yürütme organı (beyni) olan Milli Güvenlik Konseyi'nin çatısı oluşturulmuş ve Genel Sekreterliğe de Ege Ordu Komutanı Haydar Saltık atanmıştı. 26 Ağustos günü yapılan toplantıda, Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın ABD'ye yapacağı gezi gündeme geldi. Orgeneral Şahinkaya'nın ziyareti önceden planlanmıştı ve 12 veya 13 Eylül günlerinde bitecekti. Gezinin iptali söz konusu olamazdı. Kendisinin, 11 Eylül'de Ankara'da olacak şekilde programında kısaltma yapması kararlaştırıldı.⁴²
- 30 Ağustos'ta Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in Zafer Bayramı mesajında şöyle deniliyordu: "Meclislerimiz aylardır çalışamaz ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevini yapamaz duruma getirilmiş olmasından ulusumuz derin ıstırap duyarken, ülkede huzur ve sükunun sadece sıkıyönetim komutanlarından beklenmesinin ve kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de, onların suçlanmasının insafla ve sağduyu ile bağdaştırılması, elbette mümkün değildir. Nitekim yurdumuzda olduğu gibi, anarşinin hüküm sürdüğü tüm ülkelerde mücadele, ulusça verilerek yapılmakta ve ancak bu suretle, üstesinden gelinebilmektedir. (.)"⁴³

1980 VE SONRASI

- 6 Eylül'de, "Konya'da çok çirkin olaylar cereyan etti. (.) Mevlana Türbesi ve Camii önünde meydanda büyük nümayişler yapılmış, İstiklal Marşımızı söyleyenler protesto edilmiş, bu esnada yerlere oturulmuş, bir kısım yobazlar, 'Ezan sesi istiyoruz, bu Marşı söylemiyoruz,' diye bağırılmışlar, Erbakan ve vaktiyle Bakanlık yapmış bir kısım MSP'li milletvekillerinin de katıldığı kortej kol-kola girerek, eski Türkçe pankartlarla, ilahilerle yürüyüşe geçmişler ve tam manası ile tarihte cereyan eden 31 Mart olayını tekrar etmek istemişlerdir. (.) Olayı televizyonda seyredip, ertesi günü gazetelerde de okuyunca sinirlendik. O Erbakan ki; 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın Anıtkabir'deki kısmı ile Genelkurmay Başkanlığında yapılan kutlama törenlerine katılmamış ve katılmayışına o günü Karadeniz şehirlerimizden birinde vefat eden bir din adamının cenaze törenini bahane olarak göstermişti. (.) 30 Ağustos Bayramı'na katılamayan bu kişi, Konya'daki 31 Mart provasına çekinmeden katılabiliyordu."⁴⁴
- 8 Eylül'de, Genelkurmay Başkanı ve Komutanlar son bir koordinasyon toplantısı yaptılar. Bir çok ayrıntıyı gözden geçirdiler.⁴⁵
- 9 Eylül'de, Genelkurmay Başkanı ve üst düzey komutanların katılımıyla bir toplantı daha yapıldı.⁴⁶ Genelkurmay Karargahında, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, göreve yeni atanan komutanlar, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ve Genelkurmay İkinci Başkanı Necdet Öztoran'un toplantıları yalnızca yarım saat sürdü ve Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, askeri müdahale emrini imzaladı ve; "Müdahale tarihi 12 Eylül'dür. Bayrak planı yeniden dağıtılsın ve hazırlıklarınızı ona göre yapın," dedi.⁴⁷
- 10 Eylül'de, özel kurye uçakları ile ilgili komutanlıklara kurye subayları ile harekat emri gönderildi.⁴⁸ Askeri müdahaleden yalnızca 2 gün önce görüşmelerde bulunmak amacıyla bu bilgiyle ABD'de bulunan Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya için Washington Büyükelçiliği'nde verilen kokteylde de konu yine Türkiye'deki anarşi, siyasi kriz, ekonomik tıkanıklık ve de Cumhurbaşkanı'nın aylardır seçilemeyişidir. Kokteyle katılanların bu yönde bir sorusuna, Türk Hava Kuvvetleri Komutanı kesin bir cevap vermekte tereddüt etmedi: "Merak etmeyin, önümüzdeki 48 saat içinde Türkiye'nin bir Cumhurbaşkanı olacak!"⁴⁹
- 11 Eylül'de, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'e haftalık görüşme için çıkmıştı. Cumhurbaşkanı Vekili, "Ordu'da bir sıkıntı var mı?" diye sorunca, Genelkurmay Başkanı, önemli bir sıkıntı bulunmadığını, Necmettin Erbakan'ın Konya mitinginden duydukları üzüntüyü söyledi ve samimi bir şekilde birbirlerinden ayrıldılar. Aynı gün, Ordu ve Kolordu Komutanlıklarından harekate hazır oldukları mesajları geliyordu. Parti Liderlerinin gönderilecekleri yerler tespit edilmiş, uçak ve helikopterler hazırlanmıştı. Genelkurmay Başkanı, Parti Liderlerinin heyecanlanıp kalp krizi geçirmeleri ihtimaline karşı, gecenin o saatinde kapıya subay gönderilmemesi, birer milletvekili veya bakan bulunarak subayla birlikte eve gitmeleri ve çok kibar hareket edilmesi, geçici ikamet edecekleri yerlere arzu ederlerse eşlerini de birlikte götürebilecekleri hususunda, İkinci Başkana emir bile vermişti.⁵⁰

Ordu'nun Fiili İktidarı

Genelkurmay Karargahındaki uzun hazırlıklardan sonra 12 Eylül 1980'de Ordu'nun yönetime el koyması ile başlayan ve 13 Aralık 1983 günü Anavatan Partisi lideri ve yeni Başbakan Turgut Özal'ın birinci hükümetinin iş başına gelmesiyle sona eren bu döneme "Ordu'nun Fiili İktidarı" demek uygun bir adlandırma olabilir.

1980 VE SONRASI

"Ordu'nun Fiili İktidarı" döneminde, yasama ve yürütme yetkisi birleştirilerek kullanmıştır. Bakanlar Kurulu vardır ama, başında, askeri müdahaleden kısa süre önce emekliye ayrılan bir Komutanın bulunuşu, Bakanların kendi özel alanlarında çalışırken bile Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Karargahında oluşan eğilimlerin etkisinde kalmaları nedeniyle, Milli Güvenlik Konseyi iktidarını bir güç tekliği ve mutlaklık şeklinde anlamak gerekir. Hatta, ilk günlerde ayrı bir hükümetten söz etmek bile mümkün değildir. Oramiral Bülend Ulusu Hükümeti'nin kuruluşu için 21 Eylül'e kadar kısa da olsa bir süre geçmiştir.

12 Eylül 1980'den 13 Aralık 1983 tarihine kadar 3 yıl 3 ay 1 gün süren "Ordu'nun Fiili İktidar" döneminde uygulamaların sorumluluğu, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) adını alan askeri komitenin üyeleri, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ile Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'un omuzlarındadır. Fakat bu sorumluluk görünüştedir, çünkü, sonradan 1982 Anayasası'na konulan geçici 15. madde ile Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay'ın fiili iktidar döneminin bütün asker ve sivil görevlilerine o dönemde yaptıkları işlemlerden dolayı cezai, mali ve hukuki açıdan "ebedi sorumsuzluk" şeklinde akıl almaz bir ayrıcalık verildiği hatırlanırsa, gerçekte fiili iktidarın bir başka açıdan ebedileştirilerek kutsallaştırıldığı ortaya çıkar. Bu ise, sınırlandırılmamış ve kontrolü imkansızlaştırılmış bir mutlak iktidar olur ki, "fiili iktidar" sözü buna da uygun düşmektedir.

"Ordu'nun Fiili İktidarı" ilk belgesi, 12 Eylül 1980 Cuma günü saat 13'te, Türkiye Radyo ve Televizyonundan "Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Milletine Açıklaması" başlıklı konuşmadır. Bu belgede, Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve komuta zinciri çerçevesinde gerçekleştirdiği askeri müdahalenin gerekçesi bütün ayrıntılarıyla açıklanmaktadır:

"Yüce Türk Milleti: 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etme imkanını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar, yurdumuzun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri, alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmışım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki; iki yıldır her fırsattan istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo televizyon konuşmalarımda da bu hayati önemi olan konuları dile getirmiştim. (.)"

"Yine hepinizin bildiği ve gördüğü gibi; anarşi, terör ve bölücülük her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk vatandaşları, siyasi çıkarlar uğruna, çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamlara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir. (.)"

"Bir kısım bedbahtlar Türk milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla oturarak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyonal söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevîl yoluna sapmak suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir."

"Uzun zamandan beri bu fevkalade üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; Milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk

1980 VE SONRASI

milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarılara rağmen hemen bütün bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınmamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkararak Meclislerimiz 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır.”

"Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasal organlarımız, memleket üzerine çöken bu kabusu karşı kayıtsız kalmışlardır. (.)”

"Son iki yıllık süre içinde terör 5 bin 241 can almış, 14 bin 152 kişinin yaralanmasına ve sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbi'nde Sakarya Savaşı'ndaki şehit miktarı 5 bin 713, yaralı miktarımız 18 bin 480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'de hiç bir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.”

"Sevgili Vatandaşlarım; bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakından bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hakimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat (geçici) bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır. (.)”

"Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademedede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak anayasadaki düzenlemelere ve yeni seçim ve partiler kanuna göre zamanı ve koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.”

"Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.”

"Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partilerinin parti başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacıyla Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır. (.)”

"Yurtta kan dökülmemesi için bütün vatandaşlarımın tahriklere kapılmaksızın sükunet içinde yayınlanacak bildirimler doğrultusunda hareket etmelerini ve ikinci bir bildiriye kadar sokağa çıkmamalarını rica ederim.”⁵¹

Genelkurmay Başkanı Evren'in bu konuşmasında dikkati çeken, adeta bir restorasyon programının açıkça ilan edilmekte oluşudur. Ordu, neleri yapacağını ve onlardan sonra da

1980 VE SONRASI

kışlasına geri döneceğini daha ilk anda söylemektedir. Belli olmayan tek şey, bütün bunların bir takvime bağlanmayışıdır. Esasen bu da gerçekçi bir durumdur. Belki bir yıl veya iki yıl gibi bir süre verilmiş olsa sakıncalı olurdu. Takvimde gecikme olursa bazı sıkıntılar doğar veya askeri konseyin caydırıcı etkisi azalabilirdi. Bu ilk konuşmada iç ve dış kamuoyuna ilan edilen programın kışlaya dönüş için asgari şartlar şeklinde kabul edilmesi ise, tamamen Türk usulü askeri yönetimin bir özelliğidir. 27 Mayıs 1960'daki Milli Birlik Komitesi'nin de benzeri bir deklarasyonda bulunduğu bilinmektedir.

"Ordu'nun Fiili İktidarı" yönetim organı olarak Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) Başkanı ve Üyeleri 18 Eylül 1980 günü ant içmişlerdir. MGK'nin bir organ olarak varlığı her ne kadar Orgeneral Evren'in 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyondan yaptığı konuşma ile açıklanmışsa da önce 25 Eylül'de bir iç tüzüğe sahip kılındığı, bununla yetinmeyerek, 12 Aralık'ta kuruluş kanunu ile hukuki statüsüne kavuşturulduğu gözlemlenmektedir. Milli Güvenlik Konseyi faaliyetlerini kendi mantığı içinde bir anayasal statüye kavuşturan 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 2. maddesinde, yasama yetkisinin Milli Güvenlik Konseyi'nce, Cumhurbaşkanı'na ait yetkilerin Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca kullanılacağı hükme bağlanmaktadır. Aynı kanunun 1. maddesine göre, istisnalar saklı kalmak şartıyla yeni bir anayasa kabul edilinceye kadar 1961 Anayasası'nın yürürlükte olduğu; 6. maddesine göre, Milli Güvenlik Konseyi'nin bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konsey tarafından kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girecekleri hükme bağlanmıştır. Aynı kanunla, Milli Güvenlik Konseyi'nin kanun niteliğindeki işlemleri hakkında Anayasaya aykırılık iddiasında bulunulamayacağı söylenmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne olduğu gibi Danıştay'ın aşırıya kaçan yetkilerine de bir tırpanlama yapılmaktadır. Hükümet kararları ve üçlü kararnameler hakkında yürütmenin durdurulması ve iptal isteminde bulunulması mümkün değildir. Ordu'nun, 12 Eylül 1980 günü başlayan fiili iktidarı bu kanun ile hukukileştirilmiş olmaktadır. Bu kanunla, Milli Güvenlik Kurulu geçici anlamda bir anayasal statüye ve yasama organı hatta Kurucu Meclis yetkisine kavuşturulmuştur.⁵²

Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İçtüzüğü başlıklı karara göre, MGK'nin kimlerden oluştuğu, Başkanlığını Genelkurmay Başkanının yaptığı, onun bulunmaması halinde askeri hiyerarşiye bağlı kalınarak oturlara Konsey üyelerinden birinin başkanlık edeceği, ayrıca Konseyin danışmanlık ve sekreterlik görevini yerine getirmek için bir Genel Sekreterlik makamı oluşturulduğu, Genel Sekreterin toplantılara katılmakla birlikte oy kullanamayacağı hüküm altına alınmaktadır. Adı üzerinde bir içtüzük, yasama faaliyetinin ne şekilde yerine getirileceği, kanun tasarılarının teklifi, görüşülmesi, oylanması, tutanaklar, güvenoyu, başbakan ve bakanların denetimi, bakanların dokunulmazlığı ile bazı mali hükümler düzenlenmektedir.⁵³

12 Aralık 1980 günü kabul edilen Milli Güvenlik Konseyi Kuruluş Kanunu ise, üç maddeden ibarettir ve fiili durumu hukukileştirmektedir. Konseyin kimlerden oluştuğu, isimleri ve rütbeleriyle birinci maddede sayıldıktan sonra, ikinci maddede, Kurucu Meclis tarafından hazırlanarak halkoyuna sunulacak yeni anayasada yer alacak hükümlere göre teşekkül edecek Türkiye Büyük Millet Meclisi yeniden göreve başlayıncaya kadar Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve üyelerinin görevleri, yetki ve sorumlulukları rütbe süreleri ile hizmet sürelerine ve yaş hadlerine bakılmaksızın devam hükme bağlanmaktadır. Üçüncü madde bir hayli ilginçtir: Milli Güvenlik Konseyi Başkan ve Üyeliğinin herhangi bir nedenle

1980 VE SONRASI

boşalması halinde nasıl bir işlem yapılacağını düzenlemektedir; Başkanlık en kıdemli Kuvvet Komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi Üyesinin Milli Güvenlik Konseyi'nce Genelkurmay Başkanlığı'na atanmasıyla, Üyelik ise, aynı şekilde Kuvvet Komutanlığı'na veya Jandarma Genel Komutanlığı'na atanan Komutanın Milli Güvenlik Konseyi'ne katılmasıyla tamamlanacaktır. Bu kanunun geçerliliği geriye doğrudur ve böylece 12 Eylül 1980 tarihinden başlatılmak suretiyle geçen sürenin de hukukleşmesi sağlanmaktadır.⁵⁴

MGK, ülke genelinde kontrolü eline geçirdikten ve eski dönemin siyasi liderliğini kendi deyimleriyle "güvence altına" aldıktan sonra, 20 Eylül 1980'de bir hükümet kurdurtmuştur. Niçin, 12 Eylül ve hemen ardından gelen günlerde değil de, 20 Eylül'e kadar beklenmişti?

Deniz Kuvvetleri Emekli Komutanı Bülend Ulusu'nun bu göreve resmen atanmasından önce müstakbel Başbakan olarak kendisiyle temas kurulan ilk kişi, Emin Paksüt'tür. Fakat, Emin Paksüt, yaşlılığı gerekçesiyle bu görevi kabul etmemiştir.⁵⁵

Emin Paksüt'e başbakanlık önerildiği, fakat, Paksüt'ün kabul etmediği Paksüt'ün yakın arkadaşı Coşkun Kırca tarafından da doğrulanmıştır.⁵⁶

Mehmet Ali Birand'ın tespitlerine göre, Orgeneral Kenan Evren'in 1978'de başlayıp 12 Eylül 1980'e kadar ki sürede yeşil kaplı ve üzerinde memoranda ibaresi bulunan küçük not defterine eski Türkçe olarak tam 103 ayrı değişiklik maddesi kaydetmiştir. Bu maddelerde, genelde nelerin değiştirilmesi gerektiği yazılıdır. En fazla iki yılda bütün bu değişikliklerin tamamlanacağı gibi de bir düşünce oluşmuştur. Fakat, iş başına geçince evdeki hesabın çarşıya uymadığı görülecektir. Bunun ilk açık belirtisi, Başbakanlığa atanacak isim üzerinde ortaya çıkan görüş ayrılığıdır.⁵⁷

Prof. Turhan Feyzioğlu'nu Başbakan olarak görevlendirme projesinin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'den kaynaklandığı söylendiği halde; 11 Eylül gecesi Genelkurmay Karargahında J Başkanları arasında buz gibi bir hava esmiş ve "Biz darbeyi bunun için mi yapıyoruz?" diye tepkilerini açıkça belirtmekten çekinmemişlerdi.⁵⁸

12 Eylül 1980 günü, Orgeneral Evren tarafından davet edilen Prof. Turhan Feyzioğlu, askeri yönetimin liderine yeni kabinenin çerçevesini bile çizmiştir. Yeni kabinede toplum tüm kesimleri temsil edilmelidir. CHP ve AP'den ılımlı olarak tanınmış şahsiyetlerin kabineye alınması gerekmektedir. Yoksa, parlamentoda sadece 4 sandalyesi olan oyu yüzde 3'ü bulmayan bir partinin lideri olarak bu görevin altından kalkamayacağını vurgulamıştır. Askeri yönetimin başından itibaren üzerinde görüş birliğine vardıkları tek bakan adı, Turgut Özal'dır. Ordu müdahalesi öncesi temalarında ve Batı'dan gelen istihbaratlarda Turgut Özal'ın kabineye alınmamasının 24 Ocak kararlarının uygulanmayacağı anlamına çekilebileceği ve kredilerde önemli aksamaların başlayacağı kanısı vardır. Batı'nın alkışladığı Turgut Özal ve beraberinde getirdiği felsefe sürdürülmelidir. Fakat, Turgut Özal, Prof. Turhan Feyzioğlu'nun başbakanlığa getirilmesine ilk itiraz edecekler arasındadır.⁵⁹

Başbakanlık için Prof. Turhan Feyzioğlu'na tepkiler giderek yaygınlaşıyordu, işadamları, serbest piyasa reformlarıyla bağdaştıramıyordu, AP'liler için, ne de olsa bir eski CHP'li idi, CHP'liler de, CHP aleyhtarı diye karşı bir hava estirmişlerdi.⁶⁰

Başbakanlık için o günlerde yakıştırılan bir başka isim, Orgeneral Haydar Saltık'tı.

1980 VE SONRASI

Orgeneral, 12 Eylül'den sonraki günlerde dolaştırılan söylentiye göre, askeri müdahalenin beyni konumundaki kişi idi.⁶¹ Başbakanlık için yakıştırmaları normaldi. Başta Turgut Özal, CHP'li Orhan Eyüboğlu, Adnan Başer Kafaoğlu ve Genelkurmay Karargahında J Başkanları, Orgeneral Haydar Saltuk'un bu görevi üstlenmesini istiyorlardı. MGK Genel Sekreterliği'ne atanan Orgeneral Haydar Saltık ise askeri üniformayı sırtından çıkartmayı düşünmüyordu. İlginç bir nokta, Orgeneral Saltık, askeri müdahale öncesi hazırlanmış çizelgelerde adları "ihtisas komisyonları" diye geçen ekibine, "Başbakan ve Bakan adayları önerin," diye sormuştu. Listelerde Prof. Feyzioğlu'nun adı yoktu. Emekli Orgeneral Adnan Ersöz, Emekli Orgeneral Turgut Sunalp, Adnan Başer Kafaoğlu ve Prof. Mehmet Gönlübol'un adları vardı.⁶²

Prof. Turhan Feyzioğlu'nun başkanlık edeceği kabineyi bile komutanlar belirledikleri halde, bardağı taşıran ilginç bir son dakika gelişmesi olmuştur:

Kime ne görev önerilse, AP'lisi Süleyman Demirel'e gidip izin almaktadır; CHP'lisi Bülent Ecevit'e danışmaktadır. Genelkurmay bunu fark edince ateş püskürmüştür. Orgeneral Evren, "Benim siyasilerden tam sıtkım sıyrıldı. Bunlar şimdiden liderlerine sorarlarsa, uygulamada da aynı şeyi yapacaklar demektir. Oysa bize, inanmış, sadık insanlar gerekli," diye sert şekilde manzarayı eleştirmiş ve "CHP ile AP'nin ılımlılarından hükümet kurma fikrinden vazgeçelim," demiştir. Prof. Turhan Feyzioğlu ismi böylece gündemden düşmüştür.⁶³

Bülend Ulusu Hükümeti

12 Eylül askeri yönetimi sona erinceye kadar başbakanlık görevini üstlenen Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı gerçekte Roma'ya Büyükelçi olarak gitme hazırlıkları içindedir.⁶⁴ Emekli Oramiral, 9 Ağustos günü Başbakan Süleyman Demirel'i konutunda ziyaret etmiş ve kendisine büyükelçilik teklif edilmiştir. Ardından, Dışişleri Bakanlığı'na, Ulusu'nun Roma Büyükelçiliği'ne atanması için gerekli hazırlıkların başlatılması talimatı verilmiştir. Ulusu, Başbakan ile görüşürken müdahale kararını bilmektedir; fakat, kesin tarihinden habersizdir.⁶⁵ Gelişmeler kısa süre sonra onu askeri dönemin başbakanlığına taşımıştır. 20 Eylül 1980'den "Ordu'nun Fiili İktidarı"nın sona erdiği 13 Aralık 1983 tarihine kadar aralıksız görevde kalan Emekli Oramiral Bülend Ulusu Hükümeti'nde, Devlet Bakanlıkları sandalyesi beşe çıkarılarak bunlardan ikisine Başbakan Yardımcılığı görevi verilmiştir. Bunun dışında önceki dönemden farklı olarak; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı adıyla birleştiriliyordu. Zeyyat Baykara ile Turgut Özal'ın Başbakan Yardımcılığı görevlerini üstlendikleri Ulusu kabinesinde teknisyen yanı ağır basan isimler (İlhan Öztrak, Ümit Haluk Bayülken, İlter Türkmen, Turhan Esener) ile 1980 öncesi dönemde iki büyük siyasi partinin liderlerine çeşitli eleştirilerde bulunan kişiler (Kemal Cantürk, Ali Bozer, İ. Kaya Erdem, Şahap Kocatopçu) vardı. Ayrıca bazı emekli askerler de (Selahattin Çetiner, Hasan Sağlam, Recai Baturap, Necmi Özgür.) göreve getirilmişti.⁶⁶

Bu kişilerin hemen hepsi, ılımlı ve sağ görüşlüydü.⁶⁷

27 Eylül günü Başbakan Ulusu'nun MGK Başkanı ve üyelerine hitaben sunduğu hükümet programı oldukça ayrıntılı ve iddialı idi ve "Aziz yurdumuzun ufkunu karartan bütün kara bulutları dağıtma" vaadinde bulunuyordu.⁶⁸

Yeni Başbakan, Milli Güvenlik Konseyi önünde programını okumadan bir gün önce, 26

1980 VE SONRASI

Eylül 1980 günü, ABD Büyükelçisi James W. Spain ile görüşmüş ve ona "How is my borther now?" (Kardeşim şimdi nasıl?) diye sormuş; devletin düşmanları, aşırı solcular, İslamcılar ve faşistlerden yakınmıştır.⁶⁹

Bülend Ulusu Hükümetinin, yürütmenin gündelik işleri ve bürokrasi ile ilişkilerin koordinasyonu dışında normal dönemlerin Bakanlar Kurulunca kullanılan bütün yetkileri kullanamadığı bilinmektedir. 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun ile MGK'ya çizilen yetki alanı göz önüne alınırsa, Hükümet, fiili iktidarı kullanan askeri yönetimin, bir alt organı veya yardımcı kurulu gibi olmaktadır.

Danışma Meclisi

MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın 1 Kasım 1980 günü şartlar sağlanırsa bir Kurucu Meclis'in toplanacağını söylemesinden yaklaşık 8 ay sonra 30 Haziran 1981'de Kurucu Meclis Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı kanunla daha önce 52 sayılı MGK kararı ile faaliyetleri yasaklanmış bulunan bütün siyasi partiler de feshedilmektedir.⁷⁰

Bir danışma organı ve MGK'nın birlikte bir Kurucu Meclis oluşturmaları planlanmaktadır. Kurucu Meclis'in MGK kanadı 1. maddede belirtildiği üzere, 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'daki yetkileri kullanacaktır; yani, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu) ait yetkiler ile donanacaktır.⁷¹

Kurucu Meclis, yeni anayasayı ve anayasanın halkoyuna sunulduğu için kanunu yapacak; ondan sonra da, anayasanın geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek anayasa ilkelerine uygun bir siyasi partiler kanunu ile seçim kanununu hazırlayacaktır. Ayrıca, MGK'ce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirecektir.

Kurucu Meclis'in ikinci, fakat, pek fazla bir gücü olmayan kanadı Danışma Meclisi'nin oluşumu bir hayli ilginçtir.

Mümtaz Soysal, 17 Ekim 1981 günlü yazısında; Danışma Meclisi'nin oluşum biçimini kendine özgü üslubuyla kınarken; emir ve komuta ilişkisi içinde düzenlenmiş bir meclis yerine, danışmanlık müessesesinin gerçek işlevinin harekete geçirilmesi üzerinde durmaktadır.⁷²

1980 Askeri Yönetimi'nde Danışma Meclisi atanmış bir organdı. Bazı esaslara göre her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasından MGK'ce belirlenen 120 üye ile yine MGK'ce doğrudan doğruya ilan edilen 40 üye olmak üzere toplam 160 üyeden oluşuyordu. Danışma Meclisi'ne üyelik başvurusu için; 30 yaşını tamamlamış, yüksek öğrenimli, askerlik hizmetini yapmış veya yükümlü bulunmayan yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş, kısıtlı veya kamu haklarından yasaklı olmayan ve 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi parti üyesi olmayan Türk vatandaşı şartı aranılıyordu. Danışma Meclisi'nde illeri temsil etmek isteyenler, aralıklı beş yıl veya sürekli üç yıl oturdukları illerin Valiliklerine kendileri başvuracaklardı. Vali, şartları taşıyanların başvurularını il sınırları içindeki adalet, güvenlik ve çeşitli kuruluş ve meslek mensupları ile mümkün olan genişlikte yapacağı temaslara birlikte değerlendirdikten sonra, çevrede iyi tanındığına ve sevildiğine kanaat getirdiği isteklilerden o ilden Danışma Meclisi'ne yollanacak üye

1980 VE SONRASI

sayısının üç katının ad ve soyadlarını aday olarak MGK'ye bildireceklerdi. Valilere, ön-eleme yetkisi verilmişti. MGK, bu yoldan 120 üye seçecekti. MGK kontenjanından doğrudan aday olmak isteyenler ise başvurularını MGK Genel Sekreterliği'ne yapıyorlardı. Herhangi bir şekilde üyeliğin boşalması halinde, MGK doğrudan atama yetkisini kullanacaktı. Danışma Meclisi üyelerine bir çeşit dokunulmazlık hakkı verilmişti. Özürsüz olarak Genel Kurul ve Komisyon çalışmalarına bir ay içinde üst üste beş kez katılmayanların üyelikleri Genel Kurul kararı ile düşürülebiliyordu. Danışma Meclisi üyelerine tanınmış en önemli hak 10 imza ile kanun teklif edebilmeleri idi. Anayasa taslağının hazırlanması ve ilgili kanunda belirtilen siyasi partiler ve seçim kanunları için hazırlık çalışmalarına zaten katılmak zorunda idiler. Üyelerin, ilk genel seçimlerde herhangi bir siyasi partiden kontenjan adayı olamayacakları da ayrı bir hüküm olarak kanunda ifade edilmişti.⁷³

Anayasanın Hazırlanması ve Kabulü

Ergun Özbudun, 1961 ve 1982 Anayasalarının yapımı sürecindeki benzerlikleri 5 madde halinde sıralamaktadır:

- (a) Her iki anayasa askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
- (b) Her iki anayasa, bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan (Milli Birlik Komitesi ve Milli Güvenlik Konseyi), diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır.
- (c) Her iki durumda da, Kurucu Meclis, daha doğrusu bu meclisin sivil kanadı seçimle oluşmamıştır.
- (d) Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
- (e) Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.⁷⁴

Ergun Özbudun'a göre, 1961 ve 1982 Anayasalarının yapımı sürecindeki farklar ise şunlardır:

- (a) 1961'deki Temsilciler Meclisi'nin daha temsili bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Bu Meclisin üyelerinin aşağı yukarı üçte biri dolaylı denilebilecek bir seçimle üyelik sıfatı kazanmış, önemli bir bölümü de kooptasyon, yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi meslek temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık, 1980 askeri yönetiminde Danışma Meclisi üyelerinin tümü Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.
- (b) Temsilciler Meclisi'nde kapatılan DP dışında, dönemin diğer iki partisi olan CHP ve CKMP gerek doğrudan doğruya kendilerine ayrılan kontenjanlar, gerek iller ve meslek kuruluşları temsilcileri arasındaki üyeleri kanalıyla, Anayasanın hazırlanmasında büyük ölçüde etkili oldukları halde, Danışma Meclisi tümüyle partisiz bir Meclistir.
- (c) Bu iki fark, Danışma Meclisi'nin Temsilciler Meclisi'ne oranla, sosyal kompozisyon bakımından çok daha fazla bürokrasi ağırlıklı bir kuruluş olması sonucunu doğurmuştur.
- (d) Temsilciler Meclisi, Milli Birlik Komitesi karşısında, Danışma Meclisi'nin Milli Güvenlik

1980 VE SONRASI

Konseyi karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkili bir kuruluştur. 1961'de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen metin, Milli Birlik Komitesi tarafından aynen kabul edilmediği; Temsilciler Meclisi de Milli Birlik Komitesi'nce yapılan değişiklikleri benimsemediği takdirde; iki meclisin üyelerinden oluşan bir Karma Komisyon kurulması ve Karma Komisyon metninin Kurucu Meclis birleşik toplantısında oylanması öngörülmüştü. Bu durum, sayıca daha kalabalık Temsilciler Meclisine üstünlük sağlıyordu. 1982'de Milli Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi'nce kabul edilen metinde dilediği değişikliği yapma veya bunu tümüyle reddetme yetkisini saklı tutmuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nde değiştirilerek kabul edilen metnin yeniden Danışma Meclisi'ne gönderilmesi gibi bir yöntem öngörülmemiştir. Anayasanın yapımında nihai söz, Milli Güvenlik Konseyi'ndedir. Danışma Meclisi, adının da doğru olarak ifade ettiği gibi, nihayet bir "danışma" veya daha doğru bir söyleyişle "ön çalışma" organıdır.

- (e) 1961'de halkoyuna sunulan Anayasa tasarısının kabul edilmemesi halinde ne yapılacağı açıkça belirtilmiştir. Bu durumda yeni seçim kanununa göre yapılacak genel seçimle yeni bir Temsilciler Meclisi kurulacak ve bu Meclis, Anayasa çalışmalarına yeniden başlayacaktır. 1982'de, Anayasa tasarısının halkoylamasında reddi durumunda ne yapılacağı belli değildir. Bu durum, tasarı reddedildiği takdirde askeri idarenin belirsiz bir süre daha devam edebileceği düşüncesini akla getirebilecek niteliktedir.
- (f) 1961 halkoylamasında siyasi partiler kamuoyu oluşturmada aktif bir rol oynadıkları, hatta Anayasanın kabulüne karşı olan görüşlerini nispi bir rahatlık içinde ifade edebildiği halde; 1982 halkoylamasına ilişkin 70 ve 71 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararlarında, halkoylaması öncesinde Anayasa üzerindeki tartışmalar sınırlandırılmıştır. Zaten, 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan bütün siyasi partiler, Milli Güvenlik Konseyi'nin 16 Ekim 1981 tarihli kanunıyla feshedilmiş olduğundan, 1982 Anayasası halkoylamasında siyasal partilerin kamuoyu oluşturmaya bir katkıları da söz konusu olmamıştır.
- (g) 1961'dekin aksine, 1982'de halkoylamasında Anayasanın kabulü ve Cumhurbaşkanı seçimi birleştirilmiştir.⁷⁵

Kurucu Meclis'in Danışma Meclisi kanadında üye olarak bulunan ve Anayasa Komisyonu Üyesi sıfatıyla taslağın hazırlanışında aktif görev yapan Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Kemal Dal'ın verdiği bilgilere göre; Danışma Meclisi 23 Ekim 1981 günü ilk toplantısını yaptıktan sonra kendisine bir başkan seçmiş ve bir de iç tüzük komisyonu kurarak çalışmalarına başlamıştır. Danışma Meclisi kendi içinden 15 kişilik bir de Anayasa Komisyonu seçmiştir. Başkanlığını Prof. Orhan Aldıkaçtı'nın yaptığı Anayasa Komisyonu'nda Prof. Feyyaz Gölcüklü (Başkan Vekili), Prof. Şener Akyol (Sözcü), Prof. Turgut Tan (Katip Üye) ile Prof. Kemal Dal, Prof. Feyzi Feyzioğlu, Prof. Feridun Ergin, Prof. Teoman Özalp, Mümin Kavalalı, Muammer Yazar, General T. Fikret Alpaslan, General İhsan Göksel, Rafet İbrahimioğlu, Recep Meriç ve Prof. Hikmet Altuğ. Anayasa Komisyonu çalışmaları sonucunda hazırlanan tasarı, 17 Temmuz 1982 günü Danışma Meclisi Başkanlık Divanı'na teslim edilmiş, 4 Ağustos 1982 günü de genel kurul gündemine alınarak üzerinde tartışmalara başlanılmıştır. Çalışmalar tamamlandığında Anayasa tasarısı oturuma katılan 141 üyenin 122 kabul, 11 çekimser ve 7 ret oyu ile kabul edilmiştir. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu daha sonra siyasi partiler kanunu tasarısı ile seçim kanunu tasarısını hazırlamıştır. Bunlar da iç tüzükte belirlenen şekilde genel kurulda tartışılarak son şekilleri verilmek üzere MGK'ye gönderilmiş; 14 Ekim 1982 tarihinde de yeni anayasaya göre genel seçimler yapılmadan önce Danışma Meclisi'nin

1980 VE SONRASI

görevi sona ermiştir.⁷⁶

Danışma Meclisi'nce kabul edilen anayasa taslağı, Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başkanlığında, MGK Üyesi Kuvvet Komutanları, Başbakan Bülend Ulusu, MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ, Devlet Bakanı İlhan Öztrak, Adalet Bakanı Cevdet Mentşe, Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu, İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner, Dışişleri Bakanı İltir Türkmen, Gümrük ve Tekel Bakanı Ali Bozer, MGK Hukuk Komisyonu Başkanı Tümgeneral Muzaffer Başkaynak ile birkaç sivil uzman üç süreyle incelendikten sonra MGK tarafından 24 Eylül 1982 günü yeni anayasa olarak ilan edilmiştir. MGK'de Anayasa taslağına son şekli verilirken ayrıca geçici maddeler eklenmiştir. Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in otomatik olarak cumhurbaşkanı unvanı kullanmasına olanak sağlayan madde, MGK üyelerinin statüsünü yeni dönemde Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeliğine dönüştüren madde, eski politikacıların siyasi faaliyetten dışlanmalarını düzenleyen madde, MGK Sekreterliği ve Genelkurmay Karargahında hazırlanmıştır.⁷⁷

Dünya anayasa hukuku literatürünün bilinen hiçbir kuralına uygun düşmeyen geçici maddelere iki ilginç tepkiden biri; ABD, diğeri, Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar (1884-1986)'dan gelmiştir.

Yalçın Doğan'ın yazdığına göre; Amerikan yönetimi de Celal Bayar da, askeri yönetime çeşitli kanallardan ulaşarak, "Anayasanın halk tarafından oylanmasıyla cumhurbaşkanı seçiminin ayrı ayrı yapılmasını" önermiştir. Washington, Ankara'da kendi büyükelçiliği kanalıyla gönderdiği "görüş"te gerekçe olarak "Avrupa'nın ters bir tavır alabileceğini" öne sürmüş ve ardından şunları eklemiştir: "Evren, halk tarafından sevilen bir liderdir. Popülaritesi yüksektir. Ayrı ayrı sandıklarda seçime ve oylamaya gidilmesi daha iyi olur." Amerikalıların bu girişimine Ankara herhangi bir tepki göstermemiştir. Atatürk'ün "son" Başbakanı Celal Bayar ise, Orgeneral Kenan Evren'e doğrudan bir mektup göndermiştir. Üçüncü Cumhurbaşkanı, 5 Eylül 1982 tarihinde kamuoyuna açıklama yaparak zaten anayasayı desteklediğini söylemiştir. 27-28 Eylül 1982 tarihinde de o günlerde bayram nedeniyle Antalya'da bulunan Devlet Başkanına Antalya Valisi aracılığıyla bir mektup göndermiştir. Son derece nazik bir üslupla kaleme alınan mektupta iki noktanın altı çizilmektedir:

"1- Siyasetçilere yasak getirmek acaba ne kadar doğrudur?"

"2- Cumhurbaşkanının anayasanın halk oylaması sonucunda kabul edilmesiyle birlikte seçilmiş olması acaba ne kadar isabetlidir?"

Deneyimli Devlet Adamı Celal Bayar, mektubunun sonunda şunu eklemiştir:

"Paşa Hazretleri, siz namzet olsanız seçilecek kudrettesiniz."⁷⁸

Anayasanın halkoyuna sunulmasından önce yayınlanan MGK'nin 70 sayılı kararıyla; yeni siyasi partiler kanunu yayınlanıncaya kadar siyasi parti niteliğindeki bütün çalışmalar yasaklanıyordu. Feshedilen siyasi partilerin yönetici ve mensupları, 12 Eylül 1980 öncesine dönük siyasi çekişmelerin devamı şeklinde algılanabilecek sözlü veya yazılı açıklama yapamayacaklardı. Sıkıyönetim Komutanlarının koydukları yasaklar ve sıkıyönetim uygulamaları tartışılmayacaktı. Anayasa taslağı üzerinde yasaklılar dışında kalan yurttaşlar kişisel düzeyde görüş açıklayabileceklerdi. Yüksek Yargı, Sayıştay, Üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, basın kuruluşları, faaliyetleri

1980 VE SONRASI

yasaklanmamış sendikalar, bilimsel amaçlı dernekler ve özel statülü kuruluşlar, seminer ve konferanslar yolu ile sözlü ve yazılı olarak görüş bildirebileceklerdi. Bütün bu tartışmalar, Anayasa taslağının geliştirilmesi maksadı dışına taşmayacak, Anayasanın halkoylaması sırasında halkın vereceği oyun nasıl olması gerektiği konusunda bir telkinde bulunulmayacaktı.⁷⁹

MGK'nın 71 sayılı kararı ile, 70 sayılı kararda belirtilen çerçevede Anayasa taslağının tartışıldığı, yeni aşamada söz konusu tartışmaların durdurulduğu, taslak metnin Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra "Anayasanın Yüce Milletimize devlet adına resmen tanıtılması görevi"nin 24 Ekim 1982 ve 5 Kasım 1982 tarihleri arasında Radyo-Televizyon'da ve bazı illeri ziyaretleri sırasında Devlet Başkanının yapacağı konuşmalarla yerine getirileceği, fakat, bu konuşmaların hiçbir surette eleştirilemeyeceği kesin bir dille kamuoyuna ihtar ediliyordu.⁸⁰

MGK ve Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in yeni anayasayı tanıtmak amacıyla yurt çapında sürdürdüğü yoğun propaganda kampanyasının son konuşmasında yurttaşların "kabul oyu" vermeleri için öne sürdüğü gerekçe şöyledir:

" (.) Türk varlığının geleceğini, üzerinde yazılı bir tek kelime oylarınızla cevaplandıracağınız asıl soru şudur: 'Bu ülkenin 12 Eylül öncesine tekrar gelmesini istiyor muyuz, istemiyor muyuz?' Bütün sorular, bütün meseleler işte bu bir tek soru içerisinde toparlanmakta, bu bir tek soru içinde çözülmektedir. Eğer 12 Eylül öncesine dönmeyi ve o felaketli günleri ve yılları tekrar ve bu sefer belki de daha feci bir şekilde ve kurtuluş ümitleri kaybedilmiş bir surette yaşamayı istemiyorsak, öbür gün sandık başında beyaz oy kullanarak Anayasaya 'kabul' diyecek ve Anayasayı kabul edeceğiz."⁸¹

7 Kasım 1982 tarihinde yapılan referandumda verilen yüzde 91.37 oranındaki "evet" oyu, aslında iki sonuç getirmiştir: Biri, yeni anayasa kabul edilmiştir. Diğeri, Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, yedi yıllık bir süre için Cumhurbaşkanı olmuştur.⁸²

Orgeneral Kenan Evren 18 Eylül 1980'de askeri müdahaleden kısa süre sonra yaptığı yemin yürürlükte kalmak üzere, 7. Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir.⁸³

Ersin Kalaycıoğlu'nun vurguladığı gibi 1982 Anayasası, "Milli egemenliğin" yanı sıra "devlet egemenliği"nin de tescilidir.⁸⁴

Kışlaya Dönüş Süreci ve Sorunları

İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün (1884-1973), 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra Ordu'nun kışlaya çekilme zamanı ile ilgili olarak yaptığı çok önemli bir tespit vardır.

İsmet İnönü diyor ki; "Askerler, ancak başarılı olurlarsa kışlaya dönerler, buna çok dikkat etmek gerek, yani onların başarılı olmalarına ve kendilerini başarılı hissetmelerine."

27 Mayıs 1960'ı, 1962 ve 1963'teki askeri ayaklanmaları ve 12 Mart 1971'i yaşayan İsmet İnönü'nün bu ilginç tespiti, 1980 Ordu Müdahalesinde CHP Genel Sekreteri olan Mustafa Üstündağ tarafından aktarılmıştır.⁸⁵

12 Eylül 1980 askeri yönetimini sona erdiren ve yasaklı ve bazı sınırlılıkları bünyesinde taşısa bile sivil yönetime dönüşü sağlayan gelişmelerin tümüne birden geçiş süreci

1980 VE SONRASI

denilmektedir. Bu geçiş süreci, kendi içinde birkaç evreye ayrılmaktadır. Önce bir kısım küçük belirtilerin gözükmeye başladığı yaklaşık 1.5 ay süren bir ilk dönem var. Buna geçişin sinyalleri demek mümkün. 1980 Askeri Yönetiminde asıl çözülme 30 Nisan 1983 günüdür. Bu tarihte, Cumhurbaşkanı Kenan Evren, seçimlerin 7 Kasım 1983'te yapılacağını ilan etmiştir. Dolayısıyla, 30 Nisan 1983 tarihine kadar kesin bir açıklama yoktur. Fakat bazı çok önemli belirtiler hatta adımların atılışı göz ardı edilemez. Örnek olarak, 3 Mart 1983 günü yeni siyasi partiler kanunu, 8 Nisan 1983 günü de yeni seçim kanununun kabulü gibi.

MGK yönetiminin, hukuki çerçeveyi hazırladıktan kısa süre sonra 15 Mayıs 1983 günü, yeni dönemin ilk siyasi topluluğu, emekli Orgeneral Turgut Sunalp liderliğinde Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) kuruluşunu bildirdi. Ardından 20 Mayıs'ta yine eski bir asker Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener'in Büyük Türkiye Partisi (BTP), Ulusu Hükümetinin Başbakan Yardımcısı Turgut Özal'ın Anavatan Partisi (ANAP) ve dönemin Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp'in Halkçı Partisi (HP) ile Prof. Erdal İnönü liderliğinde Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) kuruluş başvurularını yaptılar.

16 Ekim 1981 tarihinde ülkenin bütün siyasi partilerini hatta devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'yi bile mahkeme kararı olmaksızın kapatan MGK'nin söz konusu kararı almasından çok önce "yasakçı" bir yaklaşım içinde olabileceği Orgeneral Kenan Evren'in 15 Ocak 1981 günü Konya konuşmasında açık bir şekilde şöyle ifade ediliyordu:

"İşte burada açıklıyorum, büyük bir mani çıkmazsa 30 Ağustos'la 29 Ekim arasındaki bir tarihte Kurucu Meclis kurulacak, bu Kurucu Meclise partili olarak, partilerden kimseyi almayacağız."

Orgeneral Kenan Evren'in bu konuşmasında söylediği tür dışlama, Kurucu Meclis oluşumunda gerçekten büyük bir titizlikle uygulanmıştır. Fakat konuşmasının geri kalan kısmında söylediği şu sözler de acaba uygulanacak mıydı?

Devlet Başkanı'nın sözlerinin geri kalanı şöyle idi:

"Kurucu Meclis'ten sonra normal düzene parlamenter demokratik sisteme geçtikten sonra da Türkiye'nin kaderi memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecek. Bunu şunun için söylüyorum: Bütün kamu görevlileri görevlerini öyle yapsınlar. Çünkü şöyle bir inanç var, (bunlar nasıl olsa gidici) daima kulaklarını onlara çeviriyorlar. Onlardan aldıkları direktiflerle iş yapmaya çalışıyorlar. Heveslenmesinler, memleketi bu hale getirenler tekrar memleketi teslim etmeyiz. Efendim, politikacı zor yetişmiş, kolay yetişmezmiş. Bu memlekette çok büyük politikacılar daha yetişir. Bir kişiye, iki kişiye teslim edilemez. Bu milletten çok büyükler çıkmıştır, merak etmeyin."⁸⁶

15 Mayıs 1983 tarihi itibarıyla yeniden siyasi partilerin kuruluşlarına izin verilmesi, ülkenin bu alanda tam olmasa bile nispeten bir serbestlik havası teneffüs edebileceği anlamına gelmiyordu.

MGK'nin 30 Mayıs 1983 günlü tarihi kararı ile geçiş sürecinin ılımlı bahar havası yerini bir dalgalanma ve kara bulutlara bırakmıştı. Kışlaya dönüş sürecinin en önemli krizi ve MGK'nin 30 Mayıs 1983 günlü kararının perde arkasını, Yüksek Askeri Şura toplantısında genişletilmiş bir askeri kurula sunulan ve MGK Genel Sekreterliği'nce dönemin siyasi

1980 VE SONRASI

faaliyetleri üzerine hazırlanan bir siyasi raporun okunmasından sonra yapılan tartışmalardan izlemek mümkündür.

MGK Genel Sekreterliği raporunda kurulan ve kurulacak olan partiler hakkında ilginç bilgiler ve yorumlar yer alıyordu:

"Milliyetçi Demokrasi Partisi/Konsej'in muvafakati (onayı) ile emekli Orgeneral Turgut Sunalp tarafından kurulmuş. Kurucular Kurulu Konseyce incelemeye alınmıştır. Büyük Türkiye Partisi/Hüsamettin Cindoruk, Mehmet Gölhan ve Ali Fethi Esener tarafından kuruldu. Ama aslında perde arkasında Süleyman Demirel ve ekibi tarafından idare ediliyor. (.) Anavatan Partisi/Turgut Özal'ın kurduğu bu partinin kurucular listesi de Konseyde incelemededir. Özal ve ekibi sakin bir çalışma içerisinde görülüyor. Halkçı Parti/Partiyi kuran Calp'ın Kurucular listesi de tetkikte. Aşırı sol görüşlü üç kişi partiden çıkarılmıştır. Şimdiki görünümü ile kapatılan CHP'nin devamı olarak görülmüyor. Erdal İnönü'nün kurmak istediği partiye gelince, bu grubun bütün çabaları CHP'nin devamını sağlayacak bir davranış içerisinde oldukları merkezindedir. Aşırı solcu, Marksist, Leninist olarak tanınan kişilerin bu partide yer almaya başladıkları anlaşılıyor. Henüz Kurucular listesi ve kuruluş listesi gelmedi."

"Görüldüğü üzere, şimdilik en tehlikeli parti olarak Büyük Türkiye Partisi'nin davranışları görülmektedir. Böyle olduğuna göre, hareket tarzı olarak aşağıdaki şekiller hatıra gelmektedir."

"Birinci hareket tarzı/Bu parti teşkilatlanmaya devam etsin, Milli Güvenlik Konseyi, Kurucular listesindeki bir kısım üyeleri veto etsin, böylece 30 Kurucu üyenin sağlanması imkanı verilmesin, dolayısıyla seçimlere girmesi engellensin. Bu hal tarzı, parti ile Milli Güvenlik Konseyi arasında üye bildirme işlemi sürüp gidecek dolayısıyla mücadele bitmeyecek."

"İkinci hareket tarzı/Partinin milletvekili adaylarını veto etmek. Böylece istenmeyen kişilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmesine mani olmak. Kurucular Kurulu'na alınmasını kabul edip, aynı kişinin milletvekilliğini veto etmek doğru olmaz. Ayrıca bu hal şekli de parti ile Konsey arasındaki çekişmeyi devam ettirir."

"Üçüncü hal tarzı/Milliyetçi Demokrasi Partisi ile bu partinin birleştirilmesini sağlamak. MDP'yi bırakıp diğerini bu partiye iltihaka zorlamak da olmaz. Esasen BTP kurulmadan evvel de bu teklif yapıldı, kabul etmediler. Şimdi de etmezler."

"Dördüncü hal tarzı/Bu partiden 139 eski Adalet Partisinin çıkarılarak partinin MDP ile birleştirilmesi. Bu hal şekli de uygun bir hal tarzı olarak görülmüyor."

"Beşinci hal tarzı/Bir Konsey kararı ile BTP'nin temelli kapatılması ve bu partinin kurulmasında görev almış bazı kişilerin bundan böyle siyasi faaliyette bulunmalarının yasaklanması. Bu hal tarzı en uygun hal tarzı olarak görülmektedir. Ancak yalnız bir parti mensuplarına bu kararı uygulayıp, aşırı sola aynı uygulamayı yapmazsak, yurt içinde tenkitlere maruz kalabiliriz. Onun için her iki tarafa da uygulanması doğru olur. Yalnız bu hal tarzı dış ülkelerin özellikle Avrupa ülkelerinin tepkilerine sebep olacaktır. Bunu da göğüslemek gerekecektir. (.)"

"Sonuç olarak: Büyük Türkiye Partisi'nin Milli Güvenlik Konseyi kararı ile temelli

1980 VE SONRASI

kapatılması, kurucuların, bağlı teşkilattaki üyelerin ilk seçimlere kadar siyasi yasaklılar listesine dahil edilmesi ve bunlardan bir kısmının mecburi ikamete tabi tutularak gözaltında bulundurulmaları.”⁸⁷

MGK'nin 79 sayılı kararı diye bilinen yasaklar ve sürgünler şeklinde ve kışlaya dönüşün Ordu ile bir kısım politikacılar arasındaki en sert çatışmasının ürünü olarak ortaya çıktı. Doğal olarak silahlara emir verebilenlerin istediği oldu. Süleyman Demirel ve arkadaşlarınınca desteklenen Büyük Türkiye Partisi temelli kapatılmıştı. Bu partiye kuruluşu sırasında 134, bir hafta sonra da 33 eski parlamenter katılmış ve hareketin eski AP'nin devamı olduğu anlaşılmıştı.⁸⁸

Hasan Cemal'in deyimiyle Askeri Yönetimin Lideri, 1 Haziran 1983 Çarşamba günü Çorum'da gürlemişti:

"Partinin başına bir emekli orgeneral getirdiler. Bundan daha haince bir oyun düşünebilir misiniz? Bu oyunu oynayan zat Türkiye'yi tapulu arazisi kabul ediyor."

"Biz o partinin nereden geldiğini biliyoruz. Amblem olarak evvela arıyı seçtiler. Arı, o eski parti başkanının mezun olduğu üniversitenin amblemidir. Amblemelerini el yaptılar. Seçime gittiği zaman vatandaş mührü alacak evet yerine basacak ya, mühür demirden yapılmış. Demiri ele bas, demir el olsun. Onun için bu işareti seçtiler. Bizi saf mı zannediyorlar."

"Sert tedbirler almak mecburiyetinde kaldık. Huzur ve güven için her türlü tedbiri almakta kararlıyız. Bizi, daha sert tedbirler almak zorunda bırakmasınlar."⁸⁹

Büyük Türkiye Partisi'nin kurucuları ile daha önce 2553 sayılı kanunla feshedilen siyasi partilerin 11 Eylül 1980 tarihindeki il ve ilçe başkanları, il yönetim kurulu üyeleri ve 12 Eylül 1980 tarihinden sonra görevden alınan belediye başkanları, MGK'nin yazılı izni olmadıkça yeni bir siyasi partinin kurucusu ve hangi kademe olursa olsun yöneticisi olamayacaklardı. Ve, parti listesinden veya bağımsız olarak milletvekili adayı gösterilemeyeceklerdi. 1982 Anayasası ile belirtilen ve 5 yıllık siyasi yasak kapsamında bulunan eski milletvekili ve eski senatörler de parti kuramama yasağına ek olarak, yeni kurulmuş partilere üye de olamayacaklardı. Halen kayıtlı olanlar var ise üyelikleri silinecekti. MGK'nin 79 sayılı kararına göre; Süleyman Demirel, Ali Naili Erdem, Ekrem Ceyhun, Sadettin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İhsan Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay, Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Aslantaş, Süleyman Genç, Yüksel Çakmur ile Mehmet Gölhan ve Hüsamettin Cindoruk, Zincirbozan'da (Çanakkale) zorunlu ikamete tabi tutulmuşlardı. Bütün bu kararlara itiraz etmek ise mümkün değildi.⁹⁰

Bir Hukuk Hatırlatması

Eski Başbakan ve kapatılan Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel'in Zincirbozan'dan MGK Başkanlığı'na hitaben kaleme aldığı 12 Ağustos 1983 tarihli itiraz dilekçesi, tarihi bir belge oluşu yanında, askeri yönetimin keyfiliğini fevkalade başarılı bir üslup ve üstün bir mantık gücü ile eleştirmeye o günkü şartlarda cesaret eden özel bir metin olarak da okunabilir:

"Milli Güvenlik Konseyi Başkanlığına;"

"Yetmiş günü aşan bir süredir, hak ve hürriyetlerden mahrum ve ihtilattan men edilmiş

1980 VE SONRASI

(kimseyle görüşemez) bir halde bulunmaktayız. Bu durum yargısız, süresiz, sınırsız bir cezanın infazından başka bir şey değildir.”

"Hak arama yolları kapatılmıştır. Kamuoyuna 'ikamete tabi tutulma' gibi gösterilmek istenen olay; emsali görülmemiş (sui-generis) bir tutukluluk halidir. Söylenen başka, yapılan başkadır. Savunma hakkı ise söz konusu değildir.”

"İhtilaldir olur böyle şeyler' diyenler çıkabilir. Onlara, 'İhtilalin, kendi iddiası yeni haksızlıklar yaratmak olmayıp, haksızlıkları önlemek değil mi idi' demek gerekecektir. Üstelik, üzerinden otuz beş ay geçtikten, referandumla yürürlüğe giren yeni bir Anayasa yapıldıktan sonra hâlâ, ihtilal şartları içinde yaşandığını, haksızlıkların gerekçesi yapmak müşkülâtı ortadadır.”

"Kendilerinden rahatsız olunanları, öfke veya haset duyanların ya da jurnalcilerin etkisiyle, suça ve yargıya dayanmadan, siyasi hayatın dışına itmek, sürgünden başka bir şey değildir. Bu yol bir kere açıldı mı, her siyasetçinin, her yöneticinin başına günün birinde böyle bir akıbetin gelebilmesi mukadderdir. Bu haliyle Zincirbozan olayı, geçmişteki Taif ve Fizan vakalarının yeni bir halkası olarak Türk siyasi tarihinde yer alacaktır.”

"Zincirbozan'a itibarlardan, rahatsız olmayı önlemenin çaresi diye bakmak da son derece muhtemeldir (tehlikelidir).”

"Böyle bir yolu kendileri için yararlı sayanların bir gün aynı biçimde öz itibarlarını yitirdikleri görülmemiş değildir.”

" 'Zincirbozan' Vak'ası, Atatürk ilkeleriyle de bağdaştırılamaz. Ülkenin en ağır şartları içinde bile Atatürk'ün kendine muarız (muhalif) saydıkları kimseleri askeri bir garnizona kapattığı görülmemiştir.”

"Devlet yönetimini ellerinde tutanların taraf olmamaları, devletin gücünü keyfiliğe kaçmadan adil ölçüler içinde kullanmaları, husumet ve garazdan uzak kalmaları gerekir.”

"Bu hem yeminlerinin, hem de vicdanlarının icabıdır. Yargının takibi dışındaki siyasi akımlar arasında tefrik (ayırım) ve tercih yapma hakkına yalnız millet sahiptir. Millet iradesine baskı ile yön verme halinde, bu yolla oluşturulacak parlamentonun ve o parlamentonun çıkaracağı hükümetin başının dik ve ömrünün uzun olacağı da söylemez. 'Zincirbozan' olayından beklenen bu ise fevkalade yanlıştır.”

"Yapılanların bir haksızlık olduğu, Anayasanın sarih bir ihlali bulunduğu açıktır. Ülkenin yönetimini elinde tutanların bu kadar kısa süre içinde kendi yaptıkları Anayasanın dışına çıkmaları hazindir. 'Devlet biziz', 'istediğimizi yaparız', zihniyetinin bu ülkeyi Tanzimat Fermanı'nın gerisindeki devirlere iteceği muhakkaktır. Böyle bir durum Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni Anayasa ve hukuk devleti olmaktan çıkarır.”

"Hür, demokrat, adaletin ve hukukun hakim olduğu, müreffeh, mamur, birlik ve beraberlik içinde, milli ve manevi değerlere sahip, güçlü ve kudretli Büyük Türkiye'ye mutlaka ulaşılacağına olan inancımızdan bir şey kaybetmedik.”

"Zincirbozan bizi ne Türkiye'den ve ne de inançlarımızdan koparmaz.”

1980 VE SONRASI

"Zincirbozan'da tel örgü içinde kafese konan bizler değil, Anayasa, hak, hukuk ve adalettir."

"Haksızlık ve adaletsizlik karşısında sessiz kalmak, ona ortak olmak demektir. Görüşlerimizi dile getirmek ihtiyacı bu inançtan doğmuştur."

"Bu ülkenin, ömrünü milletin refahına harcamış bir kişisi olarak, vicdanımın sesini halin icabı ölçüsünde değerlendirmeyi, gerçek bildiklerimi söylemeyi milli bir görev saydım."

"Ülkeyi idare etme hakkı kendisine ait olan Türk milletinin rızasına ve hür iradesine dayanmayan hiç bir iktidarın payidar olamayacağı kanaatimi muhafaza ediyorum. Türkiye muhakkak velayet ve vesayetten arınmış bir idare altında yaşayacaktır. Millet sağ olsun. Allah devlet ve millete zeval vermesin."

"Şerre maruz kalanların Allah'a sığınmak ve millete güvenmekten gayrı yapacakları hiç bir şey kalmamış demektir."

"Allah'a ve Millet'e sığınırım."

"Saygılarımla."

"Süleyman Demirel"

"Zincirbozan-Çanakkale."⁹¹

7 Kasım 1983 Genel Seçimleri

Partilerin kurulmasına izin verilmesiyle birlikte, MGK ile, haklı olarak siyasi faaliyette bulunmak isteyen 1980 dönemi politikacıları arasında vetolar ve listeler aracılığıyla şiddetli bir mücadele başlamıştı. Milli Güvenlik Konseyi'nce kapatılan Büyük Türkiye Partisi'nin yerine aynı çevrelerce kurulan Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) seçime katılmaları vetolar ile engellenecekti. 10 Haziran 1983 günü, yeni seçim kanunu kabul edildi. Kışlaya dönüşte sondan bir önceki perde, MGK'nin seçime katılmalarına izin verdiği partiler arasında yapılan genel seçimlerdi. 7 Kasım 1983 Pazar günü yapılan bu seçimlerde, askeri yönetimin açık desteğine sahip gözükken Orgeneral Turgut Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi ağır bir yenilgi almıştı. Oy verme zorunluluğunun bulunduğu bu seçime katılma oranı, yüzde 92.3 idi. Turgut Özal'ın Anavatan Partisi, oyların yüzde 45'ini toplamış ve büyük bir seçim zaferi kazanmıştı.⁹²

Askeri yönetimin lideri ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, seçimden iki gün sonra Çankaya Köşkü'nde Anavatan Partisi lideri ve müstakbel Başbakan aday Turgut Özal ile karşılaşmalarındaki ilginç bir öpüşme sahnesi anlatır:

"Saat 10.00'da Turgut Özal geldi. benim küçük odam basın mensupları ve kameramanlarla dolmuştu. Özal kapıdan girince, bana doğru güleç bir çehre ile geldi, elimi uzattım. Niyetim elini sıkarak tebrik etmektir. Fakat Özal sevincinden ve benimle 22 ay süren beraber çalışmanın verdiği yakınlıktan, öpüşmek için tavır alınca ben de mecburen yanaklarından öperek kutladım. Aslında bu hareket doğru bir hareket tarzı değildi. Sanki ben de bu sonuçtan çok memnun olmuşum da, can-ı gönülden öperek kutlamışım manası çıkıyordu. Ancak, Özal bana öpmek için yanaşınca, itmem gerekirdi ki, bu da doğru olmazdı. Her ne ise, artık böyle samimi bir kutlama olmuştu."⁹³

1980 VE SONRASI

7 Kasım 1983 seçimlerinin galibi de, ilk karşılaşma ve öpüşme sahnesi için şunları söylemektedir:

"Biz hiç kimseye karşı kin beslemiyoruz. Türkiye'nin eski ve yeni bütün kavgalarını geride bırakmayı amaçlıyoruz. Bunun için sarılıp öptük Evren Paşa'yı. O son konuşmanın kırıklığını da silip atmak istedik. Bizde hiçbir yara kalmadığını anlattık o kucaklaşma ile."⁹⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeniden açılması ve Başkanlık Divanı'nın seçilmesi için 6 Aralık 1983 gününe kadar beklemek gerekmişti. Ordu üst kademelerine de yeni atamalar yapılmıştı. Daha önce, Haziran sonunda bir görev değişikliği olmuştu. Cumhurbaşkanı Orgeneral Kenan Evren,

Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılmış ve 21 Temmuz 1983 tarihinden geçerli olmak üzere yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin atanmıştı. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Orgeneral Ersin'in yerine Orgeneral Necdet Üruğ getirilmişti. Orgeneral Üruğ aynı zamanda İstanbul Birinci Ordu Komutanlığı görevine giden Orgeneral Haydar Saltık'ın yerine MGK Genel Sekreterliği görevini de üstlenmişti.

2 Aralık günü, MGK eski Genel Sekreteri ve askeri müdahalenin beyni olduğu söylenen Orgeneral Haydar Saltık, bu defa Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanıyor ve Ankara'ya geliyordu. Kara Kuvvetlerinin eski Komutanı ve MGK Genel Sekreteri Orgeneral Necdet Üruğ Genelkurmay Başkanı olmuştu. MGK üyeleri, Orgeneral Nurettin Ersin, Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Oramiral Nejat Tümer ve Orgeneral Sedat Celasun Anayasa gereğince Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri olarak, Çankaya Köşkü'ne çıkıyorlardı.

"Ordu'nun Fiili İktidarı" döneminde dış politika alanında en önemli gelişme, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs'ta bir Türk Cumhuriyeti ilanı idi.

Askeri Dönemin "Sivil" Bilançosu

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile ülkenin iç görüntüsü baştan aşağı değiştirilmişti.

Mehmet Ali Birand'ın deyimiyle, Konya'da, Orgeneral Evren'in konuştuğu meydanda sekiz ay önce Başbakan Demirel, on binlerce insan tarafından, develer, koyunlar, inekler kesilerek çılginca alkışlanırken, bu defa aynı törenler Orgeneral Evren için yapılmakta ve Komutanın konuşmasını aynı insanların çılginca alkışlanması dikkat çekiyordu.⁹⁵

Ordu'nun MGK aracılığıyla gerçekleştirilen "Fiili İktidar" döneminin hemen başında idam cezası infazları ve ayrıca, önceki dönemin sorumlularından olduğu iddia edilen bazı siyasi partiler ile sendikalar ve örgütler hakkında davalar açılması veya süren davaların sıkıyönetim kapsamına alınarak askeri mahkemeler mevzuatı ile hızlandırılması ve yine 1402 sayılı kanuna dayanarak üniversiteler ile kamu kuruluşlarında bazı kişilerin süresiz olarak görevden atılmaları yanı sıra, devlet ve toplum ilişkilerinin -Ordu'nun o yıllardaki anlayışına göre- restorasyonu çalışmalarına hız verildiği bir gerçektir. Birbiri ardı sıra kabul edilen, Belediye Gelirleri Kanunu,⁹⁶ Toplu Konut Kanunu,⁹⁷ Sermaye Piyasası Kanunu,⁹⁸ ve Yükseköğretim Kanunu,⁹⁹ devlet restorasyonunun kapsamı hakkında bir fikir verebilir.

Dört yılın sonunda 26 roketatar, 1 havan topu, 638 bin tabanca, 4 bin makineli tabanca, 48 bin tüfek, 7 bin makineli tüfek, 13 telsiz ve 6 milyon mermi ele geçirilmişti. 24 Ocak kararları çok etkin biçimde uygulanmış ve Türkiye, Uluslararası Para Fonu (IMF)

1980 VE SONRASI

tarafından, "örnek ülke" bile ilan edilmişti.¹⁰⁰

Fakat, aynı ülke kendi insanları için de -deyim Murat Belge'nin- bir "açık cezaevi" olmuştu.¹⁰¹

12 Eylül askeri rejimi geri çekilirken arkasında insan hakları açısından Bülent Tanör'ün deyiimiyle "savaş meydanı" benzeri bir tablo bırakmıştı. Bu dönemde 7 bin kişi için idam cezası istenmiş; 517 kişiye bu ceza verilmiş ve bunların 49'u infaz edilmişti. 300 kişi "kuşuklu biçimde" ölmüştü. 171 kişinin işkenceden öldüğü saptanmıştı. 14 tutuklu cezaevi koşullarını protesto için yaptıkları açlık grevi nedeniyle hayatını kaybetmişti. 650 bin kişi gözaltına alınmıştı. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılanmıştı. Yargılananların 71 bini TCK'nın 141, 142 ve 163'e aykırılıktan dolayı kovuşturulmuştu. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmaktan yargılanmıştı. 1 milyon 683 bin kişi fişlenmişti. 388 bin kişiye pasaport verilmemişti. 30 bin kişi "sakıncalı" olduğu gerekçesiyle işten atılmıştı. 3 bin 854 öğretmen, 120 üniversite öğretim üyesi ve 47 yargıcın işine son verilmişti. 1402 Sayılı Kanuna göre 9 bin 400 kişi görevden alınmış veya sürülmüştü. 30 bin kadar insan siyasi mülteci olarak yurt dışına gitmişti.¹⁰²

İşkence sırasında öldükleri için, kapalı cezaevine giremeyenlerin sayısı da hayli kabarıktı. 16 Mart 1982 tarihi itibarıyla Devlet Bakanı İlhan Öztrak'a göre bu sayı 15'ti. Bakan, "Uluslararası Af Örgütü'nün 60 işkenceyle ölüm iddiasından 15'i doğru." diyordu.¹⁰³

Kamran İnan'ın anlatımıyla, "toplum depolitize olmuş, kamplaşma son bulmuştu. (.) Turgut Özal, 'insanlar kavga seyretmeyi sever, kavga edenleri sevmez,' diyordu. (.) (Politikada) yeni bir hava esiyordu. İnsanlar yakın geçmişin acı ve tecrübelerin tesiri altındaydı. Ancak yine diyalog yoktu."¹⁰⁴

1983 seçimlerinin galibi, Turgut Özal'ın Anavatan Partisi idi. 13 Aralık 1983 günü Özal Hükümeti görevi, 20 Eylül 1980 tarihinden beri MGK ile birlikte çalışan Ulusu kabinesinden devralırken, Genelkurmay'ın 3 yıl, 3 ay 1 gün süren Ordu'nun Fiili İktidarı sona eriyordu.¹⁰⁵

Turgut Özal'ın Reformları

1983 Genel Seçimleri'nin Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanan kesin sonuçları şöyle idi: ¹⁰⁶

Kayıtlı seçmen : 19.740.500.

Oy kullananlar : 18.214.104.

Geçerli oy: 17.328.735

Katılma oranı : yüzde 92.27

ANAP : 7.823.827 (yüzde 45.15) - 211 sandalye.

HP : 5.277.698 (yüzde 30.46) - 117 sandalye.

MDP : 4.032.046 (yüzde 23.27) - 71 sandalye.

1980 VE SONRASI

Bağımsızlar : 195.164 (yüzde 01.12) -

24 Kasım 1983 günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi en yaşlı üye Fahri Özdilek tarafından birleşime açıldı ve aynı gün Başbakan Bülend Ulusu hükümetin istifasını Cumhurbaşkanına sundu.

6 Aralık 1983'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na ANAP Trabzon Milletvekili Necmettin Karaduman'ın seçilmesi, Başkanlık Divanı'nın oluşumu ve ertesi gün, Cumhurbaşkanı tarafından Turgut Özal'ın Başbakan olarak görevlendirilmesi üzerine Milli Güvenlik Konseyi'nin yönetimi fiilen sona ermiş oluyordu. Cumhurbaşkanı Kenan Evren dışındaki Milli Güvenlik Konseyi üyeleri de yeni Anayasa'ya göre; Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi olmuşlardı.

13 Aralık 1983 günü, Başbakan Turgut Özal'ın bakanlar listesi Cumhurbaşkanı'nca onaylanmış ve 24 Aralık'ta Birinci Özal Hükümeti Meclis'ten güvenoyu almıştı.

ANAP çoğunluğunun beklentilerin aksine askeri rejimin Başbakanı Bülend Ulusu'yu Meclis Başkanlığı'na seçmemesi, bir sivil bu makama getirmesi rejimin sivilleşmesi açısından olumlu bir tavrıdır. Hükümetin kuruluşunda askeri rejime yakın bağımsızlara yer verilmeyişi de aynı doğrultuda değerlendiriliyordu.¹⁰⁷

DPT kökenli muhafazakar -liberal ve bir mühendis- politikacı olarak Turgut Özal, Türkiye'nin temel ekonomik sorunlarının önemli bir kısmının devlet bürokrasisinden kaynaklandığının inancında idi. Bu nedenle, işe hızlı başladı; birbiri ardı sıra hazırladığı kanun hükmünde kararnamelerle bürokraside ve yerel yönetimlerde bir yeniden yapılanma hamlesi başlattı.

23 Mart 1984'de Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlandı; iki sonra, 25 Mart 1984 günü yapılan yerel seçimlere katılım yüzde 90'ın üstünde idi ve Parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran iktidardaki ANAP'ın oyları yüzde 41.5'e ulaşıyordu. ANAP, İl Genel Meclisi'nde oyların yüzde 45'ini almıştı. Halkçı Parti ve MDP erime sürecine girmişlerdi. Muhalefet partileri kendi aralarında yer değiştirmişlerdi; parlamento-içi muhalefet ülkeyi temsiden uzak bir konuma düşmüştü. Diğer partilerin oy oranları sırasıyla SODEP yüzde 23.4; MDP yüzde 23.3; DYP yüzde 13.2; HP yüzde 8.8; RP yüzde 4.4 idi.

15 Mayıs 1984'de Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Belediye Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan 3004 Sayılı Kanunla; Mahalli İdareler Fonu, Belediyeler Fonu ve İl Özel İdareleri Fonu kurulmuştu. Bu fonlarla yerel yönetimlerin mali kaynak sorununu çözüme kavuşturma yolunda önemli bir adım atılmış oluyordu.

Büyükşehir Belediyelerinin yönetimlerini düzenleyen 3030 sayılı kanun ise, 9 Temmuz 1984 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmişti.

Türk Sporunu Teşvik Fonu da aynı yıl kurulmuştu. Bu fonun amacı, ülke genelinde amatör sporun teşviki ve geliştirilmesi için amatör sporcular yetiştirmek ve saha ve tesislerin yapımına katkıda bulunmaktı.

17 Eylül 1984'de ilkokula başlama yaşı 6'ya indirilmiş ve uygulama başlatılmıştı.

1980 VE SONRASI

Turgut Özal'ın 1984-1985 yıllarında başlıca mali reformlar şunlardır:

6 Ocak 1984 günü Türk Parasını Koruma Kanunu değiştirilerek döviz alım satımı serbest bırakıldı.

6 Ekim 1984 günü Menkul Kıymetler Borsaları Yönetmeliği yayınlandı.

2 Kasım 1984'de Katma Değer Vergisi (KDV) Kanunu yayınlandı.

20 Kasım 1984'de Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu yayınlandı; ardından 1 Aralık'ta bu kanunda yapılan bir değişiklikle Akaryakıt Tüketim Fonu oluşturuldu. Fonun amacı, "hizmetlerini görebilmeleri için Belediyelere; alt yapı tesislerinde kullanılmak üzere Karayolları Genel Müdürlüğü'ne; Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ve Türk Sporunu Teşvik Fonu'na aktarmalar yapmak" şeklinde açıklanmıştı.

1984 yılında; özel işletmelerin devletleştirilmelerini düzenleyen 3082 Sayılı Kanun; 3083 Sayılı Tarım Reformu Kanunu ve 3086 Sayılı Kıyı Kanunu ve 3100 Sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihaz Kullanmaları Hakkında Kanun ile 3096 Sayılı Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti Hakkındaki Kanun yürürlüğe konuldu.

25 Ocak 1985 günü, F-16 uçakları için motor üretiminde bulunmak üzere Türk Uçak Sanayii Anonim Şirketi (TUSAŞ) kuruldu.

29 Mayıs 1985 günü, İstanbul Boğazı'nda üzerindeki ikinci köprü, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün temel atma töreni yapıldı ve üç yıl gibi kısa bir sürede, 3 Temmuz 1988 günü Fatih Sultan Mehmet Köprüsü açıldı.

15 Haziran 1985 günü iki önemli kanun birden yayınlanmıştı:

3213 Sayılı Maden Kanunu ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu. Türkiye'nin ilk serbest bölgesi, 1987 başında Mersin'de faaliyete geçiyordu.

28 Haziran 1985'de, Türk Tanıtma Fonu teşkil edildi.

13 Kasım 1985 günü, Savunma Sanayi Müsteşarlığı Kanunu yayınlandı. Bu kanunla Savunma Sanayii Destekleme Fonu kuruldu. Modern savunma sanayiinin geliştirilmesini destekleyecek ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonunu sağlamak için bu fona çeşitli gelir kaynakları sağlanıyordu.

18 Aralık 1985 günü, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği yayınlandı.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın ilk seansı, 3 Ocak 1986 günü gerçekleşti.

Dicle Barajı ve Hidroelektrik Santrali ve Kralkızı Barajı da aynı yıl (1986) hizmete başlamıştı.

Başbakan Özal'ın ataklığı ve kararlılığı, ekonomide ve ihracatta ciddi bir atılımı da beraberinde getirmişti.

1985 yılında sabit fiyatlarla GSMH yüzde 4.5 büyümüşü. Toptan eşya fiyatları

1980 VE SONRASI

endeksindeki yıllık artış yüzde 38.2; dolar kuru 574.00 TL idi.

Sabit fiyatlarla GSMH artışı, 1987 yılında da devam etti: Yüzde 7.5. Toptan eşya fiyatları endeksindeki artış yüzde 24.5; dolar kuru 755.90 TL idi.

Ne var ki, Türkiye ekonomisindeki bu atılım uzun soluklu olamamıştı.

1988 yılı rakamlarına göre ekonomideki büyümede ciddi bir düşüş gözleniyordu:

Sabit fiyatlarla GSMH yüzde 4.6 idi. Toptan eşya fiyatları endeksindeki artış yüzde 69.7 ve dolar kuru 1.813 TL olmuştu.

Başbakan Turgut Özal döneminde tarih düşülen dramatik olaylardan biri; Türkiye sınırları dışında bir nükleer santral kazası ve oradan kaynaklanan radyasyon sızıntısının yol açtığı telafi edilemez zarar üzerinedir:

26 Nisan 1986 günü Rusya'da Çernobil Nükleer Santrali'nde patlama olmuştu. Çernobil'den hızla yayılan radyoaktif sızıntı, Doğu Avrupa ve Karadeniz ülkeleriyle birlikte Türkiye'yi de etkilemişti. Trakya ve Karadeniz illerinde yetişen tarım ürünleri radyoaktif etki altında idi.

Çernobil Nükleer Santral Kazası sonrası yaşanan dramatik olaylar ve Türkiye Hükümeti'nin aniden baş gösteren bu felaket karşısındaki hazırlıksızlığı çok çeşitli alanlarda kendisini göstermişti.

Ocak 1987'de Japonya, Türkiye'den aldığı fındığı radyasyonlu olduğu için iade etmişti.

6 Eylül 1986 günü İstanbul'da Neve Şalom Sinagogu'nda yapılan ayin sırasında gerçekleştirilen bir intihar saldırısında, 21 Musevi kökenli yurttaş ölmüş, 4'ü de ağır şekilde yaralanmıştı.

Turgut Özal'ın Başbakanlığı altında dış ekonomik ilişkilerde de ciddi bir atılım başlamış; askeri yönetimden kaynaklanan kimi sorunlar ortadan kalkmıştı:

8 Mayıs 1984'te Türkiye-Avrupa ilişkilerinde önemli bir engel ortadan kaldırılıyordu. Avrupa Konseyi'nde görev alacak Türk parlamenterlerin yetki belgeleri Parlamenterler Meclisi'nde onaylanmıştı. 1981 yılından beri Avrupa Konseyi'nde temsil edilemeyen Türkiye, Avrupa Konseyi'ne yeniden dönüyordu.

Başbakan Özal'ın hızlandırmasıyla Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ilişkileri canlandırılmış ve yeni bir aşama başlatılmıştı.

16 Eylül 1986'da, Türkiye-AET Ortaklık Konseyi, 7 yıllık bir aradan sonra Brüksel'de toplanıyordu.

14 Nisan 1987'de, Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusu yapılmıştı. AET Konseyi başvuruyu ilgili Komisyona iletmış; fakat, Türkiye'nin tam üyelik için henüz hazır olmadığı söylenmişti. 18 Aralık 1989'da, AT Komisyonu Türkiye'nin tam üyelik başvurusu için, katılımdan önce ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yapılması zorunlu değişikliklerin tamamlanması koşulunu getiriyordu.

1980 VE SONRASI

Ordu-Hükümet İlişkileri

12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi Lideri Kenan Evren'in, 1989 sonbaharına kadar Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunması; Özal döneminde Ordu-Hükümet ilişkileri açısından son derece ılımlı ve başarılı bir işbirliğinin sürdürülmesine katkı sağlamıştır, denilebilir.

Başbakan Özal ve ANAP, önceki dönemle ilgili olarak özellikle 12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi ile arasına bir anlaşmazlık sokmak istememiş; bir meşruluk tartışmasına ise hiçbir zaman girmemiş; önceki dönemle ilgili yolsuzluk vb. iddialar ortaya atıldığında da, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Kenan Evren ve arkadaşlarının eski icraatlarının tartışılmaması yolunu kapatmıştır.

Örnek olarak; Hava Kuvvetleri Eski Komutanı ve 12 Eylül 1980'de Milli Güvenlik Konseyi Üyesi Emekli Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın adı, F-16'ların seçimi sırasında usulsüzlük yapıldığı iddialarına karıştırılınca; 25 Kasım 1986 günü, bu iddiaların araştırılması için Adana Milletvekili Cüneyt Canver tarafından verilen Meclis Araştırması önergesi ANAP ve Bağımsız Milletvekillerinin oylarıyla red edilmiştir.

Buna rağmen, Turgut Özal'ın Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı döneminde Ordu-Hükümet ilişkileri açısından olağandışı ve çok önemli iki gelişme cereyan etmiştir.

Ordu ve Hükümet arasında sivil ve asker kamuoyunun yakından izlediği ve olağandışı sayılan bu gelişmeler şöyledir:

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Üruğ, 18 Nisan 1987 günü, görev süresinin sona ereceği 30 Ağustos'u beklemeden olağandışı bir biçimde 15 Haziran'da emekliye ayrılacağını açıklamıştır. Böylece kendisinden sonra Orgeneral Necdet Öztoran'un gelmesine yol açmaya çalışmıştır.

Buna karşılık, 29 Haziran 1987 günü, Başbakan Turgut Özal, Bakanlar Kurulu toplantısında, Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Necip Torumtay'ın atanmasının kararlaştırıldığını söylemiş ve bir süredir kamuoyunda ve basında sürdürülen tartışmaları sona erdirmiştir.

Ağustos 1987'de Orgeneral Necdet Üruğ'un emekliliğiyle boşalacak Genelkurmay Başkanlığı makamına, o günlerde izinde bulunan Genelkurmay Başkanı'na vekalet eden Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necdet Öztoran'un tayini beklenildiğinden; Hükümetin, bu makama Orgeneral Necip Torumtay'ın atanacağını açıklaması üzerine Orgeneral Necdet Öztoran emekliliğini istemiş ve Ordu'dan ayrılmıştır.

25 Temmuz 1987'de, emekliye ayrılan Orgeneral Necdet Üruğ'un yerine de, Orgeneral Necip Torumtay, Genel Kurmay Başkanı olarak atanmıştır. ¹⁰⁸

Turgut Özal ile Genelkurmay arasında ikinci olağandışı gelişme; 1990 yılında Turgut Özal Cumhurbaşkanı iken Körfez Savaşı başlamadan önce cereyan etmiştir:

3 Aralık 1990 günü, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile anlaşmazlığa düştüğü için dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay görevinden istifa ettiğini açıklamış ve yerine Orgeneral Doğan Güreş tayin edilmiştir.

1980 VE SONRASI

1983 Vetolarının Rövanşı

Türkiye siyaset tarihi açısından ilginç siyasal gelişmelerden biri; 1986 ilkbaharında yaşanıyordu.

12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi tarafından veto edildikleri veya yasaklı oldukları gerekçesiyle 1983 genel seçimlerine katılamayan siyasetçiler ve partiler yeniden siyaset sahnesinde aktif rol oynamaya aday konuma geliyorlardı.

Askeri Yönetimin açıkça desteklediği Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın MDP'si, 25 Mart 1984 Yerel Seçimleri ardından tam bir çözüme sürecine girmiş; Genel Sekreter Doğan Kasaroğlu görevinden çekilmişti.

7 Mart 1985 günü çoğunluğu milletvekili 25 kişi Parti'den istifa etmişlerdi.

13 Temmuz 1985 günü toplanan MDP Birinci Büyük Kongresi'nde Genel Başkan Turgut Sunalp'ın yerine Ülkü Söylemezoğlu seçilmişti.

4 Mayıs 1986 günü, Parti'nin Ankara'da toplanan Olağanüstü Kongresi'nde fesih kararı alınması üzerine; Milletvekilleri çeşitli partilere dağılmaya başlamışlardı.

MDP'nin 5 Mayıs 1986 günlü olağanüstü kongrede kendisini feshetmesiyle, Partili milletvekilleri bağımsız konuma geldiklerinden Anayasa'nın 84. maddesi (Milletvekillerinin Parti değiştirmesini zorlaştıran hüküm) fiilen geçersiz oluyordu.

Bu durumdan ilk yararlanan iktidardaki ANAP olmuş ve kendini fesheden MDP'nin 18 milletvekilini saflarına katmakta tereddüt etmemişti.

MDP kökenli 21 milletvekili ise, Mehmet Yazar Başkanlığında kurulan Hür Demokrat Parti'de toplanarak Parlamentoda kendileri bir grup oluşturmuşlardı. Bir süre sonra ilginç bir gelişme oluyor ve 12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi tarafından 1983 seçimlerine girmesi veto edilen yasaklı lider Süleyman Demirel'in DYP'si, Hür Demokrat Partili bu 21 milletvekilini bünyesine alıyor ve böylece Meclis'te bir grup sahibi oluyordu.

1980 Askeri Yönetimi'nin vetosu fiilen geçersiz hale getirilmiş; böylelikle, 1983 ilkbaharında Askeri Yönetim tarafından gerçekleştirilen vetoların rövanşı alınmış oluyordu.

1983 ilkbaharının öteki vetolu partisi SODEP ise, SHP ile birleşme formülü sayesinde Parlamentoda bir grup sahibi olmuştu.

Yasaklı lider Süleyman Demirel, miting meydanlarına çıkmaya başlamıştı.

12 Eylül 1980 öncesinin bir diğer yasaklı lideri Bülent Ecevit ise, Demokratik Sol Parti (DSP)'nin 18 Mayıs 1986 günü yapılan İkinci Kurucular Toplantısı'nda konuşma yapıyordu.

Yasaklar, fiilen işlemez hale getirilmişti.

22 Şubat 1986 günü, Askeri yönetim sonrası ilk işçi mitingi, İzmir'de, 50 bin işçinin katılımıyla gerçekleşmişti.

1980 VE SONRASI

18 Kasım 1986 günü, 12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi sonrasında en büyük grevi, 2650 işçi tarafından NETAŞ Fabrikası'nda başlatılmıştı.

1987 Referandumu ve Özal'ın Baskın Seçimi

23 Ekim 1986 günü Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nden yapılan açıklamada, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, liderlerle ilgili siyaset yasağının kaldırılmasına karşı olmadığı ilan edilmişti.

14 Mayıs ve 17 Mayıs 1987'de, 12 Eylül 1980 Askeri Yönetimi'nce konan siyaset yasağını kaldıran Anayasa değişikliği TBMM tarafından iki kez görüşülerek kabul edilmişti. 28 Mayıs 1987'de, 3376 Sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun yayınlandı. Fakat, Anayasa'da öngörülen çoğunluk sağlanamadığı için, bu değişikliğin halkoyuna götürülmesi gerekiyordu.

2 Eylül 1987 günü Trabzon'da yaptığı konuşmada Başbakan Turgut Özal, 1982 Anayasası'yla siyaset yapmaları yasaklanan kişilerin (12 Eylül 1980 öncesi liderlerin) bu yasaklarının sürmesinden yana olduğunu söylemiş; Başbakan ve ANAP, demokratikleşme iddialarına karşılık yurt genelinde siyaset yasakları lehinde bir kampanya sürdürmüştü.

6 Eylül 1987 günü yapılan referandumda; 26 milyon kayıtlı seçmenden 24.5 milyonu oy kullanmıştı.

Evet oylarının oranı yüzde 50.16, hayır oylarının oranı yüzde 49.84 olmuştu. Evet ve hayır oyları arasında toplam fark yalnızca 75.066'dan ibaretti.¹⁰⁹

Bülent Tanör'ün sözleriyle; "(.) Yasakların bir bölümü aslında Anayasa değişikliğiyle kaldırılmış sayılmak gerekirken, anlamsız ve demagojik bir halkoylamasına götürülmüş, yasakların kaldırılmasının reddi gibi utanç verici bir sonuçtan da Türk demokrasisi kıl payı farkla kurtulmuş bulunuyordu."¹¹⁰

1987 Anayasa Referandumu yasaklı liderlerin siyasete dönmeleri yolunu açmıştı.

Türkiye siyaseti, bu referandumdan sonra "yasaksız" olarak devam edecekti.

Siyaset yasaklarını kaldıran 6 Eylül 1987 günlü Anayasa Referandumundan bir gün sonra, TBMM Başkanlığı'na ANAP milletvekilleriince erken genel seçim için önerge verildi. Yapılan oylamada, Kasım ayında erken genel seçim yapılması 100 aleyhte oya karşı 264 oyla kabul edilmişti.

29 Kasım 1987 günü yapılan genel seçimlerde oyların ve sandalyelerin dağılımı şu şekilde idi:

Kayıtlı Seçmen Sayısı : 26.376.926

Kullanılan Oy Sayısı : 24.603.541

Geçerli Oy Sayısı : 23.971.629

Seçime Katılma Oranı : Yüzde 91.82

1980 VE SONRASI

ANAP : 8.704.335 (yüzde 36.1) oyla 292 milletvekili.

SHP : 5.931.000 (yüzde 24.74) oyla 99 milletvekili.

DYP : 4.587.062 (yüzde 19.14) oyla 59 milletvekili.

Seçime katılan öteki partilerden DSP 2 milyon 44 bin 576 oy (yüzde 8.53), RP 1 milyon 717 bin 425 oy (yüzde 7.2), MÇP 701bin 538 (yüzde 2.9)ve İDP 196 bin 272 oy (yüzde 0.8) ile yüzde 10'luk ülke barajını aşamadıkları içinsandalyeler yalnızca ANAP, SHP ve DYP arasında paylaşılmıştı. Seçim barajını aşamayan 4 parti ve bağımsızlar toplam 5 milyona yakın oy, bir diğer anlatımla kullanılan oyların yüzde 20'sini almışlardı.¹¹¹

Soğuk Savaş Biterken Siyaset

14 Aralık 1987 günü açılan TBMM'de muhalefeti oluşturan SHP ve DYP milletvekilleri ayağa kalkmayarak ve alkışlamayarak Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i protesto ediyorlardı. Bu gelişme, Türkiye siyasetinde yaklaşık üç yıl sonra (1991'de) başlayacak yeni bir dönemin habercisiydi.

21 Aralık günü seçimleri kazanan ANAP Lideri Turgut Özal'ın kurduğu yeni hükümet listesi Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve 30 Aralık'ta 153 aleyhte oya karşılık 290 oyla güvenoyu almıştı.¹¹²

1988 yılında dünyada iki süper gücün yönetiminde de değişiklik olmuştu:

1 Ekim 1988'de, Sovyetler Birliği'nde Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov, Devlet Başkanlığı görevini üstlenmişti.

8 Kasım 1988'de, ABD'de yapılan Başkanlık seçimini Cumhuriyetçi aday George Bush kazanmıştı.

Bir yıl sonra, 3 Aralık 1989 günü Gorbaçov ve Bush, Malta'da, Soğuk Savaş'ın bittiğini açıklıyorlardı. Avrupa'da 20. yüzyılın en önemli değişimlerinden biri gerçekleşmişti; 44 yıl süren "Soğuk Savaş" dönemi kapanıyordu.

Sosyal Demokratların Zaferi

26 Mart 1989'da yapılan yerel seçimlere katılma oranı yüzde 81.5'ti.

SHP 650, ANAP 565, DYP 552, RP 74, DSP 38, MÇP 24, İDP 6, Bağımsızlar 63 yerde seçimi kazanmıştı.

İllere göre belediye başkanlıkları şu şekilde paylaşılmıştı:

SHP 39, DYP 16, RP 5, ANAP 2.

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi önemli merkezlerin Büyükşehir Belediye Başkanlıklarına SHP'li adaylar seçilmişti. İktidar partisi üçüncü duruma düşmüştü.

1980 VE SONRASI

İl Genel Meclisi seçimleri için oyların yüzdeler dağılımı şöyle idi:

SHP : 28.7

DYP : 25.1

ANAP : 21.8

RP : 09.8

DSP : 08.5

MÇP : 04.5

Yerel seçim yenilgisinden sonra Başbakan Turgut Özal, 12 Bakanı değiştirmiş; 15 Nisan 1989'da da, ihracatta vergi iadesiyle ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştı.

Yeni politikayla teşvikler, ihracattan üretim aşamasına kaydırılmaya çalışılıyordu.

Çankaya'da Nöbet Değişimi

12 Eylül 1980 gününden beri aralıksız olarak Devlet Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı görevlerini sürdüren Kenan Evren'in süresi tamamlanıyordu.

17 Ekim 1989 günü Başbakan Turgut Özal, Cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamıştı.

31 Ekim'de TBMM'de yapılan ve muhalefetin boykot ettiği seçimde 263 oyla 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmişti.¹¹³

Turgut Özal, 9 Kasım 1989 günü yapılan bir törenle 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den görevi devralıyordu.

Özal, Cumhurbaşkanlığı makamına geçince TBMM Başkanı Yıldırım Akbulut'u Başbakanlığa atamıştı. Yıldırım Akbulut'tan boşalan TBMM Başkanlığına ise yine bir ANAP'lı Kaya Erdem seçilmişti.

Özal'ın Cumhurbaşkanlığına yalnızca ANAP'lıların oylarıyla seçilmesi, daha ilk günlerde Çankaya'yı tartışılır kılmıştı.

8 Ocak 1990 günü, yeni Cumhurbaşkanı tarafından Çankaya Köşkü'nde verilen davete, 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, SHP Lideri Erdal İnönü ve DYP Lideri Süleyman Demirel katılmamışlardı.

Türkiye ekonomisindeki kötü gidiş tırmanıyordu. Sabit fiyatlarla toplam GSMH yüzde 4.6 olurken; toptan eşya fiyatları endeksindeki yıllık artış yüzde 69.0; dolar kuru 2.311 TL'ye yükselmışti.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 31 Aralık 1989 günü yeni yıl mesajında, enflasyonun en büyük sorun olduğunu söylüyordu.

1980 VE SONRASI

Körfez Savaşı ve Türkiye

2 Ağustos 1990 günü Irak Silahlı Kuvvetleri, savaş ilan etmeksizin Kuveyt'i işgal etmiş; 6 Ağustos 1990'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, üye ülkelerin Irak'tan petrol dahil, bütün ithalatlarını durdurmalarını istemişti.

Güney sınırlarına yakın bu gelişmeler üzerine Türkiye, Birleşmiş Milletler Kararı'nı desteklemek için, 7 Ağustos'ta, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nı kapatmış; aynı gün TBMM gizli oturum yapmış ve Türkiye'ye bir saldırı halinde Hükümet'e derhal karşılık vermek üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'ni kullanma ve savaş hali ilan etme yetkisi vermişti. 5 Eylül 1990 günlü gizli oturumda da; Hükümet'e yabancı ülkelere asker gönderme yetkisi ve yabancı ülke askerlerini Türkiye topraklarında barındırma izni veren tezkere onaylanmıştı.

Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler'e destek vermek amacıyla Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nı derhal kapatması, Körfez Savaşı'nda ciddi bir "siyaset planlaması" yanlışı olarak değerlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile anlaşmazlığa düştüğü için görevinden istifa eden dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay'ın Körfez Savaşı ile ilgili değerlendirmesinde söz konusu "siyaset planlaması" yanlışına şu şekilde işaret etmektedir:

"2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgali ile aniden ortaya çıkan kriz üzerine Türkiye, Kuveyt'in işgalini süratle kınamış ve Birleşmiş Milletler'in kararına destek vermiştir. Daha sonra da 7 Ağustos'ta Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı acele bir kararla kapayarak ve siyasi yönden büyük bir jest yaparak Saddam'a karşı tavrını ortaya koymuştur. Aslında Türkiye'nin bu kararı, Kuveyt'in işgalinden hemen sonra Birleşmiş Milletler'in Irak'a karşı almış olduğu ambargo kararını destekleyen ve diğer ülkelerin de bu yolda katkılarına örnek teşkil edebilecek etkili bir davranış ve parlak bir jest idi. Bununla beraber Türkiye, büyük özverili jesti yapmadan önce petrol borusunu kapatmanın ortaya çıkaracağı zararları ileride telafi edebilmek için, karar öncesinde kapsamlı bir süratli bir çalışma ile bu davranışın Türkiye'ye çıkarabileceği faturanın boyutlarını saptayıp, bu konuda gerekli güvenceleri alacak şekilde isteklerini de kabul ettirme girişimlerinde bulunabilirdi."¹¹⁴

Türkiye'nin Irak'a yönelik kesin bir tutum takınması üzerine, 23 Ağustos'ta Irak, Habur sınır kapısını kapatmış; dünya petrol fiyatları 30 doları aşmış; Türkiye'de benzine yüzde 23 zam yapılmıştı.

1991 Ocak ayı, grevdeki maden işçilerinin Zonguldak'tan Ankara'ya yürüyüşleri ile başlamıştı. Maden işçilerinin yürüyüşü, Ankara'ya 12 km. kala güvenlik güçlerinin barikatıyla önlenbilmişti. Zonguldaklı Madenciler, Hükümet ile anlaşma sağlanması üzerine geri dönmüşlerdi.

17 Ocak 1991 günü Irak, Amerikan, İngiliz ve Fransız savaş uçaklarınca bombalanmaya başlamış; Irak'ın bombalanması ve 24 Şubat'taki kara harekati, 28 Şubat günü ateşkes ilanı ile son bulmuştu.

5 Nisan 1991 günü, Irak ordusu tarafından Kuzey Irak'ta sürdürülen sindirme harekati sonucunda 250 bin Iraklı Kürt mülteciye Türkiye'ye geçiş izni verildi. Ancak, sınırda

1980 VE SONRASI

bekleyenlerin sayısı hızla arttı ve 1 milyonu bulmuştu.

1991 yılında çok önemli iki iç gelişmeden biri, Terörle Mücadele Kanunu'nun kabul edilmesi ardından TCK'nin ünlü 141-142 ve 163. maddelerinin kaldırılması; diğeri iktidar partisinde Özal'ın Cumhurbaşkanlığına geçmesiyle aniden başlayan liderlik, dolayısıyla başbakanlık yarışı idi.

ANAP'ta kurucu genel başkan Turgut Özal'ın tartışmasız liderliği Cumhurbaşkanı oluncaya kadar sürmüştü. Özal'ın Başbakanlığa ve dolayısıyla parti liderliğine işaret ettiği Yıldırım Akbulut'un genel başkanlığı ise uzun sürmemişti.

17 Kasım 1989 günü yapılan Kongre'de Yıldırım Akbulut'un 739 oyuna karşılık 382 oy alan Hasan Celal Güzel, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın eski partisine yönelik müdahalelerine ve Başbakan Yıldırım Akbulut'un tutumuna itiraz ediyor; sular bir türlü durulmuyordu.

20 Şubat 1990 günü Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz görevinden istifa etmiş ve Partisinin liderliği için aday olduğunu açıklamıştı.

Anayasa gereği tarafsız olması gerekirken; Cumhurbaşkanı Turgut Özal eski partisindeki tartışmalar ve liderlik yarışıyla yakından ilgileniyordu.

Özal, ANAP'ın 15 Haziran 1991 günlü Büyük Kongresi'nde eşi ve çocukları aracılığıyla adaylardan Mesut Yılmaz'ın genel başkanlığa seçilmesini desteklemişti.

ANAP Rize Milletvekili Mesut Yılmaz'ın genel başkanlık yarışını kazanması ve 5 Temmuz 1991 günü, oluşturduğu Hükümetin, TBMM'den 153'e karşı 265 oyla güvenoyu almasıyla bu mücadele sona ermişti.¹¹⁵

ANAP'ın yeni lideri Mesut Yılmaz, Başbakanlık ve Genel Başkanlık görevini Cumhurbaşkanı ve ANAP'ın eski lideri Turgut Özal'a hayli mesafeli ve ondan bağımsız bir çizgide sürdürdü. Göreve gelişinin ikinci ayında ise muhalefet liderleriyle seçim için anlaşdı ve erken seçim kararı alındı.¹¹⁶

20 Ekim 1991 Genel Seçimleri

Seçim sistemi birinci partiye göre düzenlendiği için, DYP yüzde 27'lik oy oranına karşılık, mecliste yüzde 39.56'lık bir temsil gücü elde etmişti. DSP ise, bu sistemden gerçek anlamda zararlı idi. DSP her 374 bin oyuna karşılık 1 sandalye, DYP her 37 bin, ANAP her 51 bin, SHP her 57 bin, RP her 66 bin oyuna karşılık 1'er sandalye kazanmışlardı.

20 Ekim 1991 Genel Seçimlerinin sonuçları şöyle idi:

Kayıtlı Seçmen Sayısı : 29.979.123

Kullanılan Oy Sayısı : 25.157.089

Seçime Katılma Oranı : Yüzde 83.92

DYP : 6.600.726 (yüzde 26.2) oyla 178 milletvekili.

1980 VE SONRASI

ANAP : 5.862.623 (yüzde 23.3) oyla 115 milletvekili.

SHP : 5.066.571 (yüzde 20.1) oyla 88 milletvekili.

RP : 4.121.355 (Yüzde 16.4) oyla 62 milletvekili.

DSP : 2.624.301 (Yüzde 10.4) oyla 7 milletvekili. ¹¹⁷

20 Ekim 1991 günü -ANAP'a oy verenler dışında- seçmenler, 1980 -öncesi siyasal yapılanmalara ve karizmatik- tarihi liderlere yeniden dönüş için onay vermişlerdi.

1980 öncesindeki dört ana akımdan Süleyman Demirel'in AP'si; DYP olarak örgütlenmişti.

1991 genel seçimlerinin galibi DYP'nin, daha önce, 14 Mayıs 1985 günü toplanan DYP Birinci Büyük Kongresi'nde delegeler Genel Başkanlığa Yıldırım Avcı'nın yerine 626 oyla Hüsamettin Cindoruk'u getirirlerken; hareketin asıl süvarisinin de bir gün dizginleri tutacağını biliyorlardı. Nitekim; 6 Eylül 1987 Anayasa Referandumu ardından 24 Eylül 1987 günü toplanan DYP Olağanüstü Kongresi'nde Süleyman Demirel yeniden siyasete ve partinin genel başkanlığına dönmüştü.

Necmettin Erbakan, 12 Ekim 1987 günü Refah Partisi Genel Başkanı olmuştu.

Bülent Ecevit'in CHP'sinin yerinde iki parti birden örgütlenmişti.

Bunlardan biri, Erdal İnönü liderliğinde SHP, ki seçimlerde 88 sandalye kazanmış ve üçüncü olmuştu. Bülent Ecevit liderliğindeki Demokratik Sol Parti (DSP) kazandığı 7 sandalye ile parlamentoda ancak temsil olanağı bulmuştu.

Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi (RP) ise Alpaslan Türkeş ile seçim ittifakı yapmış ve 62 sandalyeyle parlamentoya yeniden girmeyi başarmışlardı.

1980 öncesi dönemin liderleri, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alpaslan Türkeş yeniden parlamentodaki yerlerini almışlardı. Tek başına bu sonuç bile, bir askeri yönetim tarafından siyasal partilerin kapatılmasının, liderlerinin siyasetten yasaklanmasının ne kadar anlamsız, gereksiz bir karar ve ciddi bir yanılğı olduğunu kanıtlamak için yeterlidir.

DYP-SHP Koalisyonu

6 Kasım 1991 günü yapılan TBMM 19. dönemin açılışı olaylı başlamıştı.

TBMM'nin açılış oturumuna HEP kökenli SHP milletvekilleri, PKK renklerini taşıyan yaka mendilleriyle gelmişlerdi. HEP kökenli SHP milletvekillerinin bu davranışları Meclis'te ve kamuoyunda tepkilere yol açmıştı.

1991 Genel Seçimlerinin en önemli sonucu, 1983 yılından beri 8 yıldır süren ANAP iktidarını sona erdirmesi oldu. Ne var ki, hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa sahip değildi. Böylece, yüzyılın son 10 yılına damgasını vuran "Koalisyon Hükümetleri" dönemi bu seçimlerle birlikte başlamış oluyordu.

1980 VE SONRASI

7 Kasım 1991 günü, 12 Eylül 1980 Ordu müdahalesiyle Başbakanlıktan uzaklaştırılan Süleyman Demirel, seçimlerden birinci çıkmayı başaran partinin lideri olarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Başbakan olarak görevlendiriliyordu.¹¹⁸

11 Kasım 1991 günü, 1980 öncesinde bir araya gelemeyen sağ ve solun iki büyük partisi DYP ve SHP Koalisyonu için karar aldığı anda, pek çok kişi bu barışmayı iyi bir sürpriz olarak yorumlamıştı. Gerçekte iki partiyi birleştiren temel düşünce, 8 yıllık ANAP'ı iktidardan uzaklaştırmaktı.

16 Kasım'da, DYP-SHP Koalisyonu ilk meyvesini TBMM Başkanlığına DYP'li Hüsamettin Cindoruk'u seçmek suretiyle veriyordu.

30 Kasım 1991 günü, DYP Lideri Süleyman Demirel Başkanlığındaki Birinci DYP-SHP Koalisyonu, 164'e karşı 280 oyla güvenoyu aldığı anda, Türkiye siyasetinde yasaklı ve vetolu iki siyasetçinin -SHP Lideri Erdal İnönü, Başbakan Yardımcısı olarak Hükümete girmişti- dönemi başlıyordu.¹¹⁹

Koalisyon Hükümeti'nin Programında yer alan "demokratikleşme" vaatleri kamuoyunda iyimser bir dalgaya neden olmuştu. Radyo ve TV'de devlet tekelinin kaldırılması dahil, kimi değişiklikler, 26 Temmuz 1992 günü, Anayasa'nın Başlangıç Metni ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair 4121 Sayılı Kanun'la yapılmıştı.

DYP-SHP Koalisyonu özel ve önemli bir alanda da ilk kez yasal düzenleme gerçekleştirmiş; dış ekonomik ilişkilerde de çok önemli iki toplantıyı Türkiye'nin başarı hanesine kaydetmişti:

- * 4087 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yayınlandı (8 Mart 1992).
- * Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Zirvesi İstanbul'da toplandı ve 18 maddelik KEİB Kuruluş Bildirgesi imzalandı (24 Haziran 1992).
- * Türkiye-AT Gümrük İşbirliği Komitesi 10. Dönem Toplantısı yapıldı (Komite, 1982'den beri toplanamıyordu, 3 Aralık 1992).

Çankaya-Hükümet İlişkileri

DYP-SHP Koalisyonu döneminde ilginç bir sorun; Çankaya Köşkü ile Hükümet arasında baş gösteren "devlet krizi"dir. Söz konusu kriz, 20 Ekim 1991 seçimlerini Süleyman Demirel liderliğindeki DYP'nin kazandığının açıklanmasıyla tırmanmış ve Cumhurbaşkanı Özal'ın, 17 Nisan 1993 günü vefatına kadar tam bir buçuk yıl aralıksız sürmüştür.

Muhalefette iken; Başbakan ve ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'a hayli sert açıklamalarla karşı çıkan DYP ve SHP Liderliği ve kadroları, 1991 seçimleri ardından ortak hükümet kurup icraata başladıklarında; Çankaya Köşkü'nde, 1982 Anayasası'nın sağladığı güçlü yetkilerle donanmış Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile doğal olarak anlaşmazlığa düşmüşlerdi.

7 Ocak 1992 günü Başbakan Süleyman Demirel, DYP Grubu Toplantısında, Cumhurbaşkanı Özal'ın Bakanlar Kurulu kararlarını imzalamadığından yakınıyor ve bu sorunun sürmesi halinde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini kısmak için yasa çıkarmak zorunda kalacaklarını söylüyordu.

1980 VE SONRASI

Cumhurbaşkanı Özal'ın, erken emeklilik ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname'yi imzalamaması ve Hükümetin kimi üst düzey bürokrat atamalarına onay vermeyerek engellemesi üzerine; acilen Anayasa değişikliğine gidilmiş; Cumhurbaşkanı'na tanınan kimi yetkileri by-pass eden bir düzenleme TBMM'den geçirilmiş ve üst düzey atamalarda Çankaya Köşkü devre dışı bırakılmıştı.

DYP-SHP Koalisyonu döneminde 7 Şubat 1992 günü dışarıda Avrupa Topluluğu'nun kaderine yön veren Maastrich Antlaşması imzalanırken; içeride de siyasetin kaderi açısından çok önemli bir gelişme yaşanıyordu:

1 Kasım 1992 günü yapılan yerel ara seçimlerde Refah Partisi bir seçim zaferi kazanmıştı.

1 Kasım 1992 yerel ara seçim sonuçları, Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin, 28 Şubat 1997 ve sonrasında Ordu tarafından tartışmalı bir şekilde önlenecek yükselişinin habercisi idi.

Cumhurbaşkanı Özal'ın Ölümü

Türkiye, 1990'lar başında, İslamcı-laik çatışmasına doğru hızla sürüklenirken; Cumhurbaşkanı Özal, bu yoğun çatışmanın orta yerinde, fakat, özellikle laik kesimin sürekli ateşi altında idi.

Haluk Şahin, Türkiye'nin 1990'lı yıllarını etkisine alan bu şiddetli çatışmanın sahne düzenini bir iletişim bilimci gözüyle şöyle anlatmaktadır:

"Bir yanda Batılılaşma sürecinde kendi halkına ve onun inançlarına yabancılaşmış, hayatlarına bir anlam arayan laik aydınlar; öte yanda, Batı'yı veba mikrobunu gibi gören ve gerekirse öldürmekten kaçınmayan İslamcı radikaller."¹²⁰

Özal, bu sahne düzeninde, bir çağdaş-muhafazakar olarak "üç hürriyet" diye benimsediği liberal siyaset anlayışının kendisine yüklediği, farklılıkları dışlamayan "baba" rolünü içtenlikle benimsemişti.

Onun, uzlaşmaya dayalı bütünleştirici yaklaşımları, siyasal karşıtlarınca her zaman aleyhine çevrilen uygun birer delil şeklinde kabul edilmişti.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 17 Nisan 1993 günü Çankaya'da kalp krizi geçirdi ve öldü.

24 Nisan 1993 günü ise, Başbakan ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel Cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamış ve 16 Mayıs 1993 günü üçüncü turda 244 oyla Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçilmişti.¹²¹

23 Mayıs 1993 günü, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Çankaya Köşkü'nün yeni sahibi sıfatıyla katıldığı törende, Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santralini hizmete açması, ona geçmişte halk tarafından verilen "Barajlar Kralı" unvanına çok uygun düşen ilginç bir rastlantı olmuştu.

İlk Kadın Başbakan

1980 VE SONRASI

Turgut Özal'ın aniden ölümü, Türkiye siyasetinin taşlarını yerinden oynatmıştı.

Süleyman Demirel'in Çankaya Köşkü'ne geçmesiyle boşalan DYP liderliği için 8 Haziran 1993 günü aday olmuş ve 13 Haziran 1993 günü yapılan Olağanüstü Kongre'de Genel Başkanlığa seçilen Tansu Çiller, 14 Haziran 1993'te hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve Türkiye'nin 50. ve ilk kadın başbakanı unvanını kazanmıştı.

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşkü'ne çıkması için SHP'li milletvekillerini güçlükle ikna eden Koalisyonun ortağı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü ise, Parti Liderliği ve Başbakan Yardımcılığı görevini, 11 Eylül 1993 günü, Ankara'da toplanan SHP 4. Olağan Kurultayı'nda Partinin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın'a bırakmıştı.

DYP-SHP Koalisyonu, Demirel ve İnönü yerine Tansu Çiller ve Murat Karayalçın liderliğinde sürdürülüyordu.

Koalisyonun SHP kanadında uzun zamandır süren liderlik yarışı bu partinin içinden bir kopmayla sonuçlanmıştı. 9 Eylül 1992 günü, 13 yıllık bir aradan sonra yeniden toplanan CHP'nin 25. Kurultayı'nda SHP Antalya Milletvekili Deniz Baykal CHP Genel Başkanlığına seçilmiş ve böylece merkez solda, Bülent Ecevit'in DSP'siyle birlikte üç partili dönem başlamış oluyordu.

24 Aralık 1994 günü, sol partilerden SHP ve CHP ayrı ayrı birleşme kurultayı yapmış; tarihi CHP adı ve çatısı altında birleşme kararı alınca; Koalisyon doğal olarak DYP-CHP ortaklığına dönüşmüştü.

Tansu Çiller'in liderliğinde sürdürülen Koalisyon Hükümeti döneminde terör olaylarında bir tırmanış gözlemleniyordu:

12-13 Mart 1995, İstanbul'da Gazi Mahallesi'nde bir kahvenin silahla taranması sonucunda çıkan olaylarda 18 kişi ölmüştü; çatışmalar, 15 Mart'ta Ümraniye'ye sıçramış ve orada da 4 kişi olmak üzere toplam 22 kişi ölmüştü. Çok geçmeden 20 Eylül 1995 günü, DYP-CHP Koalisyon Hükümeti CHP tarafından bozulmuş ve Başbakan Tansu Çiller, istifasını Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunmuştu.

5 Ekim 1995, DYP lideri Tansu Çiller, ANAP ve DSP tarafından dışardan desteklenen bir azınlık hükümeti kurmuş, fakat, güvenoyu alamayınca istifa etmişti.

17 Ekim 1995'te, DYP lideri Tansu Çiller, Cumhurbaşkanı'nca yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve bu defa 172 red oyuna karşı 234 oyla güvenoyu almıştı (6 Kasım 1995).

Tansu Çiller'in azınlık hükümetiyle ülke bir erken genel seçime gidiyordu.

24 Aralık 1995 Genel Seçimleri

20. yüzyılın bitmesine 5 yıl kala yapılan genel seçimlerin üç sürprizi vardır:

Birinci sürpriz, Refah Partisi'nin birinci parti olarak yarışı kazanması ve bu partinin lideri Necmettin Erbakan'ın DYP ile koalisyon yaparak Başbakanlık koltuğuna oturmasıdır.

1980 VE SONRASI

Necmettin Erbakan'ın RP'sinin 158 sandalye ile birinci olduğu bu seçimde iki sağ parti DYP ve ANAP 135 ve 132 sandalye ile ikinci ve üçüncü; iki sol parti DSP ve CHP 76 ve 49 sandalye ile dördüncü ve beşinci olabilmışlerdir.

24 Aralık 1995 seçimlerinde ikinci sürpriz; Alpaslan Türkeş liderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin yüzde 10'luk ülke barajı altında oy alarak (yüzde 8.18) parlamento dışında kalmasıdır.

Üçüncü sürpriz; Bülent Ecevit'in DSP'sinin, Deniz Baykal liderliğindeki CHP'yi ciddi bir farkla geçmesidir.

24 Aralık 1995 seçimlerinde partiler, oylar ve sandalyelerin dağılımı:

Kayıtlı Seçmen Sayısı : 34.155.981

Kullanılan Oy Sayısı : 29.101.469

Geçerli Oy Sayısı : 28.126.993

Seçime Katılma Oranı : 85.20

RP : 6.012.450 (yüzde 21.38) oyla 158 Milletvekili.

DYP : 5.396.009 (yüzde 19.18) oyla 135 Milletvekili.

ANAP : 5.527.288 (yüzde 19.65) oyla 132 Milletvekili.

DSP : 4.118.025 (yüzde 14.64) oyla 76 Milletvekili.

CHP : 3.011.076 (yüzde 10.71) oyla 49 Milletvekili.

MHP 2.301.343 (yüzde 8.18) oyla;

HADEP 1.171.623 (yüzde 4.17) oyla ülke barajını aşamadı.

Erbakan'ın Refah-Yol Koalisyonu

Türkiye'de yerleşik uygulama, seçimlerden birinci çıkan partinin liderine hükümet kurma görevinin verilmesidir. Parlamentoda birinci partinin yeterli sandalyesi var ise, bir sorun olmaz. Aksi halde, hükümetin kurulabilmesi için partilerin aralarında anlaşmaları zaman alabilir; ciddi ve uzun süreli krizler yaşanabilmektedir.

24 Aralık 1995 seçimlerinden sonra Parlamento açıldığında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, seçimden birinci çıkan partinin liderine hükümeti kurma görevi verme geleneğini sürdürmüş ve 9 Ocak 1996'da, RP Lideri Necmettin Erbakan'ı, yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.

RP liderinin hükümet oluşturma çabası sonuçsuz kalınca; Cumhurbaşkanı, önce 19 Ocak'ta DYP Lideri Tansu Çiller'i; onun da başarısız olması üzerine; 3 Şubat 1996'da, ANAP Lideri Mesut Yılmaz'ı yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

1980 VE SONRASI

6 Mart 1996 günü, Mesut Yılmaz Başkanlığındaki ANAP-DYP Koalisyonu Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve göreve başlamıştır. DSP dışardan desteklediği için ANAP-DYP Koalisyonu, 207 red ve 80 çekimser oya karşı 257 oyla güvenoyu almıştır.

Fakat, yaklaşık 2 ay sonra, 14 Mayıs 1996'da, Anayasa Mahkemesi, RP'nin başvurusu üzerine, ANA-YOL Hükümeti'nin güven oylamasını Anayasa'ya aykırı olduğu görüşünü benimsemiş ve işlemi iptal etmiştir.

Koalisyonu oluşturan ANAP ve DYP liderlerinin birbirlerine karşı güvensizlik içine düşmeleri ve bunun Partilerin Meclis Gruplarına yansımından sonra; 24 Mayıs 1996'da, DYP Genel İdare Kurulu, Koalisyondan çekilmeye karar almış; Başbakan Mesut Yılmaz da, Anayasa Mahkemesi kararına uyarak istifa etmiştir.

7 Haziran 1996'da Cumhurbaşkanı RP liderini yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. 28 Haziran 1996'da Necmettin Erbakan Başkanlığındaki REFAH-YOL Koalisyonu göreve başlamış ve 8 Temmuz 1996 günü Parlamento'da yapılan oylamada 265 red, 1 çekimser oya karşı, 278 oyla güvenoyu almıştır.

Türkiye siyaset tarihinde RP Lideri Necmettin Erbakan ve DYP Lideri Tansu Çiller'in oluşturdukları REFAH-YOL Koalisyon Hükümeti'nin özel bir önemi vardır.

1960 sonrası Türkiye siyasetinin anayasal bir özelliği, 1960 İhtilali'yle, kurum olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin, yurt savunması için eğitim ve savaşa hazırlık temel görevi yanında, Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla devlet yönetiminde aktif bir rol üstlenmesidir. Türkiye'nin devlet düzeni içinde 1961 Anayasası ile Silahlı Kuvvetler Komutanlarının yüklendikleri bu görev; 1982 Anayasası'nda Milli Güvenlik Kurulu'nu düzenleyen maddede hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak açıklıkta anlatılmıştır.

Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) yapısı, kararlarının ağırlığı, Ordu'nun devlet ve anayasa düzeni içindeki yeri, Ordu-Hükümet ilişkileri açısından Necmettin Erbakan liderliğindeki REFAH-YOL Koalisyonunu ilginç bir laboratuvar haline dönüştürmüştü. Belki bu durum esasen kaçınılmazı mümkün olmayan bir gelişme idi ve öyle de olmuştu.

REFAH-YOL Koalisyonu'nun kimi uygulamaları alışılmışın dışında idi.

Necmettin Erbakan ve Refah Partisi'nin siyaset üslupları ve tarzları kamuoyunun önemli bir kesiminden tepkiler alırken; aynı toplumun içinde üstelik Laiklik konusunda Başbakan Erbakan ve Partisi'nden farklı bir duyarlılık içinde bulunan Ordu'nun siyaset ve siviller ile ilgili alanda cereyan eden kimi olaylara kayıtsız bir tutum sergilemeleri beklenemezdi. Genelkurmay Başkanlığı, doğrudan görev ve uzmanlık alanına girmeyen bu gelişmeleri değerlendirmek amacıyla kendi bünyesinde "Batı Çalışma Grubu" (BÇG) adıyla faaliyet gösteren bir bilgi toplama-değerlendirme birimi oluşturmuştu.

"28 Şubat" olgusunun mimarlarından dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, BÇG'nin oluşumu ve faaliyet alanı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Yanlış ve telafisi mümkün olmayan sonuçlara varılmasının önlenmesi, ancak doğru bilgiler toplanması ve doğru değerlendirmeler yapılması ile mümkün olabilirdi. Bunun için ciddi ve güvenilir bir istihbarat çalışmasına ihtiyaç vardı. Sadece MİT'in vereceği bilgilerle yetinemedik. Zamanın iktidar yapısı nedeniyle, MİT'te, bu konuda yeterli ve güvenilir

1980 VE SONRASI

bilgiler bulunmayabilirdi. Bu amaçla Genelkurmay'da bir grup kurulmasını, Genelkurmay Başkanımıza ben teklif ettim ve Genelkurmay Başkanımızın talimatıyla, bu grup, 'Batı Çalışma Grubu' olarak Genelkurmay'da kuruldu. (.) Gruba, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri ve Jandarma Komutanlığı'ndan üyeler katıldı. Gruptaki Deniz Kuvvetleri temsilcimiz bu grubun faaliyetleri ve neler yapacağı hakkında, bana muntazaman bilgiler verirdi."¹²²

1997 yılının ilk altı ayında; Genelkurmay Karargahında, BÇG'nin topladığı bilgiler ışığında yapılan değerlendirmelerin devletin yetkili makamlarına ve özellikle sivil bürokrasiye, üniversite ve yargı oranları mensuplarına ve medyaya sistemli bir şekilde brifinglerle aktarılması; Ordu tarafından REFAH-YOL Hükümeti'ne karşı açılan psikolojik savaşın belki en önemli unsuru idi.

11 Ocak 1997 günü, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e, Genelkurmay Başkanlığı'nda "irtica" brifingi verilmişti.¹²³

Türkiye siyaset tarihinde 28 Şubat kararları diye bilinen özel durum ve sonradan -büyük tartışmalara yol açmış gözükse bile -Erbakan- Çiller liderliğindeki REFAH-YOL Koalisyonu'nun görevden ayrılmak zorunda bırakılma olgusu kimse için sürpriz olmamıştı. Siyasetin bir askeri müdahaleye doğru adım-adım sürüklendiği gözlemlenebiliyordu.

Askeri yetkililer ile Refah Partili kimi yöneticiler veya Bakanlar arasında kamuoyu önünde şiddetli tartışmalar yaşanıyordu.

9 Ocak 1997'de, Genelkurmay Başkanlığı ile RP arasında Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu'nun Sultanbeyli'ye Atatürk anıtı yaptırmasıyla başlayan gerginlik doruğa tırmanmıştı. Genelkurmay Başkanlığı, RP'li Çalışma Bakanı Necati Çelik için, "Silahlı Kuvvetlere hakaret" ettiği gerekçesiyle dava açılmasını istemişti. Cumhuriyet'in tarihinde ilk kez Genelkurmay Başkanlığı bir Bakan hakkında suç duyurusunda bulunmuştu.

12 Ocak 1997'de, Başbakan Necmettin Erbakan'ın, Tarikat ve Cemaat liderleri olarak tanınan 51 kişiye Başbakanlık Konutu'nda iftar yemeği vermiş ve bu yemeğe katılanların çizdiği, sarık, sakal ve cübbe görüntüsü kamuoyunda şiddetli tartışmalara neden olmuştu.

1 Şubat 1997'de, Ankara'daki İran Büyükelçisi Mohammed Reza Bagheri, RP'li Sincan Belediyesi'nin düzenlediği Kudüs Gecesi'ne onur konuğu olarak katılmıştı. Cumhuriyet Savcılığı'nın soruşturma başlatması üzerine Büyükelçi ile İstanbul Başkonsolosu İran'a dönmek zorunda kalmışlardı.

4 Şubat 1997 günü, asker tatbikat gerekçesiyle Sincan caddelerinden 20 tank ve 15 zırhlı taşıyıcı geçirilmesi; kamuoyunda, RP'li Sincan Belediyesi ile REFAH-YOL Koalisyonu'na uyarı olarak yorumlanmıştı.

13 Şubat 1997 günü, Kudüs Gecesi'ni düzenleyen RP'li Sincan Belediye Başkanı ve 9 kişi DGM'ce tutuklanmıştı.

28 Şubat MGK Kararları

Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nın 28 Şubat 1997 günü 9 saat süren toplantısında varılan sonuç "28 Şubat Kararları" diye ünlenmiştir ve Türkiye'nin siyaset tarihinde özel bir yere sahiptir.

1980 VE SONRASI

28 Şubat 1997 toplantısında alınan kararların daha sonra Başbakan Erbakan ve Hükümet üyeleri tarafından imzalanmak istenmemesi Ordu ve Hükümet arasında ciddi bir kriz oluşturmuştur.

Başbakan, Hükümet içinden ve dışardan gelen baskılar üzerine 28 Şubat 1997 günlü MGK Kararlarını, 5 Mart'ta imzalamak zorunda kalmıştır. 13 Mart 1997 günü, kamuoyuna MGK'ce alınan tavsiye kararlarının Bakanlar Kurulu'nca benimsendiği açıklanmıştır.

28 Şubat 1997 günü, MGK Toplantısı'nda alınan ve gecikmeli de olsa tüm üyelerin imzaladığı kararlar şunlardır:

- TCK 163. maddesinin kaldırılmasından doğan boşluk yasal düzenlemelerle giderilmeli.
- Anayasanın 174. maddesinde koruma altına alınan Devrim Yasaları ödünsüz uygulanmalı.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu her yerde uygulanmalıdır.
- Temel eğitim 8 yıl olmalı.
- Rejim aleyhtarı faaliyetlere ödün verilmemeli.
- İmam-Hatip Okulları meslek okullarına dönüştürülmeli.
- Radyo ve televizyonların laiklik karşıtı yayınları izlenmeli ve Anayasaya uygun hale getirilmeli.
- Dini konular siyasete alet edilmemeli.
- Tarikatların güdümündeki finans çevreleri ve vakıflar aracılığıyla ekonomik güç olmamalarına dikkat edilmeli.
- Hükümet, kökten dinci kadrolaşmanın önüne geçmeli.
- Milli Görüş Teşkilatı'nın Belediyelere para yardımları durdurulmalı.
- Pompalı tüfek sahiplerinin dökümleri çıkarılmalı ve kontrol altına alınmalı.
- İran'ın Türkiye'yi rejim istikrarsızlığına itecek girişimleri izlenmeli.
- Yargının bağımsızlığı ve etkinliği sağlanmalı; Hükümet tasarrufundan koruyacak önlemler alınmalı.
- TSK'ye yönelik tahrikler rahatsızlık yaratmaktadır.
- TSK'den irticai faaliyetlere girdikleri için ihraç edilen subaylar, belediyelerde istihdam edilmemeli.
- Kur'an kursları, cemaatlerden alınarak doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı denetimine devredilmeli.
- Parti yöneticileri ve Belediye Başkanları, Siyasi Partiler Yasası'nın sorumluluk alanına sokulmalı.
- Kılık-kıyafet kanunundan ödün verilmemeli.
- Camilerde siyaset yapılması önlenmeli.
- Siyasi partilerin, sol terör örgütleri gibi, dinsel terör örgütlerine yönelik üstü kapalı da olsa destekleri önlenmeli.

1980 VE SONRASI

- Dinsel terör örgütlerinin faaliyetleri denetlenmeli.
- Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden yapılandırılarak toplumun her kesimini temsil edecek şekilde personel politikası izlenmeli.
- Mülki amirler, demokrasiyi ve laikliği benimsemiş kişilerden atanmalı.
- TRT ve RTÜK işbirliği ile, laiklik konusunda halk aydınlatılmalı.
- Laikliğin dinsizlik olmadığı basın ve yayın kurumlarınca halka anlatılmalı.
- Devlet memurları laiklik ve irticai faaliyetler konusunda hizmet içi eğitim programlarıyla aydınlatılmalı.¹²⁴

28 Şubat kararları, Türkiye siyasetinde yeni bir dönemin başlangıcı bir diğer söyleyişle siyasi milat anlamında yeni bir süreç olarak kabul edilmektedir ve bu doğrudur.

28 Şubat kararlarının uygulanması için Genelkurmay Karargahı ve MGK; adeta sivil seferberlik ilan etmiş; kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, dernekler, vakıflar ve yazılı ve görsel medya bu amaçla izlemeye alınmıştır.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı, 14 Mayıs 1997'de Hava Şehitlerini Anma Günü mesajında; "Her türlü iç ve dış tehdide karşı laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin korunması görevini gerektiğinde canımız pahasına ifa etme azim ve kararlılığında olduğumuzdan kimsenin şüphesi olmasın," diye konuşmuştur.

21 Mayıs 1997 günü, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Hükümetin büyük ortağı RP'nin Anayasaya aykırı eylemleri nedeniyle kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştı.

26 Mayıs 1997, Başbakan Necmettin Erbakan Başkanlık ettiği Yüksek Askeri Şura Toplantısı'nda çoğunluğunun irticai faaliyetlere karışıkları iddiasıyla toplam 161 Subay ve Astsubayın Ordu'dan ihracı onaylandı.

11 Haziran 1997, Genelkurmay Başkanlığı'nda, ülkenin üst düzey yöneticileri, yargı mensupları ve gazeteciler için "irtica brifingleri" veriliyordu. İki terör, PKK ve uyuşturucu trafiği gibi konulara yönelen brifingin ikincisi irtica üzerine idi. 11 Haziran günü aynı brifing gazeteciler için verilmişti.

Genelkurmay Başkanlığı açısından gelişmeler şöyle gözüküyordu:

"Türkiye'de ivme kazanan, devletin sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki temel nizamlarını tamamen veya kısmen değiştirerek şer'i esaslara dayalı bir düzen kurmayı amaçlayan irticai faaliyetler, TSK tarafından değerlendirilerek, 28 Şubat 1997 tarihinde toplanan MGK'de başlıca gündem maddesi olmuştur."

"(.) TSK, irticai faaliyetleri iç tehditte, bölücü terör ile aynı seviyeye, yani birinci önceliğe yükseltmiş ve bu duruma bağlı olarak, yeni bir teşkilatlanma içinde Batı Çalışma Grubu oluşturulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. İşte bu teşkilatın oluşturulması ile TSK tarafından siyasal İslam'ın ülke genelinde resmi çıkartılarak, irticai faaliyetlere ilişkin ülke boyutundaki genel görüntü, tüm yönleriyle yakından takip ve kontrol altında izlenmektedir."¹²⁵

18 Haziran 1997, Başbakan RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan, DYP ve BBP

1980 VE SONRASI

liderleriyle görüşmeleri ardından, Çankaya Köşkü'ne çıkarak, Hükümetin istifasını ve üç partinin DYP Lideri Tansu Çiller Başkanlığında bir hükümet kurulması için anlaşmalarını bildiren bir deklarasyonu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sundu.

Mesut Yılmaz'ın (ANAP+DSP+DTP) Koalisyon Hükümeti

20 Haziran 1997, Erbakan ve Çiller'in farklı beklentileri vardı, fakat, Cumhurbaşkanı Demirel, Ordu'nun isteği ile ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı "Ülkedeki gerginliği giderecek bir Hükümet kurmakla görevlendirdiğini" açıkladı.¹²⁶

30 Haziran 1997, Mesut Yılmaz Başkanlığındaki Hükümet listesi Cumhurbaşkanı'nca onaylandı. Hükümet, 21 ANAP'lı, 11 DSP'li, 5 DTP'li ve 1 Bağımsız, toplam 38 Bakandan oluşuyordu.

12 Temmuz 1997, Mesut Yılmaz Başkanlığındaki 55. hükümet, 281 oyla güvenoyu aldı. Red oyları 256'da kaldı.

28 Temmuz 1997, sekiz yıllık zorunlu eğitime ve İmam-Hatip Okullarının orta kısımlarının kapatılmasına karşı çıkan gruplar, Ankara'da büyük bir protesto yürüyüşü yapmışlardı.

1 Ağustos 1997, Yüksek Askeri Şura'da 231 subay ve 45 astsubayın irticai faaliyetler, disiplinsizlik vb. sebeplerle Ordu'yla ilişkileri kesildi.

16 Ağustos 1997, Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Kanunu 242 red oyuna karşı 277 oyla kabul edildi. Meclis'te tasarının görüşülmesi aralıksız 23 gün sürdü ve büyük tartışmalar yaşandı.

28 Şubat 1997 ve sonrasındaki gelişmeler, Ordu'nun siyasetle doğrudan ve aktif olarak ilgilendiğinin açık bir örneği idi.

Ordu'nun bu defaki ilgisi, 1960, 1971 ve 1980 gibi bir askeri müdahale veya doğrudan askeri yönetime dönüşmemişti. Ancak dönemin şartları, üstü kapalı bir müdahalenin olduğunu ve ordunun ülke yönetimdeki etkisini hissettiriyordu.

16 Ocak 1998'de, Anayasa Mahkemesi'nin 2'ye karşı 9 oyla Necmettin Erbakan'ın RP'yi kapatma kararı vermesi; 21 Nisan 1998'de, İstanbul'un FP'li Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'te yaptığı bir konuşma nedeniyle hakkında açılan davada 10 ay hapis cezasına çarptırılması ve bir kısım liberal demokrat aydınlar üzerindeki baskılar, dönemin olağanüstü şartlarının bir göstergesi olarak görülmekteydi.

23 Şubat 1998'de, RP milletvekillerinden büyük çoğunluğu Fazilet Partisi'ne üye olmuşlardı.

Bülent Ecevit'in DSP Azınlık Hükümeti

Merkez sağ iki partisi ANAP ve DYP'nin aralarındaki şiddetli rekabet yüzünden ortak hükümet kuramayışları ve başka türlü istikrarlı bir hükümet formülünün işletilemeyişi üzerine; 11 Ocak 1999'da, aritmetik olarak gerekli şartları taşımamasına karşılık Parlatmentonun en deneyimli siyaset ve devlet adamı olarak kendisine Başbakanlık görevi verilen Bülent Ecevit'in DSP Azınlık Hükümeti'nin listesi Cumhurbaşkanı Demirel

1980 VE SONRASI

tarafından onaylanmıştı.

17 Ocak 1999 günü, Ecevit'in azınlık hükümeti Meclis'ten 188 red oyuna karşı 306 oyla güvenoyu almıştı. DSP Azınlık Hükümeti'ni ANAP ve DYP dışardan destekliyordu.

Ecevit'in DSP azınlık hükümetinin görev süresi birkaç ay sonraki seçimlere kadar sınırlandırılmıştı.

18 Nisan 1999 Seçimleri / DSP ve MHP'nin Yükselişi

18 Nisan 1999 günü yapılan genel seçimlerin en anlamlı sonucu; siyasi krizin çözümünde halka (seçmene) başvurmanın en doğru yol olduğu şeklindeki demokratik tezi doğrulamasıdır. Büyük seçmen kitlesi, "temiz siyaset" ve "temiz toplum" özlemlerini gerçekleştirmek için daha önce denemedikleri iki partiyi ve liderlerini öne çıkarmış ve adeta diğer partileri ve liderlerini cezalandırmışlardır. 1995 seçimlerine göre; 1999'da, toplam oylarında ciddi bir azalma bulunan ANAP ve DYP ve Fazilet Partisi'ne (FP) verilen mesajın anlamı budur. Bülent Ecevit'in Demokratik Sol Partisi (DSP) ile, Devlet Bahçeli'nin Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) en kazançlı partiler olarak çıkmaları bu şekilde açıklanabilir.

Kayıtlı Seçmen Sayısı : 37.429.120

Kullanılan Oy Sayısı : 32.656.070

Geçerli Oy Sayısı : 31.119.242

Seçime Katılma Oranı : 87.07

DSP : 6.900.322 (yüzde 22.17) oyla 136 milletvekili.

MHP : 5.594.375 (yüzde 17.98) oyla 129 milletvekili.

FP : 4.790.430 (yüzde 15.41) oyla 111 milletvekili.

ANAP : 4.114.705 (yüzde 13.2) oyla 86 milletvekili.

DYP : 3.742.317 (yüzde 12.8) oyla 85 milletvekili.

CHP 2.712.051 (yüzde 8.71) oyla; HADEP 1.481.117 (yüzde 4.75) oyla ülke barajını aşamamış; Bağımsızlar 3 sandalye kazanmışlardır.

Bülent Ecevit'in yakın çevresi tarafından 14 Kasım 1985 günü kurulan DSP'nin ilk Genel Başkanlığına Bülent Ecevit siyasi yasaklı olduğu için, eşi Rahşan Ecevit getirilmişti. 1987'de, siyasi yasakların kaldırılmasından hemen sonra, 13 Eylül 1987'de Bülent Ecevit, eşi Rahşan Ecevit'in çekilmesiyle boşalan Genel Başkanlığa seçilmiştir. 29 Kasım 1987'de seçim yenilgisi ardından, yerinde bir ilke olarak DSP Genel Başkanlığından istifa eden Bülent Ecevit, eşi Rahşan Ecevit ile birlikte aktif siyasetten çekilme kararı almıştır.

2001 yılında Bülent Ecevit, Gazeteci Fikret Bila'ya 1987 seçim yenilgisi ardından eşiyile birlikte aldıkları aktif siyasetten çekilme kararını şöyle anlatmıştır:

1980 VE SONRASI

"Sürekli olarak, 'DSP'ye oy vermeyin, oyunuz boşa gider, oylarınızı bölmeyin, Ecevit'e kanmayın' propagandası yapılmıştı. Etkili çevreler SHP'den yana tavır alıp, DSP'yi silmeye uğraşmışlardı. Basın SHP'ye destek olmuş, DSP'ye ise köstek olmaya çalışmıştı. Bu durumda DSP'nin başında kalmanın partiye yapılacak hücumları artıracak, gelişmesini engelleyecek, halkı doğrudan yönetime taşıyacak bir model olarak kurulan DSP'nin kendine güvenini zedeleyecekti. (.)"

Rahşan ve Bülent Ecevit'in aktif siyasetten çekilme kararını açıkladıkları 30 Kasım 1987 gününden bir gün sonra İstanbul'dan gelen 60 kadar DSP'li, Ankara'daki Genel Merkez binası önünde "ölüm orucu" eylemine başlamıştır. Ecevit'in, eşi ile birlikte eylemcileri ikna etmek ve istifasını iletmek için Genel Merkez'e geldiğinde, partililere hitaben yaptığı konuşma gerçekten ilginçtir:

"Aktif siyasetten ayrılmak siyaseti bırakmak değildir. Perikles, 'Hiçbir şeye karışmayan yurttaş, zararsız değil, yararsız yurttaştır; demiştir. Allah beni yararsız yurttaş olmaktan korusun. Perikles demokrasi uğruna ölen arkadaşlarına ağıt yakmadı. Artık yeterince ağladınız, şimdi demokrasi için görev başına. Ağlamak yok, ölüm orucu yok, herkes görev başına. Şimdi görev halkın."¹²⁷

12 Eylül 1980 rejiminin yasakladığı bir liderin, yaklaşık yirmi yıl sonra 1999 ilkbaharında, yeniden doğuşunda; 1987'deki ağır seçim yenilgisi ardından aktif siyaseti bırakma kararı ve yandaşlarının ısrarıyla en baştan ve bir derviş sabrıyla sarf ettiği emeğin ve kendisine inananların rolü çok büyüktür.

1987-1999 yıllarında Bülent Ecevit'in DSP'sinin mucizevi tırmanışı şu şekilde izlenmektedir:

1987'de 2 milyon 44 bin 576

1991'de 2 milyon 624 bin 301

1995'te 4 milyon 118 bin 025

1999'da 6 milyon 900 bin 322

1999 seçimlerinin diğer kazananı MHP'nin durumuna gelince; hareketin karizmatik lideri Alpaslan Türkeş'in vefatından sonraki lideri Devlet Bahçeli ile gösterdiği büyük performansın kaynağı ve hareketin hayli dramatik olan serüveni şöyledir:

12 Eylül 1980 askeri yönetimince açılan MHP Davası, 5 yıldan fazla sürmüş ve 7 Nisan 1987'de, MHP Lideri Alpaslan Türkeş 11 yıl hapse; 5 arkadaşı idama, 9 arkadaşı ömür boyu hapse, 219 arkadaşı çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. 150 kişi, beraat etmiştir.

Hapishanedeki Lider Alpaslan Türkeş'in dışarıdaki taraftarlarınca, önce, Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adıyla yeni bir parti kurulmuştur.

1987 Anayasa Referandumu ardından 4 Ekim 1987 günü yapılan MÇP İkinci Olağanüstü Kongresi'nde Parti'nin Genel Başkanlığına Alpaslan Türkeş getirilmiştir.

1980 sonrasında Hapishane koşullarında Türkeş'in liderliğine yönelik başlayan iç tartışma;

1980 VE SONRASI

7 Temmuz 1992 günü, Sivas Milletvekili Muhsin Yazıcıoğlu ve 5 milletvekilinin, MÇP'den istifa etmeleri ile sonuçlanmış; ayrılanlar Büyük Birlik Partisi (BBP) adıyla yeni bir parti kurmuşlardır.

5 Nisan 1997 günü, Türkçü hareketin efsaneleşen kurucusu ve lideri Alpaslan Türkeş öldüğünde; Cenazesi üç gün sonra yurdun dört yanından ve yurt dışından gelen "Bozkurtlar"ı tarafından ağırbaşlılıkla kaldırılmış ve Ankara'da yandaşı gençlerin 24 saat nöbet tuttıkları bir anıtmezaraya defnedilmiştir.

3 Temmuz 1997 günü toplanan MHP Kongresi'nde liderlik sorunu çözülemediği için 6 Temmuz 1997 gününe ertelenen seçimde büyük yarışı Devlet Bahçeli 487'ye karşı 697 oyla kazanmıştır.

23 Kasım 1997'de yapılan MHP'nin 5. Olağan Kongresi'nde de Genel Başkanlığa yeniden Devlet Bahçeli seçilmiş ve liderliğini tartışılmaz bir şekilde kesinleştirmiştir.

1995'te 2 milyon 301 bin 343 oyla ülke barajını aşamayan bir partinin; yaklaşık 4 yıl içinde, 1999 ilkbaharında 5 milyon 594 375 oy toplaması büyük bir başarıdır.

Ecevit+Bahçeli+Yılmaz Koalisyonu

1 Mayıs 1999 günü açılan TBMM'nin ilk toplantısı olaylı başlamış; yemin törenine türbanıyla katılan FP'li İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı, Bülent Ecevit ve DSP'li Milletvekilleri tarafından şiddetle protesto edildiğince yemin edememiş ve Genel Kurul'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. FP listesinden seçilen türbanlı Milletvekili ve Parti yönetimince ona sağlanan destek; daha sonra bu partinin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılma gerekçesini oluşturmuştur.

Anayasa Mahkemesi bu partiyi kapatma gerekçesini; "laiklik temeline dayalı çağdaş demokratik toplum modelini benimsemediği" şeklinde açıklamıştır.

26 Ocak 2000 günlü Genelkurmay Başkanlığı açıklamasında kapatılan Fazilet Partisi liderinin bir konuşması kastedilerek yapılan değerlendirme; Ordu'nun, 28 Şubat 1997 MGK kararları ile ilgili diğer devlet birimlerini ve bu arada Anayasa Mahkemesi kararlarını dikkatle izlediği şeklinde yorumlanmalıdır.

Genelkurmay Başkanlığı'nın söz konusu açıklaması şöyledir:

"Bu zihniyetin temsilcileri Türkiye'deki irticanın kaynağı ve bu seviyeye ulaşmasında en büyük pay sahibi olanlardır. Bu siyasi zihniyetin irticaa sağladığı, onun yeşermesine ve gelişmesine imkan verdiği Anayasa Mahkemesi tarafından da tescil edilmiştir."

Anayasa Mahkemesi tarafından Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi gibi Fazilet Partisi'nin de kapatılması üzerine bu partinin milletvekilleri ve taraftarları Saadet Partisi (SP) ve AK Parti adıyla iki ayrı partide örgütlenmişlerdir.

2 Mayıs 1999'da, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, yeni hükümeti kurmayla görevlendirilen DSP Lideri Bülent Ecevit'in 35 kişilik Kabinesi'nde MHP Lideri Devlet Bahçeli ve birkaç ay sonra da diğer ortak ANAP'ın Lideri Mesut Yılmaz Başbakan Yardımcısı olarak görev üstlenmişlerdir.

1980 VE SONRASI

9 Haziran 1999'da Meclis'te yapılan oylamada, Bülent Ecevit Hükümeti büyük farkla güvenoyu almıştır.

Ecevit+Bahçeli+Yılmaz Koalisyonu'nun ilk önemli icraatı, 1 Ağustos 1999 günü, 4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu'nu yayınlamalarıdır.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer

Ecevit+Bahçeli+Yılmaz Koalisyonu döneminde bir diğer ilginç gelişme; 5 Nisan 2000 günü, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev süresinin uzatılması yolunu açmak için hazırlanan Anayasa değişikliği önerisinin yeterli çoğunluğu sağlayamayışı ve reddedilmesidir. 24 Nisan 2000 günü, Koalisyonu oluşturan Liderler, Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı adaylığında anlaşıklarını açıklamış; 5 Mayıs 2000 günü, Ahmet Necdet Sezer, TBMM tarafından 330 oyla Türkiye'nin 10. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve and içerek görevine başlamıştır.

Unutulmaz Acılar

Türkiye Devleti ve toplumu, 20. yüzyılın son çeyreğinde unutulması imkansız derin acılarla sarsılmıştır.

Bunlar, dört başlık altında incelenebilir:

- Diplomat Cinayetleri;
- Aydın Cinayetleri;
- Büyük Kazalar-Doğal Afetler;
- PKK Terörü

Diplomat Cinayetleri

1973 yılından itibaren ASALA adlı Ermeni terör örgütü tarafından Türk diplomatlarına ve onların yakınlarına yönelik kanlı saldırıların başlatılması son derece önemli bir dış gelişmedir.

Ermeni terör örgütlerince gerçekleştirilen bu hain saldırıların yıllara ve ülkelere göre şöyledir:

1973 yılında Los Angeles (ABD); 1975 yılında Viyana (Avusturya) ve Paris (Fransa); 1976 yılında Beyrut (Lübnan); 1977 yılında Vatikan (Vatikan); 1978 yılında Madrid (İspanya); 1979 yılında Lahey (Hollanda) ve Paris (Fransa); 1980 yılında Atina (Yunanistan), Bern (İsviçre), Vatikan (Vatikan), Paris (Fransa) ve Sydney (Avustralya); 1981 yılında üç kez Paris (Fransa) ve Cenevre (İsviçre); 1982 yılında Los Angeles (ABD), Lizbon (Portekiz), Ottawa (Kanada) ve Burgaz (Bulgaristan); 1983 yılında Belgrad (Yugoslavya), Brüksel (Belçika) ve Lizbon (Portekiz); 1984 yılında Tahran (İran) ve Viyana (Avusturya); 1985 yılında Ottawa (Kanada); 1991 yılında Atina (Yunanistan); 1993 yılında Bağdat (Irak); 1994 yılında Atina (Yunanistan).

1980 VE SONRASI

1973-1994 yıllarında gözü dönmüş fanatik Ermeni militanların kanlı saldırılarına maruz kalan, terör kurbanı ve görev şehidi Türk diplomatları ve yakınlarının sayısı 46'dır.

Aydın Cinayetleri

Yurt dışı temsilciliklerine yönelik fanatik Ermeni militanların saldırılarına maruz kalan Türkiye Devleti ve toplumu; yurt içinde de seçkin evlatlarını kanlı terör örgütlerinin saldırılarında kaybetmiş; birbiri ardı sıra karşılaşılan her "aydın cinayeti" bütün ülkeyi derin acılarla günlerce kıvrandırmıştır.

1990-2001 yıllarında öğretim üyesi, gazeteci, yazar-şair, asker, işadamı, sanatçı, politikacı, polis olup terör örgütlerince acımasızca katledilen tanınmış şahsiyetlerin isimleri şöyledir:

Prof. Muammer Aksoy (31 Ocak 1990), Çetin Emeç (7 Mart 1990), Tarık Dursun (4 Eylül 1990), Prof. Bahriye Üçok (6 Ekim 1990), Emekli Korgeneral Hulusi Sayın (30 Ocak 1991), Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan (29 Temmuz 1992), Uğur Mumcu (24 Ocak 1993), Sivas'ta Madımak Oteli'nde 37 Sanatçı ve Aydın (2 Temmuz 1993), Mardin Milletvekili Mehmet Sancar (4 Eylül 1993), Diyarbakır Bölge Jandarma Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın (22 Ekim 1993), Eski Adalet Bakanı Mehmet Topaç (29 Eylül 1994), Onat Kutlar (11 Ocak 1995), Özdemir Sabancı ve iki arkadaşı (9 Ocak 1996), Prof. Ahmet Taner Kışlalı (22 Ekim 1999), Diyarbakır Emniyet Müdürü Ali Gaffar Okkan (24 Ocak 2001).

Büyük Kazalar-Doğal Afetler

- 20. yüzyıl biterken Türkiye'nin bir diğer şiddetli ve unutulmaz acısı; maden kazaları ile şiddetli deprem felaketlerinde kaybedilen veya yaralanan yurttaşlar; yıkılan kentler, kasabalar veya yok olan köyler, mezralardır.
- 3 Mart 1992 günü, Zonguldak-Kozlu kömür ocağında grizu patlaması olmuş; patlamada hemen ölen 122 madenci dışında, gömülü kalan ve yangın nedeniyle ulaşılamayan 147 madencinin cesetleri, aylar sonra yangın sönmüce çıkarılabilmektedir.
- 13 Mart 1992 günü, Erzincan'da 653 kişinin can verdiği bir deprem faciası yaşanmıştı.
- 1 Ekim 1995'te, Dinar 6.1 şiddetinde bir deprem felaketiyle baş başa kalmış; 94 kişi can vermiş 250 kişi ağır yaralanmıştır.
- 27 Haziran 1997'de, Adana ve Ceyhan'da 6.3 şiddetinde bir deprem olmuş; 100'den fazla kişi ölmüş, 1500 kişi yaralanmıştır.
- 17 Ağustos 1999'da, merkez üssü Gölcük olan 7.4 şiddetinde bir deprem Marmara Denizi çevresinde geniş bir alanda büyük tahribat yapmıştır. On binlerce bina, işyeri ve fabrika yıkılmıştır. 17 bin 424 kişi ölmüş, 43 bin 953 kişi yaralanmıştır.
- 12 Kasım 1999'de, merkez üssü Düzce olan 6.3 şiddetinde bir deprem çevrede büyük tahribat yapmıştır. 832 kişi hayatını yitirmiş, 4 bin 952 kişi yaralanmıştır.

PKK Terörü

Türkiye Devleti ve toplumu, 1980'li yılların ikinci yarısı ve 1990'lı yıllar boyunca bir terör

1980 VE SONRASI

örgütünün kanlı saldırılarına hedef olmuştur.

PKK adlı terör örgütü, bazı yabancı devletlerden aldığı destek ve yardımlarla, önceleri yer altı faaliyetleriyle örgütlenme ve silahlanma hazırlıklarını belirli bir düzeye getirdikten sonra, 1984 yılında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Şemdinli'deki garnizon lojmanlarına saldırarak sesini duyurmak ve varlığını kanıtlamak istemiştir. Bu terör örgütünün Şemdinli olayından sonraki eylemleri farklı hedeflere yönelmiştir. Başlangıçta, bölgedeki güvenlik kuvvetlerine birkaç pusu kurmuş, bekledikleri ölçüde sonuç alamayınca ve süratle karşılık görünce bu defa ücra ve ıssız yörelerdeki savunmasız mezra ve köylere saldırılar düzenleyerek Kürt kökenli masum yurttaşları katletmeye başlamıştır. PKK eylemleri daha sonraları karayolu ve demiryolu ulaşım ve haberleşme sistemlerine yöneltilmiş, okullardaki öğretim ve eğitimin durdurulması hedef alınarak ve böylece yurttaşla devlet arasındaki milli bilinç ve inanç bağı kopartılarak halkın Örgüt saflarına çekilmesine çalışılmıştır. Mücadelelerine ekonomik ve psikolojik hedefleri de dahil ederek turistik tesislere, büyük şehirlerdeki alışveriş merkezlerine canice saldırılar düzenlemiştir. Böylelikle bir yandan yol açtıkları korku ve dehşetin etkisiyle bölge halkı zorla kendi saflarına çekilmeye çalışılırken, diğer yandan, sansasyonel bir havada dünya kamuoyuna "Kürt davası"nın duyurulması hedeflenmiştir. Batı kamuoyu ve hükümetleri, bu kanlı propagandaya kısmen de olsa kanmış ve kendi ülkelerinde PKK'nın örgütlenmesine ve destek bulmasına göz yummuştur.¹²⁸

1987-1999 yıllarında Türk toplumunun hafızasına kazınan PKK terör örgütünün acımasız katliamları ve bu örgütle mücadele için Hükümet tarafından alınan kimi önlemlerin kronolojisi şöyledir:

- 24 Ocak 1987 günü, Hakkari'de 8 kişi, Mardin'de 7'si çocuk 10 kişi kurşuna dizilmiştir.
- Mardin'de Pınarcık Köyü'nde 20 Haziran 1987'de, 16'sı çocuk 30 kişi katletmiştir.
- 9 Temmuz 1987 günü, Başbakan Turgut Özal, PKK'lılara teslim olmaları çağrısında bulunmuş, fakat, Örgüt bu çağrıya, Mardin'in Peçenek Köyü'nde 16'sı çocuk 31 kişiyi öldürerek karşılık vermiştir.
- Hükümet, PKK saldırılarına karşı daha etkin mücadele için, 14 Temmuz 1987 gün ve 285 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Hükümet Olağanüstü Hal Valililiği düzenini başlatmıştır.
- 29 Mart 1988'de, Siirt'in Yağızoymak Köyü'nde 9 kişi öldürülmüştür.
- 4 Mayıs 1988'de, Uludere'de PKK tarafından kaçırılan 8 kişiden 6'sı kurşuna dizilmiştir.
- Eylül 1988'de, Erzincan-Derealan'da PKK, bir askeri devriyenin 9 mensubunu şehit etmiştir.
- 25 Kasım 1989'da, Yüksekova'da 13 çocuk, 6 kadın ve 1 Köy Korucusu PKK'lılarca öldürülmüştür.
- Mart 1990'da Elazığ'da 7'si mühendis 9 kişi PKK'lılarca öldürülmüştür.
- 2 Nisan 1990 günü Çankaya Köşkü'nde, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın daveti ile Başbakan Yıldırım Akbulut ve muhalefet liderleri Erdal İnönü ve Süleyman Demirel'in katıldıkları "terör zirvesi" yapılmıştır.
- 10 Mayıs 1990'da, "Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak

1980 VE SONRASI

- İlave Tedbirlere İlişkin 424 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname” yayınlanmıştır.
- 28 Nisan 1991 günü, Bingöl’ün Solhan ilçesine yapılan baskında Kaymakam, Savcı ve Orman İşletmesi Müdürü PKK tarafından öldürülmüştür.
 - Ekim 1991 günü, Çukurca’da pusuya düşürülen 11 Jandarma eri PKK’lılarca şehit edilmiştir.
 - 25 Ekim’de yine Çukurca’da bir askeri karakolu basan PKK, 17 eri; 25 Aralık günü de bir karakol baskınında 9 eri şehit etmiştir. Aynı gün, İstanbul’da bir mağazaya atılan bombayla 11 kişi öldürülmüştür.
 - Ocak 1992’de PKK’ya yönelik geniş kapsamlı bir askeri hareket başlatılmıştır.
 - Ocak 1992’de PKK’nın askeri kanadı ERNK tarafından yapılan açıklamada sürgünde bir Kürt Parlamentosu oluşturulacağı ve uzun vadeli amaçlarının Türkiye’de bir Türk-Kürt Federasyonu kurmak olduğu açıklanmıştır.
 - Ocak 1992’de, İstanbul’da Galleria ve Kapalı Çarşı’da patlamalarda 1 kişi ölmüş, 16 kişi yaralanmıştır. Patlamaları PKK üstlenmiştir.
 - Mart 1992’de Güneydoğu’daki Nevruz gösterilerinde çıkan olaylarda 57 kişi ölmüştür.
 - Mart 1992, Almanya, Türkiye’nin Kürtlere savaş açtığı iddiasıyla Türkiye’ye silah satışını durdurduğunu açıklamıştır.
 - 30 Ağustos 1992, İran sınırından Türkiye’ye giren kalabalık bir PKK grubu, Alan Sınır Karakolu’na saldırmış; 100 PKK militanı öldürülmüş; 10 güvenlik görevlisi şehit olmuştur.
 - 11 Eylül 1992, Batman’ın Sason ilçesinde petrol dolum tesislerini basan PKK’lılar, 3 mühendisi öldürmüş ve dolum tesislerini ateşe vermiştir.
 - 16 Ekim 1992’de, Türk Silahlı Kuvvetleri, PKK ile mücadelenin bir devamı olarak Kuzey Irak’ta bir ay süreyle büyük bir askeri operasyon başlatmıştır.
 - 10 Kasım 1992 günü, Diyarbakır’ın Hani ilçesine baskın düzenleyen PKK, 12 kişiyi öldürmüştür.
 - 3 Temmuz 1993, Mardin’in Dargeçit ilçesine baskın yapan PKK, 16 askeri şehit etmiştir.
 - 6 Temmuz 1993, Erzincan, Başbağlar Köyü’ne baskın yapan PKK, 28 kişiyi öldürmüştür.
 - 1 Ağustos 1993, PKK’nın çeşitli yerlerdeki baskınlarında 17 asker şehit edilmiştir.
 - 22 Ekim 1993, Diyarbakır’ın Lice ilçesine bir gece baskını düzenleyen 500 PKK militanı, kamu binalarını kurşun ateşine tutmuştur. Diyarbakır Bölge Jandarma Komutanı Tuğgeneral Bahtiyar Aydın çatışmada şehit olmuştur.
 - 25 Ekim 1993, Erzurum’da bir beldeyi basan PKK 35 kişiyi öldürmüştür.
 - Ocak 1994, PKK tarafından bazı şehirlerarası otobüslere konan bombalar 3 kişinin ölümüne, 17 kişinin yaralanmasına neden olmuştur.
 - Kasım 1994, Mardin yakınında bir öğretmen minibüsünü çeviren PKK, 4 öğretmeni kurşuna dizmiştir.
 - 30 Mart 1995, PKK’nın yayın organı MED-TV İngiltere’den uydu aracılığıyla faaliyetine başlamıştır.

1980 VE SONRASI

- 16 Ocak 1996, Şırnak-Güçlükonak'ta minibüs taranmış 11 kişi öldürülmüştür.
- Nisan 1996, Güneydoğu'da gerçekleştirilen operasyonlarda, 104 PKK'lı öldürülmüş, 27 asker şehit olmuştur.
- 20 Nisan 1996, Bingöl'de PKK tarafından düzenlenen bir karakol baskınında 3 asker şehit olmuş, 18 PKK militanı öldürülmüştür.
- Haziran 1996, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'ta bir askeri operasyon düzenlemiş; 147 PKK'lı öldürülmüştür.
- 30 Haziran 1996, Tunceli'de yapılan bir törende PKK militanı bir kadın intihar eyleminde bulunmuş; eylemci kadın ve 6 asker şehit olmuştur.
- Ocak 1997, Ankara'da Kuzey Irak'ta Barzani ile Talabani arasında barışı sağlamaya yönelik 3. Kuzey Irak Zirvesi yapılmıştır.
- 4 Haziran 1997, Kuzey Irak'ta Türk Silahlı Kuvvetlerine ait bir helikopter PKK'lılarca füzelerle düşürülmüştür. 29 Mayıs günü de aynı bölgede bir başka helikopter düşürülmüştü. Bu iki olayda toplam 12 subay ve astsubay ile 1 er şehit olmuştur.
- 27 Temmuz 1997, PKK'nın Bodrum'a yolladığı bir kadın militan, bombalı eyleme hazırlanırken parçalanarak ölmüştür.
- 9 Temmuz 1998, Mısır Çarşısı girişindeki patlamada 7 kişi ölmüş, 100'den fazla kişi yaralanmıştır.
- 19 Ekim 1998, Suriye'yi terke mecbur kalan Abdullah Öcalan, uçakla gittiği Roma Havaalanı'nda İtalyan polisi tarafından gözaltına alınmıştır.
- 21 Ekim 1998, Adana'da imzalanan "Türkiye-Suriye Antlaşması" ile Suriye 20 yıldır PKK'ya verdiği desteği çekme taahhüdü altına girmiştir.
- Kasım 1998, Türkiye, Abdullah Öcalan'ı iade etmeyen İtalya'ya karşı ekonomik boykota başlamıştır.
- Şubat 1999, Cumhurbaşkanlığında yapılan toplantıda Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi kararı alınmıştır. 16 Şubat 1999, Abdullah Öcalan Kenya'nın başkenti Nairobi'den Türk Güvenlik Kuvvetlerince alınıp uçakla Türkiye'ye getirilmiştir. Öcalan'ın, İtalya'dan ayrılışından sonra Yunanistan'a gittiği, oradan Nairobi'de Yunanistan Elçiliği'nde iki hafta süreyle misafir edildiğinin açıklanması gerek Türkiye, gerek Yunanistan'da büyük yankı uyandırmıştır.
- Mart 1999, Çankırı Valisi Ayhan Çevik'e yönelik bombalı-silahlı saldırıda 3 kişi ölmüş, 10 kişi yaralanmıştır.
- 13 Mart 1999, Göztepe'de Mavi Çarşı'ya atılan bomba sonucu çıkan yangında 13 kişi ölmüştür.

Genelkurmay Eski Başkanı Orgeneral Necip Torumtay'ın aktardığına göre PKK eylemlerinin görülebilen sonuçları şunlar olmuştur:

- Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da genel olarak bir güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır.
- Bu bölgelerde yaşayan Kürt kökenli yurttaşlar, PKK'nın önemli bir hedefi olarak can kaybına uğramış ve bir kısmı yerlerini terk ederek Batı Anadolu'daki büyük yerleşim merkezlerine göç etmişlerdir.
- Yöre halkının bir kısım aileleri de bazı gençlerin zorla veya kandırılarak PKK saflarına geçmiş olmaları nedeniyle, terör örgütü ile Devlet güçleri arasında bir tercih yapmak

1980 VE SONRASI

zorunda bırakılmışlardır.

- Yöre halkı yasal siyasi hakları konusunda yanlış bilgilendirilerek ve tahrik edilerek Devlet aleyhine yönlendirilmeye çalışılmıştır.
- Bölge ve dolayısıyla ülke ekonomisi, öncelikle hayvancılık ve tarım, sınır ticareti ve zorunlu göçlerin neden olduğu yardımlar ve konut sorunlarının çözümü için yapılmakta olan ilave masraflarla ağır yük altına girmiştir.
- İlk ve orta eğitim ve öğretim aksamıştır.
- Karayolu ve bir süre için de demiryolu ulaşımı aksamıştır.
- Bölgede can güvenliği olmadığı için geçici bir süre yabancı turistlerin gelişlerinde bir azalma olmuştur.
- Yaygın terör eylemleri büyük oranda Türk Silahlı Kuvvetlerini meşgul etmiş ve askeri hareket masrafları artmıştır.¹²⁹

1984-2001 yıllarında Türkiye Devleti PKK terör örgütüne karşı mücadelesinde 272 subay, 251 astsubay, 308 uzman erbaş, 3607 er olmak üzere toplam 4438 şehit verilmiştir. Bütün rütbelerden yaralı toplamı 9672'dir.

Bu dönemde olay ve kayıp sayısı en yüksek olan yıl, 1994'tür.

1992-1997 arasında olaylar ve kayıplar diğer yıllara göre oldukça yüksek rakamlara ulaşmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri dışında, PKK terör örgütü ile mücadelede görev alanlardan 1984-2001 yılları arasında 173 polis, 1262 geçici güvenlik görevlisi olmak üzere toplam 1435 şehit verilmiştir; yaralı toplamı 2337'dir.

Olaylarda 5415 sivil yurttaş yaşamını yitirmiş; 6068 yurttaş yaralanmıştır.

1984-2001 yıllarında PKK'nın kayıpları 32.451 ölü, 814 yaralı, 9084 sağ, 2555 teslim toplam 44.904'tür.

21. Yüzyıl Başlarken

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, geçen yüzyılın bütün tezlerini tartışılır hale getirdiği gibi, uluslararası sistemin yapısında da ciddi değişikliğe yol açmaktadır. İki kutuplu sistemin daraltıcı ve sınırlayıcı baskısı ortadan kalkarken, geride kalan yüzyılın süper güçlerinin kısmen denetiminden kurtulan devletler yeni arayışlar içine girmektedir. Soğuk Savaş'a dayalı eski stratejik tezler, savunma ve güvenlik anlayışları bir anlamda geçerliliğini yitirmektedir. Bu gelişme yalnız süper güçleri değil, diğer devletleri, uluslararası örgütleri de etkilemektedir. Anti-Batı veya anti-Sovyet politikalara göre şekillenmiş stratejiler yeniden gözden geçirilmektedir.¹³⁰

1989'da, Varşova Paketi'nin çökmesi, Körfez Savaşı ve Orta Doğu'da süren kanlı olaylar, terör eylemleri ve istikrarsızlık, Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölgenin geleceğini belirsizleştirmiştir.

20. yüzyıl biterken Avrupa'da ve Orta Doğu'da hızla gelişen olaylar Balkanlar'a da

1980 VE SONRASI

sıçramış; Bosna Hersek'te Sırplar, dünyada az rastlanan bir vahşetle savunmasız insanları katlederek Yarımada'yı kana bulamışlardır. Ardından, Sovyet İmparatorluğu'nun parçalanması ve onu izleyen yıllarda Rusya'nın yeniden toparlanması gerçekleşmiş; fakat, bu arada Kafkaslar ve Orta Asya'da dünya güvenliğini ilgilendirecek ve etkileyebilecek siyasi ve ekonomik kıpırdanmalar başlamıştır. Doğal olarak barışın korunması için önemli olan "Teyakkuz" ve "Caydırma" politikalarına ek olarak; ülkelerin kendi bünyelerinde ve çevrelerinde istikrarın korunması ön planda bir ihtiyaç halini almıştır.¹³¹

11 Eylül 2001 günü, New York'ta ikiz kulelere yapılan terörist saldırı, Türkiye modelini yeniden dikkatle incelenmesi gereken bir örnek konumuna yükseltmiş ve Türkiye'nin dünyadaki saygınlığını ve önemini arttırmıştır.

Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in 2002 Ocak ayında ABD'ye yaptığı ziyaret ardından Amerikan AP Ajansı şu yorumu yapmıştır:

"Bir zamanlar Avrupa'nın günah keçisi olan, kırılğan ekonomisini canlandırmak için ihtiyaç duyduğu borcu alma konusunda uluslararası kuruluşları ikna etmekte güçlük çeken Türkiye, artık daha rahattır ve kendisini İslam dünyası için bir model olarak sunmuştur. Türkiye Başbakanı, 4 günlük ABD gezisinin son gününde, 'Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede, Batı tarzı bir demokrasinin kurulabileceğinin ve geliştirilebileceğinin bir kanıtıyız,' diye konuşmuştur."¹³²

Prof. Dr. Hikmet ÖZDEMİR

Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 17 Sayfa: 125-161

Dipnotlar:

1. Turan Güneş, Araba Devrilmeden Önce, (İstanbul, Kaynak Y., 1983), s. 31.
2. Kamran İnan, Siyasetin İçinden, (İstanbul, Milliyet Y., 1995), s. 92-3.
3. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, (İstanbul, Karacan Y., 11. baskı,1984), s. 196.
4. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 194-95.
5. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 197.
6. Cüneyt Arcayürek, Müdahalenin Ayak Sesleri, 1978-1979, (Ankara, Bilgi Y., 1985),s. 195-196
7. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, (İstanbul, Sabah K., 1994),s. 20-1.
8. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, s. 20.
9. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, s. 20.
10. Kenneth Mackenzie, Turkey Under The Generals, (London, The Institute For The Study of Conflict, Number 126, January 1981), s. 13.
11. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, (Ankara, Bilgi Y., 1986), s. 333-34.
12. Süleyman Demirel, Anı Değil İtiraf, (Ankara, Ayyıldız M., 1990), s. 45.
13. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 291-94.
14. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 302-303.
15. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 312.

16. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, s. 8.
17. Süleyman Demirel, Anı Değil İtiraf, s. 47.
18. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 315-16.
19. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 318.
20. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980, s. 320.
21. Cüneyt Arcayürek, Demokrasi Dur, 12 Eylül 1980, (Ankara, Bilgi Y., 1986),s. 285-86.
22. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980,s. 321.
23. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980,s. 342-43.
24. Cüneyt Arcayürek, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım, Kasım 1979-Nisan 1980,s.321.
25. Cüneyt Arcayürek, Demokrasi Dur, 12 Eylül 1980, s. 48.
26. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım 1,s. 160-61.
27. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım 1, s.165-67.
28. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım 1, s.168-69.
29. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım 1,s. 170.
30. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım 1,s. 170.
31. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 172-73.
32. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 173.
33. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 180-81.
34. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, s. 21.
35. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 195.
36. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 181-82.
37. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 184-85.
38. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 186.
39. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 188.
40. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 189-96.
41. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 196.
42. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 209-12.
43. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 214-15.
44. Kenan Evren,Zorlu Yıllarım1, s. 216-17.
45. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 218.
46. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 218.
47. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 245-47.
48. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 218.
49. Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, 1980-1983, (İstanbul, Tekin Y., 3. basım 1985), s. 18-
50. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 219-20.
51. Resmi Gazete, sayı 17103 mükerrer (12 Eylül 1980).
52. Resmi Gazete, sayı 17188 mükerrer (12 Aralık 1980).
53. Resmi Gazete, sayı 17119 (25 Eylül 1980).
54. Resmi Gazete, sayı 17188 mükerrer (12 Aralık 1980).
55. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 233.

56. Coşkun Kırca, "Emin Paksüt," Yeni Yüzyıl, (31 Ağustos 1995).
57. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 306-307.
58. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 280.
59. Nail Güreli, Gerçek Tanık: Korkut Özal Anlatıyor, (İstanbul, Milliyet Y., 1994), s. 137-39.
60. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 307-308.
61. Kenneth Mackenzie, Turkey Under The Generals, s. 18.
62. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 309-310.
63. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 311-12.
64. Hasan Cemal, Tank Sesiyle Uyanmak, (Ankara, Bilgi Y., 1986), s. 67.
65. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 246.
66. Türker Sanal, Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti, (Ankara, Sim M., 1995), s. 209-10.
67. Kenneth Mackenzie, Turkey Under The Generals, s. 20.
68. Resmi Gazete, sayı 17188 mükerrer (12 Aralık 1980).
69. James W. Spain, American Diplomacy in Turkey, (New York, Praeger Publishers, 1984), s. 23.
70. Resmi Gazete, sayı 17486 mükerrer (16 Ekim 1981).
71. Cumhuriyet Senatosu için bkz: Cem Eroğul, Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosu'nun Yeri, (Ankara, AÜSBF Y., 1977).
72. Mümtaz Soysal, Demokrasiye Giderken, (İstanbul, Hil Y., 1982), s. 68-9.
73. Resmi Gazete, sayı 17386 mükerrer (30 Haziran 1980).
74. Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, (Ankara, Yetkin Y., 2. baskı 1989), s. 35.
75. Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 36-8.
76. Kemal Dal, Türk Esas Teşkilat Hukuku (Ankara, Bilim Y., 1986), s. 111-12.
77. Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, 1980-1983, s. 187-88.
78. Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, 1980-1983, s. 191-92.
79. Resmi Gazete, sayı 17772, (5 Ağustos 1982).
80. Resmi Gazete, sayı 17845, (21 Ekim 1982).
81. Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Türk Devleti Adına Anayasayı Tanıtma Konuşmaları (Bursa, UÜİİBFD, cilt 4, sayı 1'in ekidir), s. 32.
82. Resmi Gazete, sayı 17863, (9 Kasım 1982).
83. Nurkut İnan-Cüneyt Ozansoy "Yasama Faaliyeti Açısından 12 Eylül" ve Bülent Tanör "1980 Sonrasının Anayasal Bilançosu" Yapıt, sayı 14 (Ocak-Şubat 1986), s. 3-42 ve 43-74.
84. Ersin Kalaycıoğlu, "1960 Sonrası Türk Siyasal Hayatına Bir Bakış: Demokrasi, Neo- Patrimonyalizm ve İstikrar," Tarih ve Demokrasi, (İstanbul, Cem Y., 1992) içinde, s. 112.
85. Yalçın Doğan, Dar Sokakta Siyaset, 1980-1983, s. 68.
86. Hulusi Turgut, 12 Eylül Partileri, (İstanbul, ABC Y., 2. bs., 1986), s. 17.
87. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 1, s. 64-6.
88. Nail Güreli, Gerçek Tanık: Korkut Özal Anlatıyor, s. 140.
89. Hasan Cemal, Demokrasi Korkusu, (Ankara, Bilgi Y., 4. basım 1986), s. 337.
90. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 2, s. 68-70.
91. Muammer Yaşar, Zincirbozan Günleri, (İstanbul, Tekin Y., 1986), s. 102-4.
92. Türkiye İstatistik Yıllığı, 1994, s. 206.

93. Kenan Evren, Zorlu Yıllarım 2, s. 114.
94. Mehmet Barlas, Turgut Özal'ın Anıları, s. 54.
95. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 319.
96. Resmi Gazete, sayı 17354 (29 Mayıs 1981).
97. Resmi Gazete, sayı 17391 (10 Temmuz 1981).
98. Resmi Gazete, sayı 17416 (30 Temmuz 1981).
99. Resmi Gazete, sayı 17480 (6 Kasım 1981).
100. Mehmet Ali Birand, 12 Eylül, Saat 04.00, s. 320.
101. Emil Galip Sandalcıya Armağan, (Ankara, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Y., 1995), s. 27.
102. Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", Sina Akşin, Bugünkü Türkiye 1980-1995, s. 91-
103. Hasan Cemal, Tank Sesiyle Uyanmak, s. 498.
104. Kamran İnan, Siyasetin İçinden, s. 97-8.
105. Türker Sanal, Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti, s. 211-12.
106. Resmi Gazete, sayı 18221 (14 Kasım 1983).
107. Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", Sina Akşin, Bugünkü Türkiye 1980-1995, s. 58.
108. Resmi Gazete, sayı 19528 (25 Temmuz 1987).
109. Resmi Gazete, sayı 19572 (12 Eylül 1987).
110. Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", Sina Akşin, Bugünkü Türkiye 1980-1995, s. 69.
111. Resmi Gazete, sayı 19659 (9 Aralık 1987).
112. Resmi Gazete, sayı 19681 (31 Aralık 1987).
113. Resmi Gazete, sayı 20329 (1 Ekim 1989).
114. Necip Torumtay, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, (İstanbul, Milliyet Y., 2. baskı 1997), s. 45-6.
115. Resmi Gazete, sayı 20921 (6 Temmuz 1991).
116. Resmi Gazete, sayı 20972 (26 Ağustos 1991).
117. Resmi Gazete, sayı 21054 (17 Kasım 1991).
118. Resmi Gazete, sayı 21044 (7 Kasım 1991).
119. Resmi Gazete, sayı 21068 (1 Aralık 1991).
120. Haluk Şahin, "Kar, Kars, Türkiye, Amerika", Radikal, (25 Ocak 2002).
121. Resmi Gazete, sayı 21583 (16 Mayıs 1993).
122. Güven Erkaya-Taner Baytok, Bir Asker Bir Diplomat, (İstanbul, Doğan K., 4. baskı 2001), s. 260.
123. Hulki Cevizoğlu, Generalinden 28 Şubat İtirafı "Postmodern Darbe", (Ankara, Cevizkabağı Y., 2001), s. 62.
124. Nevzat Bölügiray, 28 Şubat Süreci 1, (İstanbul, Tekin Y., 1999), s. 36-7.
125. Muzaffer Şahin, MGK, 28 Şubat Önerisi ve Sonrası, (Ankara, Ufuk k., 1997), s. 111-24.
126. Güven Erkaya-Taner Baytok, Bir Asker Bir Diplomat, s. 257.
127. Fikret Bila, Phoenix/Ecevit'in Yeniden Doğuşu, (İstanbul, Doğan K., 2. baskı 2001), s. 209, 214 ve 216.
128. Necip Torumtay, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, s. 227 vd.
129. Necip Torumtay, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, s. 233.
130. Yavuz Gökalp Yıldız, Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, (İstanbul, Der Y., 2001), s. 2.

131. Necip Torumtay, Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye, s. 14.

132. Sabah, (18 Ocak 2002)